

Editörler:

Büşra İnce

Selvanur Demircan

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünümü

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

todam
TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

PLATFORM
MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 GENEL GÖRÜNÜMÜ

Müslümanın Dünyanın Gündemi 2022 Genel Görünümü Raporu Müslüman toplumlarda meydana gelen gelişmeleri analiz eden bir rapordur. Rapor, aylık olarak yayımlanan Müslüman Dünyanın Gündemi Bülteni'nde yer alan veri tabanı ve bu verilere dayanarak kaleme alınan analizler çerçevesinde hazırlanmıştır. Raporunda Avrupa'dan Afrika'ya, Güney Asya'dan Orta Doğu'ya geniş bir coğrafyadaki sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri analiz edilmiştir. Eğitim, İnsan Hakları, Bilim Kültür ve Sanat, Çevre ve Enerji, Ekonomi, Uluslararası Politika ve Güncel Krizler bölümleri altında Müslüman toplumların 2022 yılında gündemlerinde neler olduğu, hangi meseleyi nasıl ele aldığı okuyucuya sunulmaktadır. Bu konuların Müslüman toplumlardaki yerel kurumların verilerinden hareketle analiz edilmesi Müslüman toplumların kendi içinden bir değerlendirme sunulmasına imkân tanımıştır. Müslüman toplumlarda cereyan eden dinamikliği gözler önüne seren 2022 Genel Görünüm Raporu bizlere hem zamanı yakalayan hem de dünyaya kendi veçhesinden bakabilen bir Müslüman dünya gösteriyor.

Proje Yürütücüsü : Lütfi Sunar
Direktör : Elyesa Koytak
Editörler : Büşra İnce & Selvanur Demircan
Hazırlayanlar : Beyza Karabulut, Büşra İnce, Ceyda Bostancı, Hatice Demirci, Selvanur Demircan
Son Okuma : Mehtap Nur Öksüz
Tasarım : Seyfullah Bayram

©İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul 2023

İLKE Yayın No : 182
tE-ISBN : 978-625-8350-53-1
DOI : <http://dx.doi.org/10.26414/mdfb02>

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Müslüman Dünyanın Gündemi 2022 Genel Görünüm Raporu Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: todam@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nı bağlayıcılığı yoktur.

İLKE Vakfı Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM), Türkiye'den başlayarak Müslüman toplumların gündemini oluşturan meseleleri analitik şekilde incelemeyi ve bu sorunlara toplumun birikimi ve İLKE tecrübesiyle somut çözüm önerileri getirmeyi hedefliyor.

Merkezden çevreye yayılan bir yöntemle ürettiği araştırma ve yayınlarla; Türkiye ve Müslüman toplumların önde gelen işsizlik, gelir eşitsizliği, beyin göçü, sığınmacı, kentleşme, insan hakları ihlalleri, aile içi şiddet, emeklilik sistemi ve konut gibi sorunlarını ele alıp nicel veriler ışığında çözüm önerileri üretiyor.

TODAM; bilhassa 2000 sonrası Türkiye'de ve Müslüman toplumlarda hukuk, eğitim, ekonomi ve sosyal hizmet alanlarında yürütülen çalışmaların istatistiki verilerini ve katkılarını araştırmacıların, politika yapıcıların ve sivil toplumun istifadesine sunuyor.

PLATFORM

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

Orta Doğu'dan Balkanlar'a, Avrupa'dan Asya'ya geniş bir coğrafyada Müslüman toplumların gündemlerinde güncel olarak ne tür değişimler, sorunlar, gelişmeler, yönelimler, etkileşimler ve tartışmaların mevcut olduğuna dair araştırma ve analizler üretmek hususunda ciddi eksiklikler bulunuyor. Dünyanın dört bir yanına yayılmış Müslüman topluluklar, hâlihazırda kendi gündemlerinde fikrî birikim oluşturmaya ve küresel meselelere katkı ve çözüm önerilerinde bulunmaya devam ediyor. Müslüman Toplumlarında Düşünce ve Hareketler Projesi, Müslüman dünyanın "gerçek" gündemini veriye dayalı bir biçimde takip ve tahlil etmenin eksikliği hissedilerek hayata geçirilmiş bir projedir.

Bu projenin bir çıktısı olarak 2021 yılının Ocak ayından beri yayımladığımız Müslüman Dünyanın Gündemi Bülteni ile Müslüman toplumların güncel olarak iştigal ettikleri meseleleri alanında uzman isimler tarafından kapsamlı, derinlikli, mukayeseli ve bütüncül analizlerle ele alarak Müslüman dünyanın gündemine dair sahih perspektifler sunduk.

Platform adıyla yayın hayatına devam eden dergimizde Müslüman toplumların "gerçek" gündemini ve meselelerini veriye dayalı bir biçimde ele alıyor. Platform, Müslüman toplumların gündemini doğru ve güncel olarak takip ve tahlil eden bir platform olma misyonu ile hareket ediyor.

İçindekiler

TAKDİM	5
2022'DE ÖNE ÇIKANLAR	6
GİRİŞ	15
ÇEVRE VE ENERJİ	17
İNSAN HAKLARI	33
EĞİTİM	58
BİLİM, KÜLTÜR VE SANAT	68
EKONOMİ	82
ULUSLARARASI POLİTİKA VE GÜNCEL KRİZLER	93
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	110

Takdim

Teknolojik gelişmeler sayesinde toplumların, gün geçtikçe birbirleriyle daha yakından ilişki kurması, Müslüman toplumların gündemini yakından takip ve tahlil etmeyi daha önemli bir hale getirdi. Yoğunlukları farklılık gösterecek şekilde, dünyanın her bölgesinde bulunan Müslüman toplumların gündemlerini merak ediyor, bu meseleleri tasnif ve analiz edilmiş bir şekilde okuyucuya sunmayı önemsiyoruz.

Müslüman toplumların yaşadıkları coğrafyada gündeme dair ortaya koydukları fikrî çalışmaların izini sürmek, bir yandan Müslüman toplumlarla tanış olmanın yolunu açarken diğer yandan küresel boyutta Müslümanların düşünsel çabalarının nerede konumlandığını tespit etmeye imkân sağlamaktadır. Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı Orta Doğu, Kuzey Afrika, Güney ve Güneydoğu Asya bölgelerinin sorunları, çözüm önerileri ve dinamikleri birbirinden farklılaşmakta ve tüm bu coğrafyada gündem edilen konular Müslüman toplumlara ilişkin karşılaştırmalı bir perspektif sunmaktadır. *Müslüman Dünyanın Gündemi 2022 Genel Görünüm Raporu* bu çabanın bir ürünü olarak ortaya çıktı.

2022 yılı boyunca “Müslüman toplumların sivil unsurları neleri gündeme aldı ve ne tür gelişmeler yaşandı?” sorusuna genel hatlarıyla cevap bulmaya çalışan rapor, bir yandan aylık olarak yayımlanan *Müslüman Dünyanın Gündemi Bülteni*’nde yer alan analizlere diğer yandan da Müslüman dünyada yer alan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinden oluşan veri tabanına dayanmaktadır. Bu noktada hummalı bir çalışmanın ürünü olan bu raporda Müslüman toplumların eğitim, kültür ve sanat, insan hakları, çevre ve enerji, ekonomi ve uluslararası politika konularındaki gelişmeler yer alıyor.

Müslüman Dünyanın Gündemi 2022 Genel Görünümü Raporu istifadenize sunmaktan memnuniyet duyuyoruz.

Lütfi Sunar

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

2022'de Öne Çıkanlar

OCAK

"2022 yılında Kahire İslam Dünyası Kültür Başkenti" başlıklı sergi düzenlendi.

Održana Izložba "Kairo- Prestonica Kulture Islamskog Sveta 2022

Kurum: [The Islamic Community of Serbia \(Islamska zajednica Srbije\)](#) Tarih: 11.01.2022 Ülke: [Sırbistan](#) Tür: [Sergi](#)

2022'de İslam dünyasının kültür başkenti olarak Kahire seçilmiştir. Bu özel duyurudan hareketle Belgrad'daki Sırbistan İslam Cemaati Kahire'yi anlatan 70 fotoğrafın yer aldığı bir sergi düzenlemiştir.

"Suriye Bir Fikrin Gücü: Siyasi Rejimlerinin Anayasal Mimarileri" başlıklı kitap yayımlandı.

Syria the Strength of an Idea: The Constitutional Architectures of its Political Regimes

Kurum: [Center for Arab Unity Studies](#) Tarih: 18.01.2022 Ülke: [Lübnan](#) Tür: [Kitap](#)

Dr. Karim Atassi tarafından kaleme alınan bu kitap tarihsel bağlamdan hareketle Suriye anayasalarının dönüşümünü analiz etmektedir. Kitap 1919 Şam Programı'nı, Suriye Arap Krallığı için hazırlanan ilk anayasayı, ardından 1928'den itibaren Suriye devleti için kurulan cumhuriyet anayasalarını, 2012'deki son anayasayı ve bunu takip eden ancak onaylanma yolunu bulamayan anayasa projelerini ele almaktadır.

"Afganistan'da Kız Çocuklarının Eğitimine Taliban Yasağı; Kadınlar Mahrumiyete Boyun Eğecek mi?" başlıklı yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirildi.

Taliban Ban on Girls' Education in Afghanistan; Will the women submit to deprivation?

Kurum: [The Afghan Institute for Strategic Studies \(AISS\)](#) Tarih: 20.01.2022 Ülke: [Afganistan](#) Tür: [Yuvarlak Masa Toplantısı](#)

Afganistan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün düzenlediği çevrim içi yuvarlak masa toplantısına Eğitim Bakanlığı eski sözcüsü Noria Nazhat, üniversite öğrencisi Marjan Wafa ve kadın hakları aktivisti Razia Barezai'nin konuşmacı olarak katılmıştır ve programın moderatörlüğünü haber muhabiri Zia Gul Azimi üstlenmiştir. Taliban yönetimi altında kadınların karşılaştığı zorlukları ele alınmıştır.

ŞUBAT

“Güncel Siyaset Felsefesinde Adalet Sorunu” başlıklı kitap yayımlandı.

The Question of Justice in Current Political Philosophy

Kurum: Center for Arab Unity Studies Tarih: 16.02.2022 Ülke: Lübnan Tür: Kitap

Dr. Aymen Boutarfa kaleme aldığı bu kitap “adalet” sorusuna odaklanmaktadır. Öncelikle Alman eleştirel okulu olmak üzere Kıta Avrupası felsefesi, komüniteryanizm gibi felsefi akımların yanı sıra John Rawls ve birçok adalet sorunuyla ilgilenmiş filozofların fikirleri ele alınmaktadır.

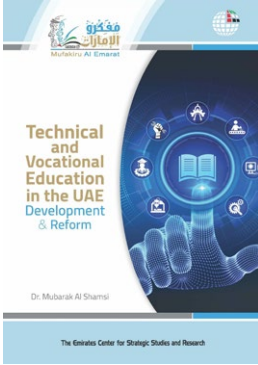

“Afrika, Araplar ve Sömürgeleştirme: Ali Mazrui'nin Eserleri Üzerine Çalışmalar” başlıklı kitap yayımlandı.

Africa, Arabs and Colonization: Studies in Ali Mazrui's Work

Kurum: Center for Arab Unity Studies Tarih: 10.02.2022 Ülke: Lübnan Tür: Kitap

Birçok araştırmacının katkısı bulunan bu kitap Afrikalı düşünür Ali Mazrui'nin Afrika ve Arap meselesi üzerine ortaya koyduğu çalışmalardan oluşmaktadır. Arap-Afrika ilişkileri, Afrika kimliği, İslam ve Batı ve Siyonizm başlıklı konular üzerine yazan Ali Mazrui'nin “iyi huylu sömürgecilik”, “Afrika-Afrika sömürgeciliği” olarak bilinen şeye yönelik çağırısı veya “Afrabia” olarak adlandırdığı Arap-Afrika entegrasyonuna yönelik düşüncelerine yönelik yazıları yer almıştır.

“BAE’de Teknik ve Mesleki Eğitim: Gelişim ve Reform” başlıklı rapor yayımlandı.

Technical and Vocational Education in the UAE: Development & Reform

Kurum: The Emirates Center For Strategic Studies and Research Tarih: 02.2022 Ülke: BAE Tür: Rapor

Dr. Mubarak Saeed Al Shamsi'nin ele aldığı bu raporda BAE'nin teknik ve mesleki eğitimin geliştirilmesindeki rolü ve vizyonu ve bu yaklaşımın oluşturduğu politik yansımaları değerlendirilmektedir. BAE’de Teknik ve Mesleki Eğitim ve Öğretime (TVET) yönelik iyileştirmeler, BAE liderliğinin BAE Vizyon 2021, Abu Dabi Ekonomik Vizyon 2030 ve BAE Yüzüncü Yıl 2071 gibi planları raporda analiz edilmektedir.

MART

“Rejim Değişikliği, Ekonomik Gerileme ve Yasal Korumasızlık: Afgan Medyasına Ne Oldu?” başlıklı rapor yayımlandı.

Regime Change, Economic Decline and No Legal Protection: What has happened to the Afghan media?

Kurum: Afghanistan Analysts Network Tarih: 7.03..2022 Ülke: Afganistan Tür: Rapor

Rapora göre 15 Ağustos 2021 Taliban yönetimi devraldığından beri medya kuruluşlarının büyük çoğunluğu faaliyetlerini durmuştur. Raporda dikkat çekilen diğer bir noktaysa kadın gazetecilerin veya medya çalışanlarının yalnızca yaklaşık yüzde 17'si işlerine geri dönmüş ve ülkenin 34 vilayeti-nin 17'sinde yer alan medya kuruluşlarında kadın çalışan bulunmamaktadır.

“Ukrayna’daki Krizin Orta Doğu ve Kuzey Afrika Üzerindeki İnsani Sonuçları” çevrim içi seminer gerçekleştirildi.

ندوة افتراضية حول التداعيات الإنسانية للأزمة في أوكرانيا على الشرق الأوسط وشمال إفريقيا

Kurum: Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies Tarih: 12.03.2022 Ülke: Mısır Tür: Çevrim içi Seminer

Birleşmiş Milletler Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki İnsani İşler Koordinasyon Bölge Ofisi (OCHA) ile ortaklaşa düzenlenen bu seminerde Ukrayna’daki kriz ve bunun Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki yansımaları tartışılmıştır. Bununla birlikte krizin insani yansımaları ve küresel gıda ve enerji piyasaları üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

“Tunus’ta Parlamentonun Feshedilmesinin Etkileri” başlıklı görüş yazısı yayımlandı.

Kurum: Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies Tarih: 31.03..2022 Ülke: Mısır Tür: Görüş Yazısı

Yazar Muhammed Fevzi görüş yazısında Tunus parlamentosunun feshedilmesinin ardından gerçekleşebilecek siyasi olasılıkları değerlendirmiştir. Bu bağlamda Tunus için üç senaryonun oluşabileceğini iddia etmektedir. Yazar bu üç senaryonun sonucunu da katılımcı ve esnek bir ulusal yol inşa ederek aşılabileceğini savunmaktadır.

NİSAN

“Görmek İnanmaktır: Hayırseverlik Sektöründe Verilerin Önemli Olmasının Üç Nedeni” başlıklı görüş yazısı yayımlandı.

Seeing is Believing: Three Reasons Why Data Matters in the Philanthropic Sector

Kurum: Sheikh Saud bin Saqr Al Qasimi Foundation for Policy Research Tarih: 20.04.2022 Ülke: BAE Tür: Görüş Yazısı

Janaan Farhat yazısında OECD raporundan hareketle vakıflar arasında veri alışverişinin olması ve hayırseverlik ile ilgili verilerin halka paylaşılması halk arasındaki dayanışmayı artırarak hayırseverlik sektörünün güçleneceğini ifade etti.

“İnternette Gördüm!” Rusya’daki Özbek İşçi Göçmenlerinin Çevrimiçi Ortamlarında COVID-19 Anlatıları

“I Saw It on the Internet!” COVID-19 Narratives across Online Milieux of Uzbek Labour Migrants in Russia

Kurum: OSCE Academy Tarih: 02.04.2022 Ülke: Özbekistan Tür: Makale

Bu boşluğu ele almak için bu makale, COVID-19 ile ilgili potansiyel yanıltıcı bilgi kaynağı olarak Özbekistan’dan Rusya’ya giden işçi göçmenlerinin çevrim içi sosyal ortamlarını incelemektedir.

MAYIS

“Küresel Gıda Fiyatları Şoku” başlıklı görüş yazısı yayımlandı.

The Global Food Price Shock

Kurum: Policy Center for New South Tarih: 18.05.2022 Ülke: Fas Tür: Görüş Yazısı

Otaviano Canuto ele aldığı bu görüş yazısında Ukrayna işgali sonrası küresel gıda piyasasının durumunu değerlendirmektedir. Nicel verilerden faydalanan yazar Ukrayna işgali sonrası enerji fiyatlarının ve ülkelerin “gıda güvenliğini” gerekçe göstererek getirdiği ihracat kısıtlamalarının küresel pazardaki arzın etkileneceğini ifade etmektedir.

“Gelişim ve Değişimin Aracı Olarak Kadınlar” başlıklı konferans gerçekleştirildi.

Perempuan sebagai Agen Pembangunan dan Perubahan

Kurum: Muhammediye Hareketi Tarih: 19.05.2022 Ülke: Endonezya Tür: Konferans

Konferansa konuşmacı olarak katılan Dışişleri Bakanı Retno Marsudi şu anda dünyanın sadece COVID-19 pandemisi kriziyle değil, birçok sorunla karşı karşıya olduğunu söylemiştir. Özellikle bu krizlerden en çok etkilenen grubun kadınlar olduğunu bununla birlikte Endonezya'daki kadınların değişim ve kalkınma için rolünün göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

HAZİRAN

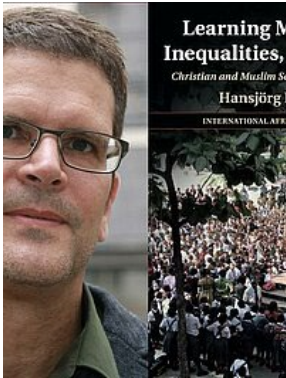

“Rusya'nın Kutsal Topraklar ve Ortadoğu'daki Manevi ve Siyasi Varlığı” başlıklı kitap tercüme edildi.

الوجود الروحي والسياسي الروسي في الأرض المقدسة والشرق الأوسط

Kurum: Doha Institute Tarih: 14.06.2022 Ülke: Katar Tür: Kitap Tercümesi

Nikolai Nikolaevich Lisovoi'nin “Kutsal Topraklar ve Orta Doğu'da (on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarında) Rus Manevi ve Siyasi Varlığı” adlı kitabı Massouh Massouh tarafından çevrilmiştir. Bu kitap Rus din adamlarının kutsal topraklarda bir Ortodoks varlığı inşa etmek için yarım yüzyıllık çalışmalarını anlatmaktadır.

“Ahlaki, Eşitsizlikleri ve İnancı Öğrenmek: Tanzanya'daki Hristiyan ve Müslüman Okulları” başlıklı kitap lansmanı gerçekleştirildi.

Learning Morality, Inequalities, and Faith: Christian and Muslim Schools in Tanzania

Kurum: Leibniz Zentrum Moderner Orient Tarih: 08.06.2022 Ülke: Almanya Tür: Kitap Lansmanı

Hansjörg Dilger, Darüsselam'da yer alan Hristiyan ve Müslüman okullarını eğitim politikaları açısından karşılaştırmaktadır. Bu çalışmasında sömürgecilik sonrası dini kurumsallaşma süreçleri, öğrencilerin ve öğretmenlerin dini deneyim ve pratiklerini analiz etmektedir. Bu bağlamda eğitim alanının dini toplulukları dönüştürdüğüne dikkat çekmektedir.

TEMMUZ

“Hükümet yenilenebilir enerji kaynaklarına büyük yatırım yapmalıydı” başlıklı analiz yayımlandı.

Government should have invested heavily in renewable energy sources

Kurum: Centre for Policy Dialogue Ülke: Bangladeş Tarih: 08.07.2022 Tür: Analiz

Analizde elektrik kesintilerinin yeniden yaşanmasıyla ilişkili olarak bu durumun yaşanmaması adına hükümetin alt yapıları güçlendirip enerjiye yatırım yapması gerektiğinin altı çizildi.

“2022 Müslüman Ülkeler İslami Refah Endeksi: Lider Olarak Maldivler Cumhuriyeti” başlıklı lansman gerçekleştirildi.

2022 Islamic Well-Being Index for Muslim Countries: Republic of Maldives as Leader and Approach Taken

Kurum: International Institute of Advanced Islamic Ülke: Malezya Tarih: 15.07.2022 Tür: Lansman

Endekse göre Müslüman ülkelerin Refah Endeksi'nin güncel değerlendirmesi Maldivler'i 33 ülke arasında birinci sıraya yerleştirirken Malezya ve Endonezya da ikinci sırada yer almaktadır. Bu üç ülke, kadınların toplumsal refaha katkıda bulunan büyük roller oynadığı toplumlardır.

AĞUSTOS

“Filistin'in Askeri Deneyimi: Teori ve Performans Üzerine Notlar” başlıklı kitap yayımlandı.

The Palestinian Military Experience: Notes on Theory and Performance

Kurum: Center for Arab Unity Studies Tarih: 8.10.2022 Ülke: Lübnan Tür: Kitap

Yazar Nafez Abu Hasna bu kitapta 19 .yüzyıldan beri Filistinlilerin Yahudi istilasına karşı örgütlenişini anlatmaktadır. Bu dönemden beri çeşitli organizasyonlar ve derneklerin kurulduğuna işaret etmektedir. Bu derneklerin ve organizasyonların kuruluş adlarından ziyade askeri amaçlara yönelik olduğunu ve bu kuruluşlar üzerinden askeri faaliyetler yürüttüklerini ifade etmektedir.

“İran Jeopolitik Projesi ve Bölgesel Güvenlik” başlıklı kitap yayımlandı

«رصانة» يصدر كتاب «المشروع الجيو-سياسي الإيراني والأمن الإقليمي»

Kurum: RASANA Tarih: 16.08.2022 Ülke: Suudi Arabistan Tür: Kitap

Bu kitap Dr. Abdul Raouf Mustafa Al-Ghunaimi ve Dr. Firas Muhammed Elias tarafından kaleme alınmıştır. Kitapta İran siyasetinin jeopolitik yaklaşımının Şii kimliğini siyasallaştırma süreci ve bu perspektiften hareketle Şii jeopolitik yaklaşımı değerlendirilmektedir. İran'ın bu yaklaşımını bölgesel güvenlik açısından analiz etmektedir.

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

“Kadın ve Devlet Forumu: Neslin Kurucusu ve Liderliği” başlıklı forum düzenlendi.

Forum Wanita & Kenegaraan: Membina & Memimpin Generasi

Kurum: ABIM Tarih: 31.08.2022 Ülke: Malezya Tür: Forum

Kadın liderlerin yükselişe geçtiği Malezya’da kadının siyasi katılımı önemsenen bir konu olarak kendini göstermektedir. Bu forumda kadının sosyoekonomik hayata katılımının artırılması noktasındaki fırsatlar ve zorluklar değerlendirilmiştir.

EYLÜL

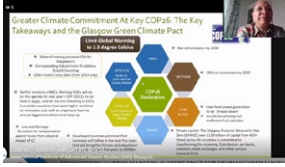

“Sudan’da Devletin Yeniden İnşası, Sömürge Mirasının Zorlukları ve Kaynaklar Çatışması” başlıklı konferans gerçekleştirildi.

إعادة بناء الدولة في السودان وتحديات الإرث الاستعماري وصراع الموارد موضوعاً لسينمنا المركز العربي

Kurum: Doha Enstitüsü Tarih: 7.09.2022 Ülke: Katar Tür: Konferans

Doha Lisansüstü Çalışmalar Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Kalkınma Ekonomisi Fakültesi Dekanı Dr. Hamid Al-Tijani Ali bu seminerin organize edilmesine öncülük etmiştir. Seminerde Sudan’daki mali federalizmin boyutu ve tarihsel bağlamda Sudan’ın karşılaştığı ekonomik zorluklar, üretim ilişkileri ve kaynakların adil dağıtımı tartışılmıştır.

“Karbon Piyasalarının Gizemini Çözmek: Şeriat Uyumu İçin Yer Var mı?” başlıklı seminer düzenlendi.

Demystifying Carbon Markets: Is There Space for Shariah Compliance?

Kurum: International Institute of Advanced Islamic Studies (IAIS) Tarih: 27.09.2022 Ülke: Malezya Tür: Seminer

Mr. Mohd. Radzuan’ın sunumunu gerçekleştirdiği bu seminer karbon piyasalarına odaklanmıştır. Seminerde karbon piyasalarının küresel iklim rejimine katkısı ve Malezya’daki karbon piyasası uygulaması anlatılmıştır. Bununla birlikte bu seminerle İslam finansı ile ilgilenenlere bir perspektif sunmak amaçlanmıştır.

“Küresel Enerji Piyasası ve Yeni Jeostratejik Dengeler” başlıklı analiz yayımlandı.

الناصر يكتب: سوق الطاقة العالمي والتوازنات الجيواستراتيجية الجديدة

Kurum: Justice and Development Party Tarih: 2.09.2022 Ülke: Fas Tür: Görüş Yazısı

Nawfal Al-Nasser’in kaleme aldığı görüş yazısında Rusya-Ukrayna Savaşı’nın Avrupa ülkelerinin ve ABD’nin enerji politikalarını nasıl etkilediğini analiz etmektedir. Petrol ve doğal gazın uzun süre daha küresel ekonomi bir parçası olarak işlevinin devam edeceğini düşünmektedir.

EKİM

"İslam Düşüncesinde Etik Akılcılık Nedir? Yeni Bir Bakış Açısı" başlıklı konferans gerçekleştirildi.

What is Ethical Rationalism in Islamic Thought? A New Perspective

Kurum: CILE Center Tarih: 11.10.2022 Ülke: Katar Tür: Konferans

Hamad bin Halifa Üniversitesine bağlı olan CILE Center tarafından düzenlenen konferansta Klasik İslam düşüncesinde yer alan ahlaki rasyonalizm tartışmasına odaklanılmıştır. Bu çerçevede Eş'arî ve Mutezile ekollerinin akıl kavramının etik ve hukuki bağlamı analiz edilmiştir. Konferansta gerçekleşen bu tartışma etik realizm ve karşıtlığı yaklaşımlarına doğru yeni bir perspektif açarak sonlandırılmıştır.

"Tessettürlü Kızlar: Amerika Birleşik Devletleri'nde Siyah Müslüman Modasının Tarihi" başlıklı seminer gerçekleştirildi.

Cover(ed) Girls: The History of Black Muslim Fashion in the United States

Kurum: McGill University Tarih: 11.10.2022 Ülke: ABD Tür: Seminer

Konuşmacı Dr. Kayla Wheeler bu seminerde ABD'de yaşayan siyahi kadınların moda ile ilişkisini tartışmaya açmıştır. Birçok dergiden yararlandığını ifade eden yazar siyahi Müslüman kadınların elbise pratikleriyle bir beyaz üstünlüğü ve Arap merkezli bir İslam yarattığını iddia etmiştir.

"Arap Bölgesinde Büyüme, İstihdam, Yoksulluk, Eşitsizlik ve Dijital Dönüşüm: Dijital Ekonomi Herkese Nasıl Fayda Sağlayabilir?" başlıklı rapor yayımlandı.

Growth, Employment, Poverty, Inequality, and Digital Transformation in the Arab Region: How Can the Digital Economy Benefit Everyone?

Kurum: Economic Research Forum Tarih: 11.10.2022 Ülke: Mısır Tür: Rapor

Shahrokh Fardoust ve Mustapha K. Nabli bu raporda UNDP ve Economic Research Forum'un ortak yürüttüğü 2021 yılındaki projenin bulgularını değerlendirmektedir. Rapor Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da seçilen sekiz ülkenin dijitalleşme yaklaşımlarını analiz etmektedir.

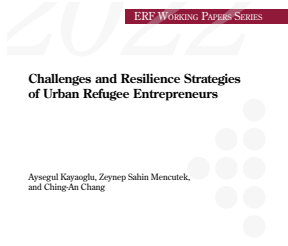

"Güney Asya'da Adil ve Hakkaniyetli İklim Tazminat için COP27'ye Giden Yolu Açmak: Pakistan Selleri Üzerine Bir Durum Analizi" başlıklı seminer gerçekleştirildi.

Kurum: SDPI Tarih: 7.10.2022 Ülke: Pakistan Tür: Seminer

İklim değişikliğinin en ağır sonuçlarından birini Eylül ayında gerçekleşen sel ile tecrübe eden Pakistan'ın COP27 İklim Konferansı'nda alınan kararlarla ilişkilendirildi. Kayıp ve zarar fonunda Pakistan'ın hangi düzeyde yararlanabileceği konuşuldu.

KASIM

Challenges and Resilience Strategies of Urban Refugee Entrepreneurs

Aysegül Kayaoglu, Zeynep Sahin Mencutek, and Ching-An Chang

Working Paper No. 1601
November 2022

“Kentsel Mülteci Girişimcilerinin Zorlukları ve Direnç Stratejileri” başlıklı rapor yayımlandı.

Challenges and Resilience Strategies of Urban Refugee Entrepreneurs

Kurum: Economic Research Forum Tarih: 11.2022 Ülke: Mısır Tür: Rapor

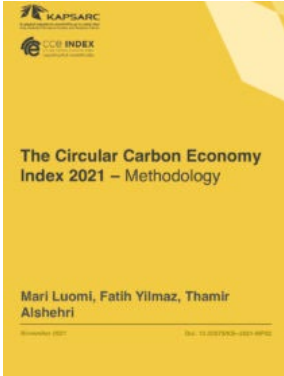
Raporda mülteçilik ve girişimcilik ilişkisi incelenmektedir. Kentte yaşayan mültecilerin iş kurarken yasal, ekonomik ve sosyokültürel zorluklarla karşılaştığı belirtilmiştir. Ampirik yöntem benimseyen bu çalışmada Türkiye’deki Suriyeli mülteciler örneklem olarak seçilmiştir.

“Uygar Boyutlarıyla Katar Dünya Kupası” başlıklı görüş yazısı yayımlandı.

موندیال قطر بأبعاد حضارية

Kurum: Movement of Society of Peace Tarih: 17.11.2022 Ülke: Mısır Tür: Görüş Yazısı

Nasır Hamdadaş ele aldığı görüş yazısında Katar’ın Dünya Kupası organizasyonunu düzenlerken maruz kaldığı olumsuz yorumları ve tepkileri değerlendirmektedir. Bu olumsuz tepkilerin odağında “kimlik” sorunu olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple Dünya Kupası organizasyonunun kültürel sembollerden bağımsız düşünülmemeyeceğini söylemektedir.

The Circular Carbon Economy Index 2021 – Methodology

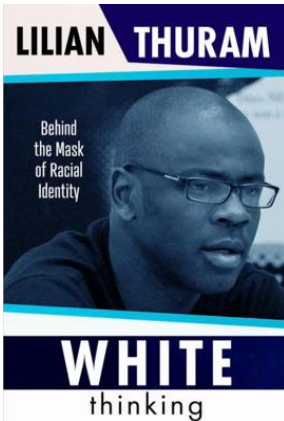
Mari Luomi, Fatih Yilmaz, Thamir Alshehri

“2022 Döngüsel Karbon Ekonomisi Endeksi Sonuçları” başlıklı rapor yayımlandı.

Results of the Circular Carbon Economy Index 2022

Kurum: KAPSARC Tarih: 11.2022 Ülke: Suudi Arabistan Tür: Rapor

KAPSARC 2021 yılında döngüsel karbon ekonomi endeksi geliştirmiştir. 2022 yılında yayımladığı raporunu bu endeksten hareketle hazırlayan kurum 64 ülkenin durumunu değerlendirmiştir. Buna göre ilk beşte Norveç, İsviçre, Hollanda, Birleşik Krallık ve Almanya yer alırken, sahra altı Afrika ülkeleri 46 puan farkla son beşte bulunmaktadır.

LILIAN THURAM

Behind the Mask of Racial Identity

WHITE thinking

“Beyaz Düşünme: Irksal Kimlik Maskesinin Arkasında” başlıklı kitap tanıtımı gerçekleştirildi.

Book talk: “White Thinking: Behind the Mask of Racial Identity”

Kurum: The Centre for Middle Eastern Studies Harvard University Tarih: 30.11.2022 Ülke: ABD Tür: Kitap Söyleşisi

“White Thinking: Behind the Mask of Racial Identity” adlı kitap Fransız yazar ve eski profesyonel futbolcu olan Lilian Thuram tarafından kaleme alınmıştır. Yazar kitabında kişisel deneyimlerini ve toplumsal hareketleri temel alarak “beyaz olma” normunun beyaz olanlar ve olmayanlar için ne anlama geldiğini sorgulamaktadır. Söyleşide “beyaz olmak” bir düşünce biçimi midir, eğer öyleyse nasıl ortaya çıkmıştır soruları tartışılmıştır.

ARALIK

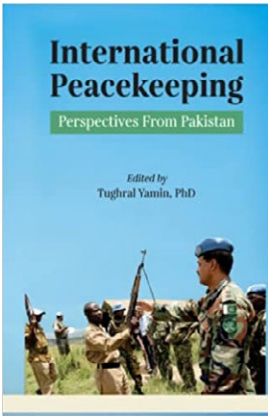

“Medeniyet ve Siyaset: İslam’ın Batı’yla İlişkisi” başlıklı konferans gerçekleştirildi.

Civilization and Politics: Islam’s Engagement with the West Institute of Policy Studies (IPS)

Kurum: Institute of Policy Studies Islamabad Tarih: 4.12.2022 Ülke: Pakistan Tür: Konferans

Institute of Policy Studies ve Riphah International University (RIU) tarafından organize edilen bu konferans 4 Aralık 2022 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Batılı seküler trendlerin Müslüman toplumlarda yol açtığı ekonomik toplumsal eşitsizlikler ve benzeri toplumsal ve küresel sorunlara değinilmiştir.

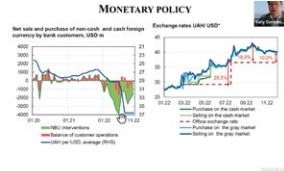

“Uluslararası Barışı Koruma: Pakistan’dan Perspektifler” başlıklı kitap tanıtımı gerçekleştirildi.

International Peacekeeping: Perspectives from Pakistan

Kurum: Institute of Policy Studies Islamabad Tarih: 15.12.2022 Ülke: Pakistan Tür: Konferans

Institute of Policy Studies (IPS)’in yayıncılığını üstlendiği bu kitapta barış operasyonlarının dış politikaya etkisi ve barış çalışmalarındaki modern yaklaşımlar anlatılmıştır. Kitabın yazarları Pakistan’ın barış operasyonlarındaki rolüne yeterince önem verilmediğine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte Pakistan’ın barış operasyonlarında yaşadığı dezavantajlar ve buna uyumu değerlendirmiştir.

“Ukrayna Ekonomisi: Bugünün Zorlukları, Yarının İhtiyaçları ve Geçmişteki Yeniden Yapılanma Çabalarından Çıkarılan Dersler” başlıklı konferans gerçekleştirildi.

Ukraine’s economy: Today’s challenges, tomorrow’s needs, and lessons from past reconstruction efforts

Kurum: Brookings Institute Tarih: 15.12.2022 Ülke: Katar Tür: Seminer

Hutchins Center on Fiscal & Monetary Policy ve the Center on the U.S. and Europe tarafından düzenlenen etkinlikte Ukrayna’nın ekonomik durumu değerlendirilmiştir. Ukrayna’nın yaşadığı savaşta dolayı altyapısı çökmüştür. Bu sebeple Ukrayna’nın ekonomisinin iyileşmesine ve şehrin yeniden modernizasyonuna yönelik tercihler ve politikalar tartışılmıştır.

“Orta Doğu ve Orta Asya: Küresel Belirsizlik Zamanında Hayatta Kalma Stratejileri” başlıklı konferans gerçekleştirildi.

The Middle East and Central Asia: Strategies of Survival in the Time of Global Uncertainty

Kurum: The Centre for Arab & Islamic Studies Tarih: 8.12.2022 Ülke: Avustralya Tür: Konferans

Konferansta Orta Doğu ve Orta Asya’daki devletlerin ve toplumların yönetim, sosyal uyum, jeo-politik, sürdürülebilir kalkınma ve dekolonizasyona yaklaşımları ve yaşadığı ekonomik ve toplumsal zorluklar anlatılmıştır. Konferansta Orta Doğu ve Orta Asya’da yaşayan toplumların Müslüman kimliğine bakış açısı ve bölgedeki otoriter yönetimlerin etkisi ve ortak idealler keşfedilmiştir.

Giriş

Müslüman Dünyanın Gündemi 2022 Genel Görünümü Raporu'nu Müslüman Toplumlarda Düşünce ve Hareketler Projesinin bir çıktısı olarak sizlere sunuyoruz. Müslüman dünyanın gündemindeki değişimleri, soruları, gelişmeleri, yönelimleri, etkileşimleri ve tartışmaları takip ve analiz etmeyi amaçlayan projede, Orta Doğu'dan Güney Asya'ya, Balkanlardan Avrupa'ya Müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu bölgeleri takibe alıyoruz. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının, araştırma merkezlerinin, enstitülerin ve düşünce kuruluşlarının aylık faaliyetlerini tarıyor ve bu bilgileri veri tabanı haline getirerek tasnif ediyoruz.

2022 Genel Görünüm Raporu, Müslüman toplumlarda üretilen yazılı ve sözlü faaliyetlerin analiz edilerek oluşturulması özgün bir çalışma olarak kendini göstermektedir. Raporda 2022 yılında ortaya konan faaliyetleri Eğitim, İnsan Hakları, Kültür ve Sanat, Çevre ve Enerji, Ekonomi, Uluslararası Politika bölümlerinde tasnif ederek, Müslüman toplumlarda meydana gelen gelişmeleri tematik ve sistematik bir şekilde sunuyoruz. Raporda çapraz analiz yöntemiyle incelenen çalışmalar neticesinde bölgesel ve ülkesel tespitlerde bulunarak "Hangi bölge veya ülkede hangi konu neden gündeme geldi?" sorularına cevap niteliğinde tespitlere yer veriyoruz.

Eğitim bölümünde, sosyal ve ekonomik etkileri süren COVID-19 salgınının

ve ekonomik problemlerin neden olduğu eğitimde fırsat eşitsizliğini ele alırken bir yandan teknolojik gelişmeler ışığında Müslüman toplumlarda eğitim teknolojilerinin güncel durumu değerlendiriliyor.

Temel hak ve özgürlükler kapsamında yapılan analizlere göre insan hakları ihlallerinin Orta Doğu'da ve bilhassa Körfez Bölgesi'nde daha yoğun olarak gözlemlendiği ortaya konuyor. Otoriter rejimlerin baskıcı politikaları ve insan hakları ihlalleri bu bölümde değerlendiriliyor. Ayrıca bu bölümde Müslüman dünyanın kanayan yaraları Filistin, Arakan ve Doğu Türkistan'da yaşanan insan hakları ihlalleri ve zulmün güncel durumundan bahsediliyor. Pek çok toplumda dezavantajlı durumda bulunan kadınlara bu bölümde özel bir yer ayrılarak kadınların sosyo-politik hayata katılımı inceleniyor. Aynı zamanda din ve vicdan hürriyeti ve yaşam hakkı bağlamında İslamofobi ve göç meselesi de bu bölümde değerlendiriliyor.

Güçlü bir medeniyete ve geleneğe sahip olan Müslüman toplumlarda kültür ve sanat alanında gerçekleştirilen faaliyetlerin yeterli düzeyde olmadığı tespit edilse de bu bölümde medya ve kolonyalizm, kültür ve kalkınma konuları öne çıkıyor; din ile kültür ve sanat arasındaki yakın ilişkiye temas ediliyor. Müslüman ülkelerin ekseriyetinin enerji açısından zengin oluşu göz önünde bulundurulduğunda çevre ve

enerji konusu ön plana çıkıyor. Bu bölümde enerji krizinin Müslüman ülkelere etkisi ve Müslüman toplumların yaşadığı enerji yoksunluğuna değiniliyor. İklim değişikliğinin bir sonucu olarak temiz enerjiye geçiş çalışmaları ve COP27 İklim Konferansı'nın kararlarına ve üçüncü dünya ülkelerinin bir kazanımı olan kayıp ve hasar fonuna odaklanılıyor.

2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali uluslararası çapta pek çok alanı etkilediği gibi ekonomiye de olumsuz etkilerde bulunmuştur. Ekonomi bölümünde Rusya-Ukrayna savaşının ekonomik etkileri, Müslüman toplumlara salgın sonrası ekonomik kalkınma ve uluslararası ticaret temalarına değiniliyor. Ekonomi ve uluslararası politika arasındaki karşılıklı bağımlılığı dikkate

olarak Uluslararası Politika ve Güncel Krizler başlıklı bölümde Rusya Ukrayna krizinin Müslüman ülkelere politik yansımaları tartışılıyor. Bunun yanında Yemen, Filistin, Doğu Türkistan gibi çatışma bölgelerini ele alırken Müslüman toplumlardaki silahlanma durumu inceleniyor.

İLKE Vakfı olarak Müslüman toplumları derinden etkileyen kitlesel sorunların akademik mecrada çalışılmasını önemsemekle birlikte bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmeyi de önemsiyoruz. Bu çerçevede Müslüman toplumların sorunlarının çözümüne dair bir çaba olarak Müslüman Dünyanın Görünümü 2022 Raporu'nun istifadeli olmasını temenni ediyoruz.

Büşra İnce & Selvanur Demircan

ÇEVRE VE ENERJİ

Büşra İnce

Her toplumun ve devletin varlığını idame ettirebilmesi için en temel unsurlardan biri olan enerji, petrolden biyokütle, doğal gazdan hidroelektriğe kadar Müslüman toplumları yakından ilgilendiren ve gündemlerinde her daim önemi haiz olan bir meseledir. Fosil enerji bakımından en zengin ülkelerin Müslüman nüfus yoğunluklu ülkeler oluşu, günümüzün temiz enerjiye geçiş eğiliminde daha da önem kazanmaktadır. 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin akabinde baş gösteren enerji krizi Müslüman dünyada özellikle Körfez ülkelerini ön plana getirirken COP27 İklim Değişikliği Konferansı, iklim krizine en az etkide bulunan ancak iklim krizinden bir hayli etkilenen üçüncü dünya ülkelerini gündeme getirmektedir. Bu bağlamda 2022 yılında Müslüman toplumlarda öncelikli olarak enerji krizi ve COP27 Konferansı enerji temasında ele alınması gereken iki önemli konu olarak karşımızda durmaktadır. Müslüman toplumdaki sivil toplum, araştırma ve düşünce kuruluşlarının bu iki konu üzerinde yoğun olarak çalışmalar gerçekleştirdiği görülmektedir.

Bu yazı Müslüman toplumların 2022 yılı enerji görünümüne dair değerlendirmeler içermektedir. Rusya-Ukrayna savaşının bir sonucu olarak ortaya çıkan enerji krizinin Müslüman dünyaya yansımaları, enerji piyasası ve Müslüman ülkelerin enerjiye ulaşabilme durumları analiz edilecektir. İklim kriziyle mücadele bağlamında temiz enerjiye geçiş çabaları, COP27 İklim Konferansı kararlarının Müslüman toplumlara etkisi de göz ardı edilemez. Müslüman toplumların pek çoğunun gelişmekte olan ülkelere olması sebebiyle temiz enerjiye geçişte Müslüman ülkelerin yaşadığı zorluklara değinilecektir.

Enerji Krizleri ve Müslüman Ülkeler

2022 yılının Şubat ayında Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi enerji sektöründe büyük bir şok etkisi yaratmıştır. Ekonomik sorunlar, güvensizlik, enerji arzı ve fiyat dalgalanmaları enerji krizinin ciddi boyutlarda olduğunu işaret etmektedir. ABD ve

Avrupa'nın Rusya'ya yönelik yaptırımları, tahıl tedarik zincirlerinin aksamasının yanında petrol ve çoğu gıda maddesinin fiyatlarında artışa yol açmış; bu durum enflasyon göstergelerini son 50 yıldır dünyada görülmemiş rekor seviyelere çıkarmış; merkez bankalarını faiz oranlarını keskin bir şekilde yükseltmeye zorlamış ve dünyadaki çoğu ülke için ekonomik büyüme

Rusya- Ukrayna Savaşı dünyada enerji krizine sebep oldu.

oranlarında düşüşe neden olmuştur.¹ Enerji krizinin hissedilen en büyük etkisi enerji fiyatındaki artış olmuş, fosil yakıtlarda %90 oranında bir fiyat artışı meydana gelmiştir.

Rusya'nın Mayıs ayında Avrupa'ya %80 oranında doğal gaz ihraç etmeyi durdurmuş olması enerji krizinin bir diğer vechesini işaret etmektedir. Kral Abdullah Petrol Çalışmaları Araştırma Merkezi'nin yayımladığı rapora göre bu krizle birlikte

Avrupa Birliği'nin 2050 yılında karbon nötrallik hedefine ulaşma hedefi sekteye uğrayacak gibi görünmektedir.² Krize karşı ülkelerin benimsedikleri politikalara bakıldığında Avrupa Birliği acil durum kanunuyla Çek Cumhuriyeti'nde kömür santralini aşamalı olarak durdurulması kararını alırken Suudi Arabistan, Bahreyn, Endonezya ve Nijerya 2060 sıfır karbon salınım kararı almıştır.³

1 "الناصرى يكتب: سوق الطاقة العالمي والتوازنات الجيوستراتيجية الجديدة، الموقع الإلكتروني لحزب العدالة والتنمية" [AI-Nasiri Şöyle Yazıyor: Küresel Enerji Piyasası ve Yeni Jeostratejik Dengeler], Parti De La Justice Et Du Développement, erişim Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7kj>

2 Ziata Sergeeva & Nikolay Fedorov. The European Energy Collapse – A Chain of Contingencies or a Recurring Nightmare?, (Saudi Arabia: King Abdullah Petroleum Studies and Research Center, 2022). <https://bit.ly/41uxlIQO>

3 Ewan Thomson, "6 Ways Russia's Invasion of Ukraine Has Reshaped the Energy World", World Economic Forum, (08 Kasım 2022), <http://bitly.ws/C7ko>

Avrupa Birliği'nin karşı karşıya kaldığı bu krizin Müslüman ülkelerle ilişkisi şu şekildedir:⁴ Avrupa, Rusya'nın enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltma kararıyla birlikte, bu boşluğu doldurabilecek geçici alternatifler bulma çabasına girmiştir. Sert bir kış geçirme korkusu, Avrupa ülkelerinin periyodik elektrik kesintileri yaşaması ya da yakıt ve enerji kıtlığıyla karşı karşıya kalması ve Avrupa'nın büyük bölümünün karanlıkta ve soğukta kalması endişelerine yol açmıştır. Enerji kaynaklarının artan maliyetleri de kıta genelinde iç siyasi gerilimleri artırmıştır.

Avrupa Enerji Sorunu ve Körfez İşbirliği Konseyi İlişkileri

Haziran ayında bazı Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üye ülkelerinden Avrupa'ya önemli bir ziyaret gerçekleşmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Fransa'yı ziyaretinde Fransa Cumhurbaşkanı Macron ile iki enerji anlaşması imzalanmıştır. Avrupa ülkeleri, gelecekteki üretim yatırımları da dahil olmak üzere karşılaştıkları kısa vadeli sorunların üstesinden gelmek için KİK ülkeleriyle çok sayıda enerji anlaşması imzalamıştır. Örneğin Fransa'nın enerji ve petrol şirketi Total Energies, Doha'nın doğal gaz üretimini genişletmeye yardımcı olmak için 1,5 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır.⁵ Şansölye

Enerji krizi Müslüman dünyada özellikle Körfez ülkelerini ön plana getirirken COP27 İklim Değişikliği Konferansı, iklim krizine en az etkide bulunan ancak iklim krizinden bir hayli etkilenen üçüncü dünya ülkelerini gündeme getirmektedir.

ithalatına başlamak için Katar'la bir anlaşma yapmıştır. Şansölye, 2026 yılına kadar tamamlanacak olan ve bu tür işlemleri hızlandıracak iki LNG terminalinin inşasını duyurdu. Kasım ayı sonunda Kasım ayı sonunda açıklandığı üzere Katar, 2024 yılında Almanya'ya LNG tedarik etmeye başlayacak ve böylece Almanya'nın Rus gazından uzaklaşma stratejisinde önemli bir rol oynayacak.⁶

Petrolün merkezi önemi ve miktarının jeopolitik değişimler üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, küresel petrol arzındaki kıtlık Avrupa Birliği ve ABD'nin Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Venezuela gibi ülkelere yönelmesiyle sonuçlanmıştır. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC+) grubundaki en büyük pay sahiplerinden olan Suudi Arabistan ve BAE bu alternatif arayışlarına karşı

4 Abdullah Almutabagani, "The Ukraine War and Europe's Energy Crisis: An Opportunity for GCC Energy Producers", Gulf Research Center, (25 Aralık 2022), <http://bitly.ws/C7kr>

5 "Germany signs energy partnership with Qatar", Deutsche Welle, erişim: Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7ks>

6 Abdullah Almutabagani, "The Ukraine War and Europe's Energy Crisis: An Opportunity for GCC Energy Producers", Gulf Research Center, erişim: Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7kr>

Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde enerji üretiminin son 15 yılda iki katına çıktığı bilinmektedir.

Washington'un talebinin soğuk bir şekilde reddetmiştir. Körfez ülkelerinin Rusya-Ukrayna ihtilafında tarafsızlık taahhüdü ve Suudi Arabistan'ın doğrudan Rusya ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınması bu reddin arkasında yatan önemli sebeplerden bazılarıdır.⁷ Bunun yanında ABD Başkanı Barack Obama'nın Asya'ya yönelmek ve Orta Doğu'daki geleneksel müttefiklerini terk etmek üzerine kurulu bir dış politika benimsemesinin ardından Suudi Arabistan'ın, başta Rusya olmak üzere birçok büyük ülkeyle ilişkilerini derinleştirme si de dikkate değerdir. 2017 yılında bir Suudi kralının Rusya'ya yaptığı ilk ziyarette iki taraf, en önemlisi bazı Rus silahlarının Suudi Arabistan'da üretilmesine yönelik bir anlaşma olan gelişmiş iş birliği anlaşmaları imzalamıştır. 2021 yılında Suudi Arabistan ve Rusya arasında ortak askeri iş birliği alanlarının geliştirilmesi, nükleer enerji, su kaynakları konularında anlaşmalar imzalandı.⁸ Sonuç itibarıyla körfez ülkeleri ekonomik çıkarlarını korumak ve Ukrayna savaşı denklemine girip Batı'nın Rusya'ya

karşı uyguladığı yaptırımların sonuçlarının bedelini ödemek istememektedir.

Birbirini izleyen krizler ve Rusya-Ukrayna savaşının feci yansımaları üç temel gerçeği kanıtlamıştır: Petrol ve küresel ekonomi birbirine bağlıdır; petrol fiyatları geleceği öngörmek için hâlâ ana unsurlardan biridir; petrol sektöründe arz ve talep dengesinin kaybolmasının ve petrol arzının kesintiye uğraması uluslararası sistemdeki jeopolitik durumun istikrarsızlaşmasına yol açmaktadır. Avrupa Birliği'ndeki enerji krizi bunun en iyi kanıtıdır. 2022 enerji krizinin ardından petrol ve doğal gazın uzun bir süre daha ekonomik faaliyetlerin temeli olmaya devam edeceğini ve küresel enerji alanında bu iki maddeden yenilenebilir enerji kaynaklarına yakın geçişin yıllarca süreceği öngörülmektedir. Bu öngörü doğruluk payı içermekle birlikte bu durum, temiz enerjiye geçiş noktasında itici bir güç olarak da okunabilir. Özellikle Avrupa nezdinde petrol enerjisine bağımlılık temiz enerjiye geçiş noktasında çabaları daha da artırabilir. Örneğin KİK ülkeleri Avrupa ile uluslararası ortaklıkları geliştirmek için hidrojen enerjisine 2 milyar Euro daha yatırım yaparak iki bölge arasındaki enerji iş birliğini ilerletme kararı almıştır.⁹

7 "الناصرى يكتب: سوق الطاقة العالمي والتوازنات الجيوستراتيجية الجديدة، الموقع الإلكتروني لحزب العدالة والتنمية" [AI-Nasiri Şöyle Yazıyor: Küresel Enerji Piyasası ve Yeni Jeostratejik Dengeler], Parti De La Justice Et Du Développement, (Eylül 2022), erişim 23 Şubat 2023, <https://bit.ly/3mi20HZ>

8 "الناصرى يكتب: سوق الطاقة العالمي والتوازنات الجيوستراتيجية الجديدة، الموقع الإلكتروني لحزب العدالة والتنمية"

9 Mohamed Ramady, "Can GCC Fill the Global Energy Vacuum?", Emirates Policy Center, (03 Ağustos 2022), <http://bitly.ws/C7kC>

İklim değişikliğini önleme gündeminde temiz enerji üretimi önemli bir yer tutuyor.

Müslüman Toplumlarda Enerji Üretimi

Müslüman ülkelerin bulunduğu coğrafyanın önemli enerji kaynaklarına sahip olması hasebiyle Müslüman ülkelerin enerji açısından jeopolitik önemi haizdir. Bölgede yıllardır süre gelen çatışmalar ve krizlerden hareketle Orta Doğu Bölgesi'nin enerji noktasında önemli bir jeopolitiğe sahip olduğu aşikâr bir durum olarak karşımızda durmaktadır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde enerji üretiminin son 15 yılda iki katına çıktığı bilinmektedir. 2022 yılında bölgede en fazla enerji üretimi yapan ülkelere baktığında ilk sırada Suudi Arabistan, ikinci

sırada İran ve üçüncü sırada Mısır'ın yer aldığı görülmektedir.¹⁰ Orta Doğu Bölgesi'ndeki ülkelerin petrole bağımlı bir ekonomiye sahip olması sebebiyle petrol ve gaz sektöründe güçlü bir canlanma, birçok ülke için öncelik haline gelmiştir. Bu durum beraberinde odağın yenilenebilir enerjiden geçici olarak uzaklaşmasına yol açmış izlenimi yaratmaktadır. İklim kriziyle birlikte güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerjiye geçiş söz konusu olsa da fosil yakıt kullanımı hala önemli ölçüde kendini göstermektedir. Bu noktada Müslüman ülkeler arasında kişi başı ton hesabıyla atmosfere karbon salınımı en fazla olan ülkeler sırasıyla Katar (32.4) Katar'ı takiben Kuveyt (21.6), Birleşik Arap

10 Energy&Utilities. *Middle East and Africa Outlook Report 2022*. <https://bit.ly/3NSjqqc>

**Yenilenebilir enerjiye geçişte
Körfez ülkelerinin ön planda
olmasının sebebi elektrik
üretiminde fosil yakıtlara bağlı
olmalarıdır.**

Emirlikleri (BAE) (19.6) ve Bahreyn (19.6) gelmektedir.¹¹ Körfez ülkelerinin karbon emisyonunda en üst sıralarda yer almasının sebebi düşük fiyatlı elektrik üretiminin petrol ve doğal gaz ile yapılıyor olmasıdır.

Elektrik üretiminin büyük oranda fosil enerjiyle üretildiği bir diğer bölge Güneydoğu Asya Bölgesi'dir. Güneydoğu Asya'da enerji üretiminin 9.3 EJ oranıyla en fazla petrolden elde edilirken ikinci olarak kömür (7.5 EJ), üçüncü olarak da doğal gazdan (5.7) elde edilmektedir. Bölgede petrolden enerji üretiminin yüksek olduğu görülse de ülkesel bazda incelendiğinde Malezya, Brunei Darusselam'da doğal gaz daha büyük bir pay elde etmiştir. Bölgede yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretiminin (5.1) doğal gaza yaklaşması yenilenebilir enerji üretimi açısından umut vericidir.¹² Ancak ekonomik gelişme, sanayileşme ve kentleşme elektrik ihtiyacını artırmakta bu da Güneydoğu Asya Bölgesi'nde fosil yakıtların kullanımını artırmaktadır. Elektrik tüketiminde meydana gelen artışla beraber yemek pişirmek için biyokütle

enerjisi kullanımı azalmıştır. Son 20 yılda %70 oranında artan enerji kullanımı 2022 yılı boyunca da artmaya devam etmiştir.¹³

Enerji Yoksunluğu

Orta Doğu Bölgesi'nde petrol zengini ülkelerin varlığı enerjiye ulaşım noktasında bölgede herhangi bir sorun oluşmadığı anlamına gelmemektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde siyasi krizler, güvenlik problemleri, yolsuzluk ve yönetimsizlik sebebiyle enerjiye ulaşmakta ciddi sorunlar yaşayan ülkeler bulunmaktadır. Dünya Bankası verilerine bakıldığında Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde elektrik enerjisine ulaşım 2016 yılında %97,7 oranıyla en yüksek seviyeyi görse de 2022 yılından bakıldığında bölgenin hâlihazırda elektrik enerjisine ulaşım oranı %97,4 oranında düşüş yaşamıştır.¹⁴ Hâlihazırda iç savaşın yaşandığı Suriye'de enerjiye ulaşım oranı %89 iken Yemen'de bu oran %73'e düşmektedir. Irak ve Lübnan'da ise sık sık kesilen elektrik enerjisinden kaynaklı ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Lübnan Politika Çalışmaları Merkezinin yayımladığı analize göre Lübnan Enerji Bakanı 2023'ten itibaren elektrik enerjisi kullanımının 17 saate kadar çıkarılabileceğini belirtmiştir. Rapora göre elektrik enerjisi alanında yapılacak olan reformun dört kilit noktası bulunmaktadır: üretim, dağıtımda şeffaflık, vergilendirmeyi geliştiren finansal

11 A.g.e, s.6

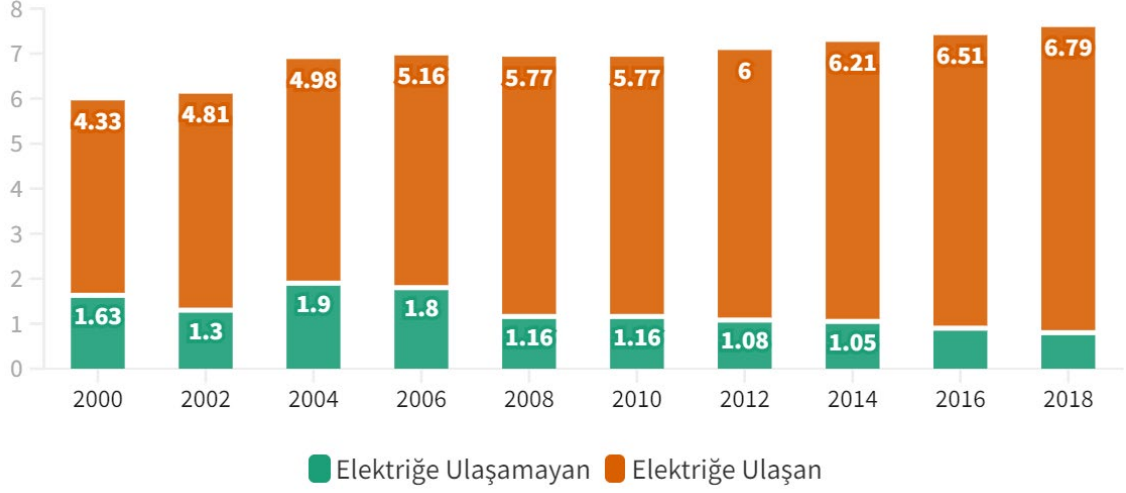
12 International Energy Agency. Southeast Asia Energy Outlook 2022. <https://bit.ly/3HVR3DL>

13 A.g.e, s.31.

14 "Access to electricity (% of population) - Middle East & North Africa | Data", The World Bank, erişim 1 Mart 2023, <https://bit.ly/3ZrBFFq>

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

Grafik 1. Enerji Yoksunluğu Yaşayan Nüfus (Milyar)

Kaynak: Our World in Data

düzenlemeler, kurumsal ve yasal reformlar. Reformlar başarıya ulaşırsa 3 yıl içerisinde Lübnan'ın 24 saat boyunca enerjiye ulaşım sağlanabileceği düşünülmektedir.¹⁵

Bu durum yalnızca Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'yle sınırlı kalmayıp gelişmekte olan ülkelerde bir trend olarak karşımızda durmaktadır. COVID-19 salgını, enflasyon oranları ve enerji krizinin getirdiği sorunlar dolayısıyla 2022 yılında elektrik enerjisine ulaşamayan insan sayısı dünyada 20 milyon artarak 775 milyona ulaşmıştır.¹⁶ Elektrik enerjisine ulaşamayan nüfusun büyük çoğunluğu Batı Sahra Bölgesi'nde yer almaktadır. *Dünya Enerji Görünümü 2022* raporuna göre 2030 yılında enerji yoksunluğu

çeken 660 milyon nüfusun %85'i Batı Sahra Bölgesi'nde olacaktır. Elektrik enerjisi yoksunluk oranı en fazla olan Müslüman ülkeler Moritanya (%47,35), Sudan (%53,39) ve Nijerya'dır (%55,40).

Güney Asya Bölgesi'nde elektrik enerjisine ulaşım oranı %95,8 iken bölgedeki en yüksek elektrik enerjisi yoksunluğu yaşayan ülke, 2019 yılından bu yana %1,25 bir artış göstermiş olsa da %75,4 oranla Pakistan'dır.¹⁷ Bölgelere yönelik bir kıyaslama yapıldığında en az elektrik yoksunluğu çeken bölgeler Avrupa ve Orta Asya iken en fazla yoksunluk çeken bölgenin Afrika ikincisinin ise Güney Asya olduğu görülmektedir.¹⁸

15 Ali Taha, "The Government Monitor | Lebanon's Ailing Power Sector: What Is the Government's Latest Electricity Plan?", The Lebanese Center for Policy Studies LCPS, (19 Mayıs 2022), <https://bit.ly/3SAjhrO>

16 Laura vd., "For the First Time in Decades, the Number of People without Access to Electricity Is Set to Increase in 2022 – Analysis", IEA, (03 Kasım 2022), <http://bitly.ws/CsUB>

17 "Pakistan Electricity Access 1998-2023", Macrotrends, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7jZ>

18 Hannah Ritchie, Max Roser, ve Pablo Rosado, "Access to Energy", Our World in Data, (27 Ekim 2022), <http://bitly.ws/CsUW>

Orta Doğu Bölgesi'yle kıyaslandığında Güneydoğu Asya Bölgesi'nin temiz enerjiye geçiş noktasında daha büyük hamleler yaptığı görülmektedir.

Yemek pişirmek için temiz enerji kullanımı yoksunluğu ev içi ölümleri ve hava kirliliğine yönelik riskler barındırmaktadır. Bu sebeple fosil ya da geleneksel yakıtların kullanımından temiz enerji kullanımına geçilmesi önem arz etmektedir. Bu minvalde doğal gaz, etanol, elektrik teknolojileri gibi temiz enerji ve teknolojilerine ulaşımaya dair güncel verilere bakıldığında Sahra altı Afrika ve Güney Asya'nın yemek pişirmek için temiz enerjiye ulaşım zorluğu yaşadığını görülmektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde yemek pişirmek için temiz enerjiye ulaşım %94,98 gibi yüksek bir oranda kendini gösterirken Güney Asya Bölgesi'nde yalnızca %38,59 oranında nüfusun temiz enerjiye ulaştığı bilinmektedir.¹⁹

İklim Değişikliğinin Müslüman Toplumdaki Etkileri

Fosil enerjinin aşırı kullanımı sonucu gerçekleşen yeryüzünde meydana gelen sıcaklık artışı ve bunun iklim sistemine etkisi beraberinde çeşitli sorunları getirmektedir.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da iklim değişikliği ve çevresel tehlikelerin bir araya gelmesinin çok sayıda insanı yerinden etmesi; toprak ve su kaynaklarına erişim ve bunların kontrolü üzerindeki çatışmaları artırması; gıda güvenliğini tehdit etmesi ve bölgede, barış ve istikrarı tehlikeye atan yeni güvenlik riskleri oluşturması beklenmektedir. Kuraklık, sel, deniz seviyesinin yükselmesi (SLR) ve diğer iklim olayları birçok ülkede doğrudan veya dolaylı olarak kırsal ve kentsel alanları ve bunların nüfuslarını ve ekonomilerini etkileyen yakın tehditlerdir. Bu bağlamda Müslüman Toplumlarında Düşünce ve Hareketler Projesi kapsamında oluşturduğumuz veri tabanından hareketle Müslüman toplumlarda, iklim değişikliğine dair seminerler düzenlendiği, çeşitli rapor ve analizler yayımlandığı görülmektedir. Lübnan Politika Araştırmaları Merkezi tarafından yayımlanan politika raporu, Arap ülkelerinin iklim değişikliğinin getirdiği krizlere nasıl bir yanıt vermesi gerektiğine odaklanmaktadır.²⁰ Raporda kötü arazi yönetimi, kamu ve ortak arazilerin özelleştirilmesi ve doğal kaynakların aşırı kullanımı gibi sorunlara çözüm olarak Sürdürülebilir Arazi Yönetimi (Sustainable Land Management) uygulanması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

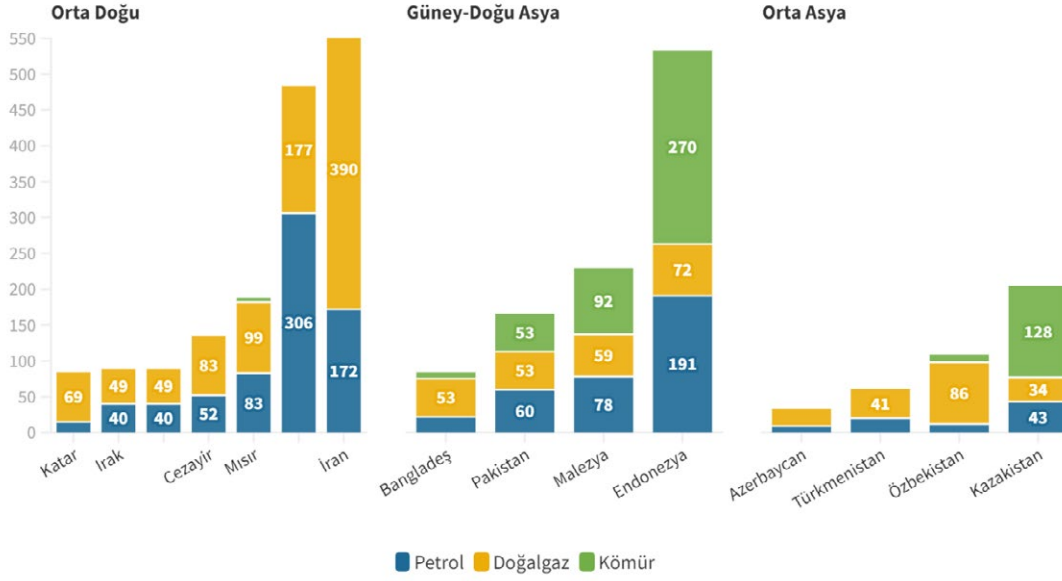
Orta Asya Bölgesi'nde iklim değişikliği noktasında gençlerin eğitimine önem verildiği görülmektedir. Gençlerin iklim kriziyle ilgili eğitimine dair gerçekleştirilen

19 "Access to Energy".

20 Mona Khechen, "Meeting the Climate Challenge: A Call for Responsible Land Governance in the Arab Region", Beirut: The Labanese Center for Policy Studies, (Kasım 2022).

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

Grafik 2. Enerji Türlerine göre Karbon salınımı (Mt, 2021)

Kaynak: Our World in Data

3 günlük eğitim programına Afganistan, Kazakistan, Karakalpakistan, Tacikistan ve Özbekistan'dan 300 genç katılım sağlamış, eğitimde COP27 öncesi ve sonrasına dair kapasite geliştirme ve sürdürülebilirlik üzerinde durulmuştur.²¹ İklim değişikliğinin oluşturabileceği potansiyel çatışmaları öngörebilmek ve bu çatışmaların yönetimine ilişkin donanımına sahip olabilmek adına OSCE Akademi Bişkek "İklim değişikliği ve Çatışma" başlıklı çalıştay düzenlemiştir.²² Paris Anlaşması'ndan bu yana hızlanarak devam etmiş iklim krizinin çözümü için sistemsal bir dönüşümün gerekliliği ortadadır. Fachruddin Mangunjaya, Endonezya Millî

Üniversitesi İslami Çalışmalar Merkezi ile Eğitim, Ekonomi ve Toplumsal Bilgi Enstitüsü ortaklığında *Son Nesil* (Last Generation) başlıklı bir kitap yayımlamıştır. Kitabın amacı iklim krizine İslami esaslara dayanarak getirebilecek çözüm önerilerini çağın diliyle okuyucuya sunmaktır.²³ Karbon emisyonlarının azaltılması ve temiz enerji yatırımlarının artmasına İslami finans ve bankacılığının nasıl tepki vereceği ve nasıl uyum sağlayacağına dair çalışmalar yapılmıştır. Malezya İleri İslami Araştırma Enstitüsünü "Karbon Piyasalarının Gizemini Ortaya Çıkarmak: Şeriata Uyum İçin Alan Var mı?" başlıklı seminerde karbon piyasalarının rolünü ve Malezya'daki

21 "Молодёжь Центральной Азии объединяет усилия в действиях по воде и климату на RCOY Central Asia | Экоис", "[Orta Asyalı gençler, RCOY Central Asia'da Su ve İklim Konulu Eylemlerde Güçlerini Birleştiriyor]" Ecological Informal Services, erişim 01 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7kG>

22 "Certificate Training 'Climate Change & Conflict'", OSCE Academy in Bishkek, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7kM>

23 "Sikapı Krisis İklim, PPI Unas Gelar Diskusi Buku 'Generasi Terakhir' [PPI UNAS, İklim Krizine Karşı Son Nesil Kitap Tartışması Düzenledi]", PPI UNAS, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7kS>

uygulamalarını İslami finans çevrelerine yeni bir perspektifle sunulmuştur.²⁴

Temiz Enerjiye Geçiş Çabaları

Fosil yakıtların geleceğinin sürdürülebilir olmadığına farkına varan Müslüman ülkeler temiz enerjiye geçiş noktasında çeşitli politikalar benimsemiştir. 2021 yılında COP26 Zirvesi'nden önce net sıfır karbon hedefi çağrısı yapan ülke ilk ülke BAE olmuştur. BAE 2050 yılında, Suudi Arabistan ve Bahreyn 2060 yılında net sıfır karbon salınımı hedeflerine ulaşacaklarını duyurmuştur.²⁵ Suudi Arabistan yenilenebilir enerji kaynaklarına 187 milyar dolar yatırım yaparak 2030 yılından itibaren karbon salınımını 278m tona indirmeyi hedeflemektedir.

Körfez ülkelerinden Kuveyt yenilenebilir enerji kaynaklarından güneş enerjisi elde etmeyi 1970-80'li yıllarda gündemine almış olsa da günümüzde Birleşik Arap Emirliği yenilenebilir enerji kapasitesinde bölge lideri konumundadır.²⁶ Ancak Suudi Arabistan'ın son dönemlerdeki yenilenebilir enerji çalışmalarının gösterdiği üzere BAE'den daha hızlı bir gelişme kaydettiği görülmektedir. Bölge ülkelerinin yenilenebilir enerji üretimi hedeflerine bakıldığında Bahreyn 2025 yılı itibarıyla bütün enerji üretiminin %5'ini,

Kuveyt %15'ini, Katar %6'sını Suudi Arabistan %50'sini hedeflemiş olsa da güncel verilere bakıldığında ülkelerin yenilenebilir enerji kaynakları üretim payı %1'in altındadır.²⁷ Enerji sektöründe Körfez ülkeleri ön planda olsa da Umman'da Ocak 2022'de bugüne kadarki en büyük yenilenebilir enerji santrali şebekeye bağlanmıştır. Yenilenebilir enerjiye geçişte Körfez ülkelerinin bu denli ön planda olmasının sebebi elektrik üretiminde fosil yakıtlara bağlı olmalarıdır. Ayrıca elektrik ve fosil yakıtların uygun fiyatlı olması tüketimi destekleyen bir faktör olarak kendini göstermektedir. Bölgede iklim değişikliğinden dolayı artan sıcaklar ve bunun karşılığında klima kullanımının artması kısır döngü yaratarak elektrik enerjisine ihtiyacı artırmaktadır. Her ne kadar yenilenebilir enerji yatırımları gündemde olsa da bu yatırımların artırılması gerekmektedir zira Orta Doğu Bölgesi'nde yenilenebilir enerjiden üretilen enerji miktarı %10'un altındadır. Bölgede elektrik üretiminde petrolden yenilenebilir enerjiye geçiş sektörüne yapılan yatırımlar diğer iklim değişikliği girişimlerine göre daha yoğun görülmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen enerji tüketimi oranlarına bakıldığında 2020 yılındaki kullanım 2000'li yıllardaki kullanımın iki katıdır. 2022 yılında güneş ve rüzgâr enerjisi kullanımında artış görülse de biyokütle enerjisi, jeotermal enerji

24 Super, "Demystifying Carbon Markets: Is There Space for Shariah Compliance?", International Institute of Advanced Islamic Studies Malaysia, erişim 02 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7kV>

25 Energy&Utilities. Middle East and Africa Outlook Report 2022. <https://bit.ly/3NSjqqc>

26 Li Chen Sim, "Renewable Power Policies in the Arab Gulf States", Middle East Institute, (08 Şubat 2022), <http://bitly.ws/C7m3>

27 "Renewable Power Policies in the Arab Gulf States".

ve su gücü Güneydoğu Asya Bölgesi'ndeki yenilebilir enerjinin %98'ini oluşturmaktadır.²⁸ Güncel verilere bakıldığında Güneydoğu Asya Bölgesi'nde yenilenebilir enerjiye yapılan yatırım %40 oranındadır.²⁹ Orta Doğu Bölgesi'yle kıyaslandığında Güneydoğu Asya Bölgesi'nin temiz enerjiye geçiş noktasında daha büyük hamleler yaptığı görülmektedir. Ancak yine de bu orandaki bir yatırımın yeterli olmadığı ifade edilmelidir. Temiz enerjiye olan yatırımların bu oranda kalmasının nedeni bölgenin artan enerji ihtiyacının fosil yakıtlarla daha hızlı karşılanabilmesi sebebiyle yatırımların fosil enerjiye yoğunlaşmasıdır. Gelecek senaryolarına bakıldığında 2026 ve 2030 yılları arasında yenilenebilir enerji kaynaklarına olan yatırım fosil yakıtların 25 katı olacağı tahmin edilmektedir.³⁰ Bu minvalde bölgedeki en önemli ülkelerden olan Malezya'nın 2050 yılı itibariyle karbon salınımı olmayan ve yeni maden ocakları açmayan bir ülke profili haline geleceği öngörülmektedir.

UNECE Raporuna göre 2017 ve 2021 yılları arasında Güney Asya, Kafkasya, Orta Asya ve Kosova yenilenebilir enerji alanında çok büyük ilerleme kaydetmiştir.³¹ Bu süre zarfında, toplam 106 GW kurulu yenilenebilir enerji kapasitesi için kümülatif olarak 21 gigawatt (GW) kapasite eklemiştir, bu büyüme büyük oranda güneş ve rüzgâr enerjisiyle gerçekleşmiştir. Yenilenebilir

enerjideki önemli büyümeye rağmen diğer sektörlerdeki yenilenebilir enerji potansiyeli hala kullanılmadığı bilinmektedir. Hidroelektrik 380 GW kapasiteyle bölgenin en büyük yenilenebilir enerji kaynağı hüviyetindedir. Özellikle Tacikistan, Kırgızistan ve Gürcistan elektrik enerjisi için büyük oranda hidroelektriğe bağlıdır. Günümüzde rüzgâr ve güneş enerjisi bölgedeki enerji kapasitesinin %6'sını oluşturmaktadır. Bu sebeple rüzgâr ve güneş enerjilerine özel sektörün de dahil edildiği yatırımlar yapılması gerekmektedir. CAREC ülkeleri karbon emisyonlarını %18 oranında azaltmayı planlamaktadır. Pek çok Orta Asya ülkesi (CAREC) Sovyet Rusya'dan kalan enerji alt yapıları kullandığı için enerji verimliliği en düşük 20 ülke arasında yer almaktadır.

COP27 İklim Değişikliği Konferansı ve Müslüman Ülkeler için Kazanımlar

Mısır'da 20 Kasım 2022 tarihinde gerçekleşen COP27 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda alınan kararlar gelişmekte olan ülkeler için önemli gelişmelere işaret etmektedir. COP27 konferansını diğer konferanslardan ayıran en önemli unsur konferansın uygulamaya yönelik olmasıdır. Kayıp ve zarar fonunun kabul edilmesiyle gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğinin etkileri ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda önemli bir adım atılmıştır. Salgının

28 "Renewable Power Policies in the Arab Gulf States". s.26.

29 "Renewable Power Policies in the Arab Gulf States". s. 94.

30 "Renewable Power Policies in the Arab Gulf States". s.96.

31 "Renewable Energy Status Report", UNECE, erişim 1 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7m5>

2022'de Mısır'da düzenlenen COP27 Konferansı'nda dünya liderleri buluştu.

etkisi ve Rusya-Ukrayna krizi, COP27 konferansında konuşulan konuları etkilemiştir. Özellikle Ukrayna krizinden en çok etkilenen AB, yenilenebilir enerjiye geçişin sağlanamamasından hareketle bir kaygı yaşarken fosil yakıt çevreleriyse fosil yakıtlara en kadar ihtiyaç olduğunu öne sürmüştür. Bu sebeple olsa gerek konferansta doğal gaz önemli bir yer edinmiş, hatta doğal gaz anlaşmaları yapılmıştır. COP26'ya kıyasla COP27 Konferansında %25 oranında petrol ve doğal gaz sektöründen katılımcının olması kritik bir rol oynamıştır. COP26'dan bu yana sadece yaklaşık 30 ülkenin fosil yakıt emisyonlarını kesmeye yönelik ulusal planlarını güçlendirdiğini de belirtmekte fayda var. COP28'in 2023 yılında ikinci bir Orta Doğu ülkesi ve özellikle fosil yakıt ihracatında zirvede olan Birleşik Arap Emirlikleri'nde yapılacak olması yenilenebilir enerjiye geçişin ne kadar ciddiye alındığını göstermektedir.

Kayıp ve Hasar Fonu

Kayıp ve hasar fonu, kötü iklim koşullarının yoksul ülkelerin fiziksel ve sosyal altyapısı üzerindeki olumsuz etkilerini kurtarmak ve yeniden inşa etmek için gereken mali yardımı ifade eder. COP27 Konferansı'nda en çok tartışılan konu bu olmuştur. Kayıp ve zarar için özel bir fon oluşturulması, konunun resmî gündeme eklenmesi ve ilk kez COP27'de kabul edilmesiyle birlikte önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu karara göre gelişmiş ülkeler, 30 yıldır devam eden iklim müzakerelerinde ilk kez, iklimle ilgili felaketlerden etkilenen yoksul ülkelerin toparlanması ve yeniden inşası için finansman sağlayacak.³² Gelişmekte olan ülkelerin yoğun çabalarıyla elde edilen bu karar, iklim krizinin yarattığı büyük eşitsizliklere işaret etmesi bakımından dönüm noktası teşkil

32 "What the New 'Loss and Damage' Fund Needs for Success | United Nations Development Programme", UNDP, erişim Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7ma>

etmektedir.³³ Bu fonun nasıl sağlanacağına ilişkin mekanizmanın iki yıl içerisinde belirlenip uygulamaya konulması bekleniyor. Finansmanın nasıl sağlanacağı, fonu kimin denetleyeceği, fonun nasıl dağıtılacağı veya fondan tam olarak kimin yararlanacağı konusunda henüz bir uzlaşma sağlanmış değil. Uygulanma aşamasında kayıp ve zarar fonundan yararlanacak olan ülkelerin tespiti, kayıp ve zararın nasıl belirleneceği, fonun toplanması gibi sorunlarda gündemde durmaktadır. Bunların yanında gelişmiş ülkelerin bu fonu sağlayıp sağlamayacağı kaygı unsurlarından biri olarak karşımızda durmaktadır.

İklim krizine çok az etkide bulunan ancak krizin sonuçlarından fazlaca etkilenen bu ülkeler için kayıp ve zarar fonuna karar verilmesi büyük bir ilerleme olsa da gelişmiş ülkeler tarafından sağlanacak olan bu fonun insani yardım gibi düşünülmemesi, gelişmekte olan ülkelerin bir hakkı olarak tanınması gerekmektedir. İklim değişikliğini sonuçlarından fazlaca etkilenen Pakistan'ın İklim Bakanı Sherry Rehman kayıp ve zarar fonu ile ilgili, "Bu sadaka kabul etmek değil; geleceğimize ve iklim adaletine yapılan bir yatırımdır." dedi.³⁴

Pakistan, küresel karbon emisyonlarının %0,4'ünden sorumlu ülkelerden biridir ancak iklim değişikliğine karşı en savunmasız sekizinci ülke konumundadır. Her ne kadar

COP27 İklim Konferansı'nda alınan kararla üçüncü dünya ülkelerine sağlanacak olan kayıp ve zarar fonu iklim krizinin sonuçlarından en çok etkilenen Pakistan, Nijerya, Malezya gibi ülkeler için büyük bir öneme sahiptir.

fonun nasıl uygulanacağı gelecek yıllarda netleşecek olsa da bu karardan etkilenecek olan gelişmekte olan ülkelere Pakistan COP27 sonrasında strateji geliştirmek adına çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Politika Çalışmaları Enstitüsü tarafından, "Pakistan için COP27 Sonrası Stratejisi: İklim Finansmanı ve Karbondan Arındırma" başlıklı seminerde birtakım öneri ve tespitler gündeme gelmiştir. Eylül 2022 tarihindeki sel felaketinin yarattığı yıkım sonrasında ortalama 16 milyar dolara ihtiyacı olan Pakistan'ın iklim finansmanına ihtiyacı bulunmaktadır.³⁵

Sonuç

Fosil enerjiden yenilenebilir enerjiye geçiş trendinde, fosil enerji alanında Müslüman ülkelerin önde gelmesi, çevre ve enerji meselesini Müslüman toplumların önemli gündemlerinden biri haline getirmektedir. Yenilenebilir enerji yatırımları her geçen yılda arttığı, özellikle

33 Mian Ahmad Naeem Salik, "COP27: Loss and Damage Fund", Islamabad: Institute of Strategic Studies, (2022):27, <http://bitly.ws/C7md>

34 "COP27: Loss and Damage Fund".

35 IPSweb, "Post COP27 Strategy for Pakistan: Climate Financing and De-carbonization", Institute of Policy Studies, <http://bitly.ws/C7mg>

Güneydoğu Asya Bölgesi'nin bu alanda önemli gelişmelere imza attığı görülmektedir. Sivil toplum ve düşünce kuruluşları da yenilenebilir enerji sektörünün ana akım enerji sektörüne uyarlanması noktasında çeşitli politika notları ve analizler yayımlamaktadır.

COP27 İklim Konferansı'nda alınan kararlar üçüncü dünya ülkelerine sağlanacak olan kayıp ve zarar fonu iklim krizinin sonuçlarından en çok etkilenen Pakistan, Nijerya, Malezya gibi ülkeler için büyük bir öneme sahiptir. Yenilenebilir enerji ve iklim krizi alanında gelişmeler yaşansa da Rusya-Ukrayna savaşının beraberinde getirdiği enerji krizi fosil yakıtta özellikle doğal gazla olan ilgiyi artırmış, Avrupa Birliği Körfez'e yönelerek çeşitli anlaşmalar yapmak istemiştir. Birtakım anlaşmalar yapılmış olsa da Körfez ülkeleri Rusya ile politik gerilimler yaşamak istemediği için Avrupa Birliği ve ABD'nin isteklerini reddetmiştir. Enerji

krizinin fosil enerjiye olan ilgiyi artırdığı, yenilenebilir enerjiye olan yatırımları azaltacağı öngörülse de tam tersi bir şekilde 2023 yılında fosil enerjiye bağımlılığın yarattığı kırılmalıkların yenilenebilir enerjiye olan ilgiyi artıran bir etki oluşturabilir.

Fosil ve yenilenebilir enerji tartışmaları yapılırken bir yanda da Müslüman toplumlarda enerji yoksunluğu yaşamaya devam etmektedir. Yoksunluk oranı en fazla olan ülkeler Moritanya (%47,35), Sudan (%53,39) ve Nijerya'dır (%55,40). Elektrik yoksunluğunun yoğun yaşandığı Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgelerinde 2022 yılında bir iyileşme kaydedilmiş olsa da enerji kriziyle birlikte enerjiye yeni kavuşmuş bölgelerde yeni yoksunluklar baş göstermiştir. Çevre ve enerji tartışmalarının bir noktada ekonomiyle olan yakın ilişkisi kırılmalı ekonomiyeye sahip Müslüman ülkelerin yalnızca enerji yoksunluğu konusunda ön plana çıkarmaktadır.

Kaynakça

- Adelraouf, Mohamed. "COP27: Loss and Damage Fund – A Major Victory". GRC. Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7kr>
- Almutabagani, Abdullah. "The Ukraine War and Europe's Energy Crisis: An Opportunity for GCC Energy Producers". Gulf Research Center. Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7re>
- Deutsche Welle. "Germany signs energy partnership with Qatar". Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7rh>
- Ecological Informal Services. "Молодёжь Центральной Азии объединяет усилия в действиях по воде и климату на RCOY Central Asia | Экоис" , "[Orta Asyalı gençler, RCOY Central Asia'da Su ve İklim Konulu Eylemlerde Güçlerini Birleştiriyor]". Erişim 01 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7kG>
- Energy&Utilities. *Middle East and Africa Outlook Report 2022*. <https://bit.ly/3NSjqqc>
- Institute of Policy Studies. "Post COP27 Strategy for Pakistan: Climate Financing and De-carbonization". Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7mg>
- International Energy Agency. *Southeast Asia Energy Outlook 2022*. (Paris: IEA, 2022). <https://bit.ly/3HVR3DL>
- International Institute of Advanced Islamic Studies Malaysia. "Demystifying Carbon Markets: Is There Space for Shariah Compliance?". Erişim 02 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7rG>
- Khechen, Mona. "Meeting the Climate Challenge: A Call for Responsible Land Governance in the Arab Region". Beirut: The Labanese Center for Policy Studies. (Kasım 2022).
- Laura, Daniel Wetzel, Gianluca Tonolo, ve Jacop Hyppolite. "For the First Time in Decades, the Number of People without Access to Electricity Is Set to Increase in 2022 – Analysis". IEA. (03 Kasım 2022). <http://bitly.ws/C7jW>
- Macrotrends. "Pakistan Electricity Access 1998-2023". Erişim 01 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7jZ>
- Naeem Salik, Mian Ahmad. "COP27: Loss and Damage Fund". Islamabad: Institute of Strategic Studies Islamabad. Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7rq>
- OSCE Academy in Bishkek. "Certificate Training 'Climate Change & Conflict'". Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7rg>
- PPI UNAS. "Sikapi Krisis Iklim, PPI Unas Gelar Diskusi Buku 'Generasi Terakhir' [PPI UNAS, İklim Krizine Karşı Son Nesil Kitap Tartışması Düzenledi]". Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7rA>
- Ramady, Mohamed. "Can GCC Fill the Global Energy Vacuum?". (03 Ağustos 2022). <http://bitly.ws/C7rv>
- Ritchie, Hannah, Max Roser, ve Pablo Rosado. "Access to Energy". Our World in Data, Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7k4>
- Sim, Li Chen. "Renewable Power Policies in the Arab Gulf States". Middle East Institute, Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7rE>
- Taha, Ali. "The Government Monitor | Lebanon's Ailing Power Sector: What Is the Government's Latest Electricity Plan?". The Labanese Center for Policy Studies. Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3SAjhrO>
- The World Bank. "Access to electricity (% of population) - Middle East & North Africa | Data". Erişim 01 Mart 2023. <https://bit.ly/3ZrBFFq>
- Thomson, Ewan. "6 Ways Russia's Invasion of Ukraine Has Reshaped the Energy World". World Economic Forum. Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7rI>

UNDP. "What the New 'Loss and Damage' Fund Needs for Success | United Nations Development Programme". Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/CvXn>

UNECE. "Renewable Energy Status Report." Erişim 1 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7m5>

Ziata Sergeeva & Nikolay Fedorov. The European Energy Collapse – A Chain of Contingencies or a Recurring Nightmare?, (Saudi Arabia: King Abdullah Petroleum Studies and Research Center, 2022). <https://bit.ly/41uxlQO>

النصاري يكتب: سوق الطاقة العالمي والتوازنات الجيواستراتيجية الجديدة , الموقع الإلكتروني لحزب العدالة و التنمية [Al-Nasiri Şöyle Yazıyor: Küresel Enerji Piyasası ve Yeni Jeostratejik Dengeler]", Parti De La Justice Et Du Développement. erişim 23 Şubat 2023, <https://bit.ly/3mi20HZ>

BU KATEGORİDEKİ DİĞER YAZILAR

Toplumsal Hareket Olarak İslami Çevreciliğe Genel Bir Bakış ve Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences (IFEES) Örneği

Nimet Keskin

Küresel Bir Telaş:
Başka Bir Dünya İçin Uluslararası İş Birliği Mümkün mü?

Selvanur Demircan

İNSAN HAKLARI

Selvanur Demircan, Beyza Karabulut

2022 yılı boyunca takip ettiğimiz insan hakları organizasyonları aracılığıyla izlenen temel hak ve özgürlükler gündemi otoriter rejimler tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinin ısrarla sürdürüldüğünü göstermektedir. Otoriter rejimlerin insan hakları karnesinde herhangi bir iyileşme görülmemesine rağmen sivil halkın haklar ve özgürlükler konusunda giderek bilinçlendiği, STK'ların bu hususta öncü bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi otoriter Körfez ülkelerinde 2021 yılında olduğu gibi 2022'de de sivil toplumun gündemini insan hakları ihlalleri, haksız tutuklamalar ve işkence gibi temalar meşgul etmiştir. Körfez Bölgesi'nde otoriter rejimlerin insan hakları ihlalleri her geçen gün artarken Orta Doğu Bölgesi'nde Arap Baharı'ndan sonra ilk kez büyük çaplı toplumsal protestolar gerçekleşmiştir. Demokratikleşme çağrısıyla yola çıkan Cezayir'deki Hirak Hareketi büyük çapta toplumsal gösterilere devam etmiştir. Çatışma bölgeleri olarak Doğu Türkistan, Arakan ve Filistin'de ise Müslümanlara yönelik ağır zulümler işlenmektedir.

Körfez Bölgesi'nde İnsan Hakları İhlalleri

Umman İnsan Hakları Merkezi tarafından yayımlanan 2022 yılındaki kadına yönelik şiddet, keyfi gözaltı ve yargılama gibi çeşitli vakaların ele alındığı insan hakları durumuna ilişkin rapor, hükümetin baskıcı uygulamalarını gözler önüne serdi. Söz konusu rapora göre 2022 yılında Umman'da insan hakları ihlalleri giderek artmıştır.¹ Sultan'a, otoritesine veya ailesine yönelik her türlü eleştiriye suç sayan Umman Ceza Kanunu'nun 97. maddesi ülkedeki insan hakları

ihlalinin temel kaynağı olmaya devam etmektedir. Ayrıca düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlatacak şekilde pek çok keyfi gözaltı ve tutuklama vakası kaydedilmiştir.

Umman'da insan hakları ihlallerinin farklı bir boyutu ise siber güvenlidir. İnsan hakları açısından siber güvenlik, kişilerin çevrim içi ve çevrim dışı güvenliğini artırmak için bilgilerin kullanılabilirliğinin, gizliliğinin ve bütünlüğünün politika, teknoloji ve eğitim yoluyla korunmasıdır.² Siber güvenliğe yönelik tehditler kolaylıkla insan hakları ihlallerine sebep olmaktadır. Siber güvenliği düzenleyen yasaların

1 "Annual Report on Human Rights Situation in Oman (2022)", The Omani Centre for Human Rights, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3n3LSKi>

2 "Why Do We Need a New Definition for Cybersecurity?", Freedom Online Coalition, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3JqNjk1>

Otoriter rejimlerin insan hakları karnesinde herhangi bir iyileşme görülmemesine rağmen sivil halkın haklar ve özgürlükler konusunda giderek bilinçlendiği, STK'ların bu hususta öncü bir rol oynadığı gözlemlenmektedir.

çıkartılmaması, bilgiye erişimin haksız yere kısıtlanması, belirli ağların engellenmesi, internet erişiminin kısıtlanması, insanların kendilerini özgürce ifade etmesinin önüne geçilmesi siber güvenlik ihlallerinden bazılarıdır. Umman İnsan Hakları Merkezi, Umman'da siber güvenlikle ilişkili insan hakları ihlallerini hem ilgili mevzuat açısından hem de aktivistlerin uğradığı hak ihlallerine dayanarak gündeme taşıdı. 2011'de hayata geçirilen İç Güvenlik Servisi vatandaşların özel hayatlarını gözetlemek, web sitelerini engellemek, insanların bilgiye erişimini kısıtlamak gibi siber güvenliğe yönelik pek çok tehdide sebep olmuştur.³ İç Güvenlik Servisi gazeteci ve aktivistlerin verilerini işlemektedir. Onlarca yıldır keyfi tutuklamalar, zorla kaybetmeler gibi ciddi insan hakları ihlallerine sebep olmuştur.

Körfez'in bir diğer otoriter ülkesi Birleşik Arap Emirlikleri'nde de sivil toplum yoğun olarak odaklandığı konulardan biri işkence, keyfi tutuklamalar ve zorla

kaybetmeler olmuştur. BAE, 2012 yılında İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi'ni (UNCAT) imzalamasına rağmen işkence uygulaması ülkede yaygın olarak devam etmektedir. 13-14 Temmuz 2022 tarihlerinde BM İşkenceye Karşı Komite, BAE'nin UNCAT hükümlerini ilk kez inceledi.⁴ Komite ve STK'lar BAE yetkilileri tarafından uygulanan ve suç sayılmayan işkence eylemlerini geniş çapta belgeledi. Buna göre BAE'nin hukuk sistemi gözaltına alınanlara işkence uygulanmasını önlemek için yeterli güvence sağlamamaktadır. İnsan hakları savunucularına, aktivistlere ve terörizm veya devlet güvenliğiyle ilgili suçlarla itham edilen kişilere yönelik bir işkence ve kötü muamele modelini ayrıntılarıyla açıklayan raporlar aldıktan sonra Komite, hükümetin tutuklanana yönelik işkence ve kötü muamele iddialarının tarafsız ve şeffaf bir biçimde kamuoyuna açıklanması çağrısında bulunmuştur. Söz konusu ortak bildiriye imzalayan STK'lar arasında BAE'de Uluslararası Özgürlük Kampanyası, İnsan Hakları ALQST, Emirlikler İnsan Hakları Merkezi, Körfez İnsan Hakları Merkezi dahil olmak üzere 14 STK yer almıştır.

MENA Rights Group ve EDAC tarafından ortaklaşa hazırlanan Haziran ayında yayımlanan bir başka raporda ise BAE'de "işkencenin yaygın olduğu" ve "genellikle cezasız kaldığı" ortaya konmuştur.⁵ Rapora

3 "Cybersecurity and Human Rights", The Omani Centre for Human Rights, erişim Şubat 2023, <http://bitly.ws/Cz8m>

4 "Joint statement: The fight against torture in the United Arab Emirates requires significant changes in law and practice", ICFUAE, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3Ip09AL>

5 "NGOs call on UAE to adopt recommendations from UN Committee against Torture", ICFUAE, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3TsZtXK>

göre, BAE her türlü hükümet eleştirisini engelleyen bir yasal çerçeve ile muhalif sesler ülkedeki her türlü hükümet eleştirisini engelleyen yasal çerçevesi tarafından susturulmakta ve barışçıl muhaliflere karşı açılan ceza davalarında işkenceye başvurulmaktadır.

Orta Doğu'da Demokrasi ve Özgürlük Görünümü

Halkın desteğiyle iktidara gelen Muhammed Mursi'nin kanlı bir darbeye görevden alınmasıyla birlikte başlayan süreçte Mısır'da son dört yıl içinde insan hakları görülmemiş bir düzeyde kötü bir tablo sergilemektedir. Sözde "terörle mücadele" kapsamında işkence, zorla kaybetme, yargısız infaz gibi insanlık dışı uygulamalar sivil toplumu, siyasi partileri ve barışçıl muhalefeti susturmak için gerçekleştirilmektedir. Mısır Hükümeti 2019 yılının Kasım ayında BM Evrensel Periyodik Gözden Geçirme sürecinde insan hakları durumunu iyileştirmeye yönelik 375 tavsiye almıştır. Ancak 2023'te yapılan incelemeye göre geçen süre zarfında ülkedeki insan hakları durumuna ilişkin hiçbir gerçekçi iyileşme olmamıştır.⁶

Medya bağımsızlığı da dahil olmak üzere diğer birçok insan hakları göstergesinde başarısız olan Mısır'da gazeteciler, siyasi

Halkın desteğiyle iktidara gelen Muhammed Mursi'nin kanlı bir darbeye görevden alınmasıyla birlikte başlayan süreçte Mısır'da son dört yıl içinde insan hakları görülmemiş bir düzeyde kötü bir tablo sergilemektedir.

muhlifler ve hatta sivil vatandaşlar barışçıl bir şekilde görüşlerini ifade ettikleri için uzun süreler boyunca keyfi olarak gözaltında tutulmaktadır. İfade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel hakların engellendiği ve baskılandığı bir atmosferin yaşandığı Mısır'da demokratikleşmede sürekli geriye gidilmektedir. Mısır İnsan Hakları Cephesi (Egyptian Front for Human Rights) tarafından siyasi şiddet olayları ve diğer davalarda ölüm cezasına ilişkin yürütülen aylık izleme çerçevesinde 2022 yılında ölüm cezalarının arttığı kaydedilmiştir. Geçen yıla göre 538 ölüm cezası daha verilirken 30 kişinin idam cezaları infaz edilmiştir.⁷

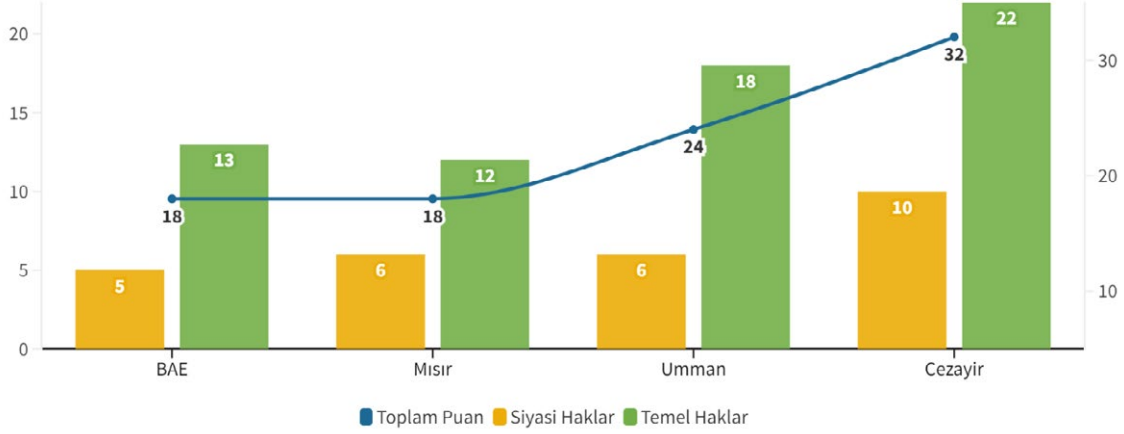
2019 yılında Birleşmiş Milletler'den UPR ile 375 tavsiye alan Mısır 300'ü aşkın tavsiyeyi reddederek 2022'ye kadar olan süreçte sivil toplumu yok etmek, yargı bağımsızlığını kaldırmak, ölüm cezalarını artırmak için tasarlanan yasalarla otoriter ve baskıcı olma

6 "Egypt: Crisis by design, a human rights report by independent Egyptian organizations to the UN", Cairo Institute for Human Rights Studies, <https://bit.ly/3FCZG40>

7 "Escalating Death Sentences: Brief On The State Of The Death Sentence In Egypt During 2022", Egyptian Front For Human Rights, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3JtXYnB>

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

Grafik 1. Ülkelerin Özgürlük Skorları (100 üzerinden, 2022)

Kaynak: Freedom of House

yolunu seçmiştir.⁸ Nitekim bütün eleştirel ve muhalif sesleri bastıran Mısır parlamentosu anayasayı Başkan Abdülfettah el-Sisi'nin iktidarını ömür boyunca garantileyecek ve bütün yetkileri elinde toplayacak şekilde düzenlemiştir. Yeni değişiklikler, askeri mahkemelerin siviller üzerindeki yetkisini artırmış ve Mısır anayasasını ve demokrasini askeri kontrole teslim etmiştir.

Arap Baharı'ndan yıllar sonra ilk defa bu denli ciddi boyutta gerçekleşen toplumsal protestolar ve gösteriler 2019 yılından beri Kuzey Afrika ve Orta Doğu Bölgesi'ni etkisi altına almış durumdadır. Bu gösterilerin başladığı ülkelerden biri olan Cezayir'de 2022 yılında da toplumsal gösteriler artarak devam etmiştir. 2019 yılında "Hirak" adıyla başlayan toplumsal gösterilerin hedefi Cumhurbaşkanı Abdulaziz Buteflika'nın rejiminin istifa etmesiydi. 2019'da başlayan bu kitlesel protestoların hiçbir ideolojik ve kimlik bağlantısı yoktu; İslamcılar, solcular

ve pek çok kesim bu kitlesel yan yana yer aldı. Ancak Abdulaziz Buteflika'nın istifa etmesi ve 2019 yılının Aralık ayında gerçekleşen seçimler de Hirak Hareketi'ni sonlandıramamıştır. Seçimlerden sonra yeni cumhurbaşkanı rejimin eski isimlerinden Abdülmecid Tebbun yeni cumhurbaşkanı olmuştur. Tebbun'un iktidarıyla birlikte demokratikleşmeye dair hiçbir ilerleme kaydedilemediği gibi asker hakimiyeti daha da artarak baskılar devam etmiştir. Demokrasi isteyen Hirak Hareketi mensuplarının protestolara ve gösterilere devam ettiği bu süreçte 12 bin kişi haksız yere tutuklanmıştır. Cezayir Hükümeti otoriter uygulamalarıyla ifade özgürlüğü, örgütlenme ve toplanma hakkı, barışçıl protestolar gibi pek çok temel hakkı engellenmiştir.

Hirak'ın dördüncü yıldönümü münasebetiyle İnsan Hakları Ligi'nin (Ligue des droits de l'Homme – LDH) ev sahipliğindeki konferansta bir araya gelen aktivist ve sivil toplum

8 "300 UN Recommendations Spurned By The Egyptian Government; 12 Demands Must Be Urgently Implemented Before Next Month's UPR", Egyptian Front For Human Rights, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3lryFdY>

Cezayir'de Hirak Hareketi protestoları devam ediyor.

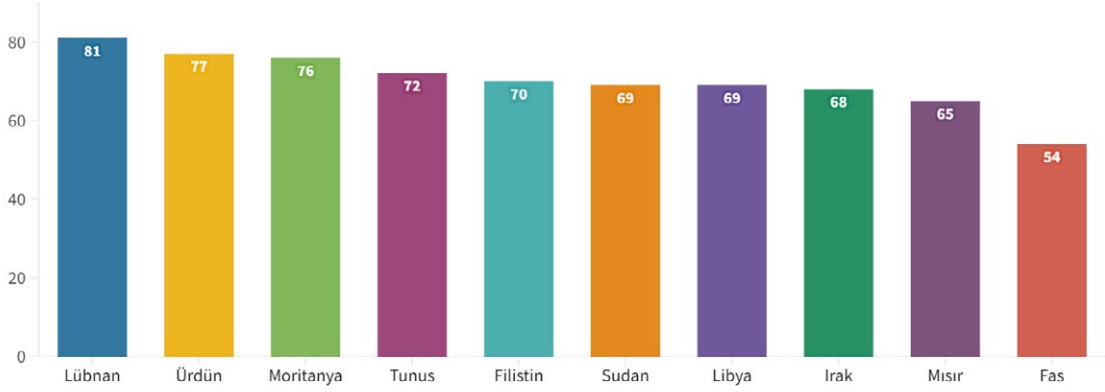
kuruluşlarının temsilcileri Cezayir'de giderek kötüleşen demokratik geçiş sürecine ve insan hakları ihlallerine dikkat çekmiştir.⁹ Hukuk profesörü Boumgahar 2021 yılındaki kararnameyle genişletilen terörizm tanımının ve Ceza Kanunu'nun 13. ve 87. maddelerinin rejim hakkında eleştirel bir görüş ifade eden herhangi bir vatandaşı kovuşturma riski altına soktuğunu vurgulamıştır.

2022 yılının Mayıs ayında, Cezayirli ve uluslararası 38 insan hakları kuruluşu çevrim içi "NotACrime" başlıklı bir kampanya başlatmıştır. Hirak protestoları 2021 yılında

hükümet tarafından durdurulsa da o günden beri haksız tutuklamalar, insan hakları savunucularına ve medyaya yönelik baskılar da artmıştır. 19-28 Mayıs tarihleri arasında düzenlenen sosyal medya kampanyası, Cezayirli yetkilileri insan haklarına yönelik baskılara son vermeye, barışçıl bir şekilde insan hakları savunuculuğu yapanların koşulsuz olarak bırakılmasına dair bir çağrıydı.¹⁰ Ancak çağrılarının cevapsız kaldığı açık. Cezayirli hukukçu Ali Yahia Abdennour tarafından 32 yıl önce kurulan Ceza-yir'in en eski ve köklü insan hakları örgütü

9 "Algeria: Worsening Human Rights Crisis Marks Anniversary of Pro-Democracy Hirak movement", Egyptian Front For Human Rights, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3n3Ls6T>

10 "Algeria Judiciary Dissolve Oldest Human Rights Association Following Complaint From Interior Ministry", Middle East Monitor, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3LDksW4>

Grafik 2. Demokrasiyi diğer yönetim biçimlerine tercih edenler (% , 2022)

Kaynak: Arab Barometer, 2022

olan Cezayir İnsan Hakları Savunma Birliği (Algerian League for the Defense of Human Rights-LADDH) 2023'ün Ocak ayında kapatılmıştır. LADDH'nin kapatılma gerekçesi hükümeti Hirak Hareketi'ni bastırarak suçlamak ve protesto hareketlerini kışkırtmak olmuştur.

Çatışma Bölgelerindeki İnsanlık Dramı

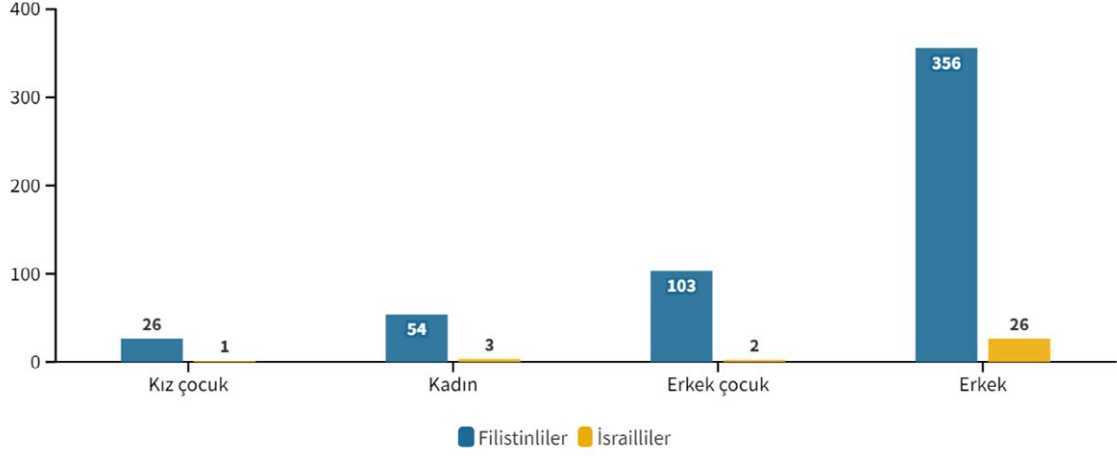
Filistin

2022 yılında Filistin meselesinin temel hak ve özgürlükler kapsamında yankı uyandıran en önemli uluslararası gündem Uluslararası Af Örgütü'nün 1 Şubat 2022 tarihinde İsrail'in *Apartheid Rejimi: Filistinlilere Yönelik Irksal Ayrımcılık ve İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar* başlıklı bir rapor yayımlayarak İsrail'i "apartheid rejimi" olarak ilan etmesi olmuştur. Uluslararası Af Örgütü'nün yayımladığı bu rapor İsrail'in Filistinlilere karşı sistematik ve kurumsallaşmış bir ayrımcılık uyguladığını belgelemiştir.

Raporda, İsrail'in baskı ve tahakküm sisteminin temel bileşenleri bölgesel parçalanma ve hukuki ayrıştırma, arazilere ve mülkiyete el konulması, dolaşım kısıtlamaları, siyasi katılım ve genel direniş haklarının kısıtlanması, Filistinlilerin insani gelişiminin baskı altına alınması, sosyal ve ekonomik haklardan yoksun bırakma olarak ortaya konmuştur. Ayrıca Örgüt, İsrail'in Filistin halkına karşı işlediği insanlık dışı ve zalimane eylemleri, insan hakları ihlallerini ve uluslararası hukuk kapsamındaki suçlarını belgeleyerek "apartheid" suçunu işlediği sonucuna ulaşmıştır. İsrail, Filistinlileri, İsrail Devleti içindeki kuşatılmış yerleşim bölgelerine ve Batı Şeria-Gazze şeridine iterek Filistin halkını bölgesel parçalamaya tabi tutmuştur. Filistin nüfusunu denetim altında tutmak ve her türlü muhalefeti engellemek isteyen İsrail, Filistinlilerin özel mülklerine "Yahudileştirme politikaları" kapsamında el koyarak mülksüzleştirmiştir. Rapora göre İsrail, Filistinlilere ait 10.000 dükkân, 25.000 bina ve verimli toprakların %60'ına el koymuştur. Filistinlilerin geçim

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

Grafik 3. 2021-2022 yıllarında cinsiyete göre öldüren insan sayıları

Kaynak: UN OCHA

kaynaklarını, siyasal aktivizmlerini, ikamet ve seyahat haklarını kısıtlamıştır. İsrail içindeki ve işgal edilmiş Filistin topraklarındaki Filistinli nüfus kasıtlı olarak yoksullaştırılırken Filistinlilerin yaşadığı bölgeler çöp toplama, elektrik, toplu taşıma ve su tesisi gibi temel hizmetlerden mahrum bırakılmıştır. Böylece İsrail, Filistinlileri yıldırma politikası uygulayarak İsrail rejimine ekonomik bağımlılık yaratmak istemektedir.¹¹

Af Örgütü tarafından yayımlanan bu rapor, uluslararası toplumun uluslararası hukuka rağmen kör, sağır ve dilsiz kaldığı Filistin'de yaşanan insanlık dramının uluslararası toplumun vicdanına sunulması açısından önemli bir adımdır. Ancak raporda Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkından (self-determination) bahsedilmemesi ve İsrail'in sömürgeci bir devlet olarak meşruyetinin sorgulanmaması dikkat çekicidir. Uluslararası Af Örgütü, İsrail'in apartheid

rejimine son vermesi çağrısında bulunurken İsrail'in bir yerleşimci-sömürgeci devlet olduğunu göz ardı edip sorunun yalnızca insan hakları eksikliğine indirgenmesi ve Siyonist ideolojinin Filistin üzerindeki uzun vadeli emellerinin göz ardı edilmesi raporun sahiciliğine de hanel getirmektedir. Filistin halkının gerçek özgürlüğünü istemek öncelikle İsrail devletinin meşruluğunu sorgulamakla ve yerleşimci sömürgeciliğin mantığını çözümlenmekle mümkün olacaktır.

Uluslararası çapta büyük bir yankı bulan Af Örgütünün İsrail'i apartheid rejimi ilan ettiği bu rapor bir ilk değil. İsrail daha önce İsrail menşeli BT'Salem tarafından çıkarılan bir raporda da apartheid rejimi ilan edilmişti ve BT'Salem'in bu raporu da medya ve uluslararası toplum tarafından yoğun bir ilgi görmüştü. Ancak uluslararası medyada Batı merkezli Af Örgütü ve İsrail merkezli

11 Amnesty International. Israel's Apartheid Against Palestinians: A Look into Decades of Oppression and Domination, (UK: Amnesty International)

İsraili yerleşimciler Aksa'ya baskın düzenledi.

Kaynak: Anadolu Ajansı, 2023

BT'Salem tarafından sunulan bu raporlar bir dönüm noktası olarak görülüp hayranlıkla ve takdirle karşılanırken Filistin halkı bu mücadeleyi otuz yıldır vermektedir. Filistinlilerin bu konudaki seslerinin otuz yıllardır bastırılması ve ısrarla onlara kulak verilmemesi Müslüman Filistinlilerinin yok sayılmasının bir başka göstergesi olmuştur.

Sivil toplum kuruluşları Filistin'deki zulmü duyurmaya çalışsa da İsrail Devleti'nin yalnızca toprak çalmadığını sivil toplum ruhunu da öldürmeye çalıştığını görebiliriz. Filistin Araştırmaları Enstitüsü tarafından yayımlanan *Filistin Sivil Toplumuna Zulüm: Epistemik Şiddet, Susturma ve Apartheid Çerçevesi* başlıklı raporda Filistinli sivil

toplum kurumlarının yok sayılarak bastırılması hakkında çarpıcı ifadeler bulunmaktadır. Rapora göre Filistin sivil toplumuna yönelik takınılan bu tavır bir epistemik şiddet ve epistemik silme vakasıdır. 1948 Nakba ve 1967 Naksa olayları nasıl ki Filistin'i fiziksel olarak yok etme girişimleriye Filistin sivil toplumunun yok sayılması da Filistinlilerin varlığına yönelik bir tehdittir. Epistemik şiddet, sömürgecinin sömürgeleştirilen hakkında üretilen, tahakküm sistemini ve yerli halkın mülksüzleştirilmesine sebep olan bilgi üretme biçimidir. Batılı bilgiye ayrıcalık tanınıp yerli bilginin reddedilmesidir. Yerli özneler, Batı tarafından tanımlanıp Batı'nın ötekisi olarak ayrıştırılarak bir bilgi sistemine yerleştirilir.¹²

12 Rania Muhareb, Elizabeth Rghebi, Dr. Susan Power, Pearce Clancy. Persecution of Palestinian Civil Society: Epistemic Violence, Silencing, and the Apartheid Framework. (Washington: Institute for Palestine Studies, 2022).

İsrail'in Siyonist ideolojiye dayanan yerleşimci sömürgeciliğini dile getirmeyen BT'Salem ve Af Örgütü raporları uluslararası toplumun takdirini kazanırken otuz yıldır Al-Haq, Addameer, Palestinian Centre for Human Rights ve diğerleri gibi Filistinli hak gruplarının mücadelesi yok sayıldı ve yok sayılmaya devam ediyor. İsrail'in apartheid rejimi olması bu gruplar tarafından yıllardır delillendirilmiş bir şekilde dile getiriliyor. Ancak uluslararası toplumun grupları yok saymaya devam etmesi epistemik şiddetin açık bir göstergesidir.¹³ Üstelik Filistin sivil toplumunu yok etme girişimi İsrail için yeni bir sayfa değil. İsrail, 2021 yılında da Filistin sivil toplumunu yok etme girişimi olarak 2016 tarihli Terörle Mücadele Yasası kapsamında pek çok sivil toplum kuruluşunun "terör örgütü" ilan etmiştir. Addameer Mahkum Destek ve İnsan Hakları Derneği (Addameer); Al-Haq, Law in the Service of Man (Al-Haq); Bisan Center for Research and Development gibi kurumlar bu listede yer alan sözde "terör örgütlerinden" bazılarıdır.

Doğu Türkistan

Son yılların en büyük zulmünün ve soykırımının işlendiği ancak bir o kadar da kayıtsız kalınan bölgelerden biri olan Doğu Türkistan halkı bütün dünyanın gözü önünde ağır bir zulüm ve soykırıma tabi tutuluyor. Otoriter Çin Hükümeti, bölgeyi adeta bütün dünyadan izole etmiş biçimde zulmünü sessizce ama bütün şiddetiyle sürdürüyor.

Çin yönetiminin "Eğitim kampı" olarak sunduğu toplama kamplarında en az 1 ila 3 milyon insanın zorla ve sistematik bir biçimde asimilasyona uğratıldıkları bilinmektedir.

1949 yılında Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) bölgeyi işgali sonrasında başlayan sistematik işkence ve baskılara 2014 yılında "aşırılıkla mücadele" kılıfıyla devam edilmiştir. 2017 yılında ise "mesleki eğitim merkezleri" olarak inşa edilen toplama kamplarında Doğu Türkistanlılar çeşitli işkence ve şiddetin yanı sıra ideolojik propagandalara, dinî ve kültürel asimilasyona maruz bırakılmıştır. 2017 yılında başlatılan bir diğer insanlık dışı politikası ise "Ortak Aile" programıyla Müslüman ailelerin evlerine Çinli memurların yerleştirilmesi yoluyla dinî ve kültürel asimilasyonun sağlanmasıdır.

Birleşmiş Milletler raportörlerinden oluşan 50 kişilik bir ekip Çin'in Sincan ve Tibet bölgelerine, dinî ve etnik azınlıklara uygulanan insan haklarını ihlallerini incelemeye gitmiş ve ihlalleri inceleyen sert bir iddianame hazırlamışlardır. Ancak bu rapor BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki İnsan Hakları Endişelerinin

13 "Persecution Of Palestinian Civil Society: Epistemic Violence, Silencing, and The Apartheid Framework"

Uygur Türkleri Çin'in insan hakları ihlallerine karşı protesto düzenledi.

Değerlendirilmesi başlığıyla 31 Ağustos 2022 tarihinde yayımlanabildiği.¹⁴

2014 yılından beri Müslüman Uygur halkına yönelik uyguladığı zulüm ve şiddeti terörizmle ve aşırıcılıkla mücadele gibi uydurulmuş kılıflar altında örtbas etmeye çalışan Çin'in bölgede işlediği insan hakları ihlallerinin başında zorla kaybetmeler, keyfi tutuklamalar ve işkence, kültürel asimilasyon ve soykırım, nüfus mühendisliği yoluyla zorla yerinden etme, zor çalıştırma ve toplama kamplarında Uygurlara yönelik beyin yıkama gibi insanlık dışı uygulamalardır.

Çin yönetiminin "eğitim kampı" olarak sunduğu toplama kamplarında en az 1 ila 3 milyon insanın zorla ve sistematik bir biçimde asimilasyona uğratıldıkları bilinmektedir. Toplama altında gözaltına alınmayanlar ise hiçbir din ve inanç özgürlüğüne, özel hayatın gizliliğine sahip değildir. 2014 yılında başladığı bilinen eğitim kamplarında 2017-2018 yıllarında faaliyetler üç katı kadar artmıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2017-2022 yılları arasında tamamı Uygur olan 500 binden fazla insanın terör, aşırıcılık ve bölücülük gibi suçlamalarla yargılandığını bildirmiştir.

14 United Nations Human Rights Office of The High Commissioner. OHCHR Assessment Of Human Rights Concerns in The Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China. (Switzerland: Un, 2022), <https://bit.ly/42PrdtY>

“Yoksulluğu azaltma ve kalkınma” gibi kırlarla sunulan bir diğer asimilasyon politikası ise zorla çalıştırmadır. Çin Hükümeti toplama kamplarına almadıkları Uygurları, belirli bölgelerde çalıştırarak Çince konuşmaya zorlama, hiçbir ibadeti gerçekleştirilmelerine izin vermemeye gibi uygulamalarla asimile etmektedir. Avustralya Stratejik Politika Enstitüsü tarafından yayımlanan bir rapora göre Çinli ve yabancı 83 firma Uyguların zorla çalıştırılmasına doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sebep olmaktadır. Bu firmaların başında dünya çapında tanınan Abercrombie & Fitch, Adidas, Amazon, BMW, Gap, H&M, Inditex, Marks&Spencer, Nike, North Face, Puma, PVH, Samsung, UNIQLO, Apple, Esprit, Fila gibi markalar vardır. 1949 yılından beri Sincan bölgesinin nüfusu kademeli olarak değişmiştir. 1953 yılında bölge nüfusunun %75’ten fazlasını Uygurlar, %7’sini Han Çinliler oluşturmaktaydı. Ancak günümüzde Uygurların nüfusu %45’lere gerilerken Han Çinlilerin nüfusu %42’ye yükselmiştir.¹⁵

Arakan

Müslümanların çoğunlukta olduğu Myanmar’ın Arakan eyaletinde Müslümanlara uygulanan zulüm yıllardır sürüyor. Birleşmiş Milletler tarafından “dünyanın en çok zulüm gören halkı” olarak kabul edilen Arakan halkı yıllardır bir insanlık dramının içinde yaşamaya devam etmektedir. Ülke içinde yerinden edilen veya göçe zorlanan milyonlarca Arakanlı Müslüman hem ülke

BM verilerine göre 2021’de 700 Arakanlı ölümcül deniz seferi gerçekleştirirken bu sayı 2022’de 3500’i geçmiştir.

içinde hem de diasporada çeşitli zulümlere maruz kalmaktadır. Siyasi güç gruplarının çıkarlarına terk edilen halka işlenen zulüm engelleyecek hiçbir çözüm üretilmediği gibi işlenen insan hakkı ihlalleri giderek artmaktadır.

2017 yılında Myanmar Ordusu tarafından köylerine düzenlenen saldırılarla öldürme, tecavüz, mülklerin yakılması gibi korkunç boyutta insanlık dışı suçlarla soykırıma uğratılan Arakan halkının %75’i Bangladeş’e sığınmacı olarak kaçmıştır. 1 Şubat 2021’de Myanmar’da gerçekleştirilen askerî darbenin güvensizliği ve şiddeti artırdığı ülkeye Arakanlı Müslümanlar kendi evlerine dönemediği gibi Bangladeş’teki kamplarda da güven içinde yaşayamamaktadır.

BM verilerine göre 2021’de 700 Arakanlı ölümcül deniz seferi gerçekleştirirken bu sayı 2022’de 3500’i geçmiştir.¹⁶ 2022’de Myanmar Ordusu ayrıca boşaltılan Arakan köylerini sınır mülkü ilan etmiştir.

Kadının Sosyal Hayattaki Varlığı

2022 yılında Orta Doğu, Orta Asya, Güney Asya ve Balkanlar’da temel hak ve

15 Ayşe Kurban, İrfan Tatlı. Doğu Türkistan’daki Hak İhlalleri ve BM’nin Uygur Raporunun Değerlendirilmesi (İstanbul: İNSAMER, 2022), <https://bit.ly/3Zo0ZeZ>

16 “Myanmar Events of 2021”, Human Rights Watch, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3LF2aUf>

özgürlükler bağlamında “kadın” teması sıkça gündeme alınan konulardan biri olmuştur. Irak ve Ürdün başta olmak üzere Arap dünyasında kadının siyasi, ekonomik ve toplumsal katılımına yoğunlaşıırken Afganistan’da kadınların eğitim hakkı ve kamusal alandaki giyim biçimleri üzerine yapılan tartışmalar ön plana çıkmıştır. İran’da ise “kadın” meseleleri dar anlamda insan hakları boyutunu aşır ulusal düzeyde politik bir mesele haline gelmiştir. Endonezya’da kadın-erkek eşitliği meselesinde oldukça olumlu bir tablo olmasına rağmen kadının siyasi katılımı konusundaki eksiklik gündeme taşınmış; Balkanlarda ise bu yıl güncel bir mesele olarak “kadınlara yönelik çevrim içi şiddet” meselesi öne çıkmıştır.

2021 yılının Ağustos ayından beri Taliban’ın iktidarda olduğu Afganistan’da temel gündemlerden biri kadınların kamusal hayattaki giyinme şekilleri ve eğitim hakları olmuştur. 7 Mayıs 2022 tarihinde İyiliği Teşvik ve Kötülüğü Önleme Bakanlığı (Dawat wa Ershad amr bil-maruf wa nahi al-munkir) tarafından yayımlanan bir belgede kadınların tesettürünün nasıl olması gerektiğiyle ilgili birtakım açıklamalara yer verilmiş ve bu belge Taliban’ın kadınların üzerindeki baskısına dair tartışmalara yol açmıştır. İçişleri Bakanı Sirajuddin Haqqani başta olmak üzere bazı Taliban yetkilileri bu belgenin hiçbir şekilde kadınlar için bir zorunluluk ifade etmediğini yalnızca tavsiye niteliğindeki bir belge olduğunu belirtmiştir.¹⁷

Bu belgenin yayımlanmasından sonra ülkedeki etkilerini görebilmek için Afgan Analiz Ağı, Afganistan’ın 10 vilayetinden 34 kadınla görüşme yapmıştır.¹⁸ Görüşmelerde yayınlanan belgeden önce ve sonra kadınların giyinişlerindeki değişimler, belgenin nasıl karşılandığı ve Taliban’ın denetimi hakkında sorular sorulmuştur. Kadınların meseleye yönelik bakış açıları birbirinden farklı olduğu görüşmelerde, kadınların ekseriyeti giyim tarzlarında büyük değişikliklerin olmadığını, Afganistan’ın kültürel giyimine içkin tesettür anlayışından dolayı çoğunlukla büyük bir farklılık olmadığını ifade etmiştir. Katılımcılar denetim ve baskı açısından da büyük bir baskının yaşanmadığını ifade etse de AAN’ın raporuna göre yayımlanan belge Taliban’ın baskıcılığını gösteren unsurlardan biridir.

Kadınların ve genç kızların eğitime erişim hakkı Afganistan bağlamında konuşulan meselelerden bir diğeridir. İktidarı ele geçirdikten sonra Taliban yetkililerinin söylemleri kız ve erkek çocuklarının eğitim hakkının eşit olacağı yönündeydi. 23 Mart 2022 itibarıyla her yaşta Afgan kız çocuğunun okula gidebileceğini duyuran Taliban, bu karardan ani bir dönüş yaptı. Bununla ilgili Taliban’ın açıklaması “kızlar için uygun eğitim ortamının şartlarını sağlamak” oldu. Taliban’ın Eğitim Bakanlığı Vekili Maulvi Nurullah Münir verdiği bir röportajda kadınların sadece şehirlerde değil ülkenin her yerde eğitime erişimini

17 “Haqqani: We Are Not Forcing Women To Wear Hijab”, Tolo News, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3luNmNo>

18 “We Need To Breathe Too: Women Across Afghanistan Navigate The Taleban’s Hijab Ruling”, Afghanistan Analysts Network, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/40sabQF>

Afganistan'da aktivist kadınlar tarafından kadın kütüphanesi kuruldu.

sağlamak istediklerini ve İslam'la uyumlu eğitim şartlarının oluşması için hazırladıklarını ifade etti. Ancak bu çelişkili durumun arkasında Taliban'ın kendi içindeki görüş ayrılıklarının etkisi muhtemel.¹⁹

Taliban yetkililerine göre kız çocukları ve genç kızlar için okula gidilmesine izin verilmemesi, uygun şartların sağlanmasına yönelik geçici bir önlemdir. Ancak sürecin geçici olmasına rağmen hâlen gerekli adımların atılmaması ve vaatlerin yerine getirilmemesi çelişkili bir durum olarak ortada durmaktadır. Taliban Dışişleri Bakanı Amir Khan Muttaqi AP'ye verdiği röportajda, Taliban'ın 1996-2001 yılları arasında

kadın ve kız çocuklarının eğitimi konusunda izledikleri politikanın oldukça değiştiğini ifade etmiştir. Hem halkla hem de uluslararası toplumla etkileşimde ilerleme kaydettiklerini belirten Muttaqi, yeni Taliban Hükümeti altında 34 vilayetin kızlarının 12. sınıfa kadar okula gittiğini, özel okulların ve üniversitelerin engelsiz bir şekilde faaliyet gösterdiğini ifade etti.²⁰

Afganistan genelinde kadınların eğitime erişiminin kısıtlanmasının açtığı boşluklar sivil halk tarafından doldurulmaktadır. Kadın aktivistler öncülüğünde ve Kristal Bayat Derneği sponsorluğunda "Kadın Kütüphanesi" kuruldu.²¹ Kütüphanede

19 "No Sign Taliban Will Allow Girls Back to School", Daily Sabah, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/42x5AOL>

20 "The AP Interview: Taliban Seek Ties With US, Other ex-Foes", AP News, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3n7XtYW>

21 "Afgan Kadınlar Eğitimden Mahrum Hemcinslerine Umut Olmak İçin Kütüphane Kurdu", Anadolu Ajansı, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3IsSRMq>

Kadınların sivil toplum kuruluşlarında önemli ve öncü bir rol oynadığı Irak'ta, kadınların siyasal katılımları sivil toplum katılımıyla doğru orantılı değildir.

edebiyat, sanat, tarih, siyaset gibi alanlarda 2 bine yakın kitap mevcut.

Kadın aktivistlerin örgütlenmesi ise Taliban'ın iktidara gelişinden sonra kısıtlamaya uğramıştır. Kadın İşleri Bakanlığı gibi devlet kurumlarının feshedilmesiyle birlikte çeşitli kadın kuruluşları kapatılmıştır. Ancak kadın aktivistler engellemelere rağmen örgütlenmeye devam etmiştir. Dünya adında bir kadın aktivistin Afganistan'ın 34 şehrinin 20'sinde örgütlenen STK'sı geçtiğimiz yıl kapatılmış ancak Aralık 2021'de 14 ilde Taliban yetkilileriyle görüşülerek kapılarını yeniden açmıştır.²² Taliban'ın kadın örgütlenmelerine tamamen İslam'a ve Taliban'a karşı faaliyetler olmadığı sürece izin verdiği göz önünde bulundurulduğunda kadın aktivistler yalnızca Taliban'ın hoş karşılayacağı faaliyetler gerçekleştirebilmektedir.

Orta Doğu'da Kadın

Kadınların sivil toplum kuruluşlarında önemli ve öncü bir rol oynadığı Irak'ta, kadınların siyasal katılımları sivil toplum

katılımıyla doğru orantılı değildir. Bu yıl Irak'ta kadınların siyasal katılımının önündeki engeller ve sorunlar üzerinden Irak'ta kadının güvencesizliği konuşulmuştur. Irak'ta kadınların siyasal alandaki rolünü sınırlayan en önemli engelin, kadınların erkeklerden aşağı tutulduğu yasalar olduğu belirtilmiştir. Bir diğer engelin ise kadınların geri plana atılmasıyla sonuçlanan ve zaman zaman onları istismarını teşvik eden sosyal çevre ve kültürel bağlam olduğu vurgulanmıştır.²³ Arap Barometresi anketlerinden elde edilen bulgulara göre de Arap dünyasında erkeklerin kadınlara göre siyasi liderlikte daha iyi olduğu düşünülmektedir. Irak'ta bu düşünceye sahip kişilerin oranı %69'u bulurken Cezayir (%76), Sudan (%71), Libya (%69), Ürdün (%69), Mısır (%66), Filistin (%65), Kuveyt (%65) benzer şekilde bu düşünceyi desteklemektedir. Arap bölgesinde yalnızca Lübnan ve Tunus'ta nüfusun çoğunluğu bu düşünceyi desteklememektedir.²⁴ Cinsiyet eşitsizliğine yönelik bölgedeki yerleşik bu tutuma rağmen son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitliğine dair farkındalığın giderek arttığı da gözlemlenmektedir.

Güney-Güneydoğu Asya'da Kadın ve Siyasal Katılım

Bangladeş, Pakistan, Hindistan, Malezya, Endonezya gibi demokratik ülkelerin bulunduğu Güney ve Güneydoğu Asya'da ise

22 "Afghan Women, Undeterred by Taliban, Secretly Network For Change", Al Jazeera, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3MdoqUX>

23 "Iraqi Women After 2003 (Violence' Incentives, And Empowerment's Barriers)", Al-Bayan Center for Planning and Studies, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3HYBHyb>

24 "Gender Gaps in MENA Remain Stubbornly Entrenched, Despite Positive Trends", Middle East Institute, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3yUNfgZ>

Iraklı kadınlar protesto yürüyüşüne katıldı.

Orta Doğu Bölgesi'ne kıyasla kadının siyasi katılımı daha yüksektir. Bölgedeki ülkelerin tamamında kadın başbakanlar ya da kadın siyasi parti liderleri olmuştur. Inter-Parliamentary Union (IPU) verilerine göre, Güneydoğu Asya Bölgesi'nde kadınların %20,6 oranında bir siyasi katılımı görülürken Güney Asya'da bu oran %17,8'dir.

Kadın-erkek eşitliğinin toplumsal olarak oldukça önemsendiği Endonezya'da kadınların siyasi temsilinin yeterli olmadığına dair eleştiriler getirilmiştir. Örneğin Endonezya'da kadınların parlamentodaki temsili için hedeflenen kota %30 oranı henüz bu oran %21 civarında kalmıştır.²⁵ Muhammediye Hareketi'nin bir parçası olan Nasyiatul Aisyiyah Center tarafından

düzenlenen konferansta kadınların siyasal alandaki katılımlarının yetersizliğine dikkat çekilmiştir.

Balkanlarda ise bu yıl sıklıkla konuşulan meselelerden biri kadınlara yönelik çevrim içi şiddet olmuştur. Çevrim içi iletişim ortamlarının çok yaygın olduğu günümüzde "kadınlara yönelik çevrim içi şiddet" meselesi önemli güncel sorunlardan biri haline gelmiştir. Bir ekranın ve anonim bir profilin arkasına saklanarak gerçekleştirilen şiddet ve taciz olayları günden güne yaygınlaşmaktadır. Balkan Insight tarafından yapılan araştırmalara göre de çevrim içi şiddet mağdurlarının önemli bir kısmını kadınlar oluşturmakta ve çevrim içi şiddet bir trend olarak giderek yükselmektedir. Psikolojik

25 "Akibat Orientasi Pendidikan Terlalu Instrumental dan Paradigma Darwinian Suara Perempuan Makin Terpinggirkan", "[Çok Araşsal Bir Eğitim Yöneliminin ve Darwinci Bir Paradigmanın Sonucu Olarak Kadınların Sesleri Giderek Marjinalleştiriliyor]", Muhamadiyah Cahaya Islam Berkamajuan, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3JRS8xH>

İran'da kadın ve başörtüsü meselesinden dolayı yeniden patlak veren toplumsal öfke aslında baskıcı hükümete karşı birikmiş bir öfkenin açığa çıkmasıdır.

ve fiziksel tahribatı olan çevrim içi şiddet-ten dolayı kadınların sosyal ve kültürel dijital hayata katılımı engellenmektedir.²⁶

İran'da Protestolar

2022 yılında kadın teması bağlamında öne çıkan en önemli gündem, şüphesiz İran'da Mahsa Amini'nin İrşat Devriyeleri tarafından vurulmasından sonra başlayan toplumsal protestolar olmuştur. Örtünme kurallarına uymadığı gerekçesiyle 13 Eylül 2022 tarihinde göz altına alınan ve 16 Eylül tarihinde vefat eden Mahsa Amini'nin ardında İran son yıllardaki yaşadığı en büyük toplumsal protestolara şahitlik etmiştir. Yılın son çeyreğinde gerçekleşen bu protestolar yalnızca Mahsa Amini olayına tepki olmaktan çıkıp hükümet karşıtı gösterilere dönüşmekle birlikte politik bir boyut kazanmıştır. Daha önce 1999, 2017, 2019 ve 2021 yıllarında da büyük çaplı toplumsal protestolara şahit olunan İran'da kadın ve başörtüsü meselesinden dolayı yeniden

patlak veren toplumsal öfke aslında baskıcı hükümete karşı birikmiş bir öfkenin açığa çıkmasıdır.²⁷

Polis şiddetiyle bastırılmaya çalışılan protestolarda çok sayıda insan hakları ihlalleri işlenmiştir. İran İnsan Hakları İzleme tarafından açıklanan verilere göre copla dayak, av tüfeğiyle öldürücü mermi ve pelet kullanımı gibi şiddet içeren yollara başvurulmuştur. 60'ı kadın, 65'i çocuk olmak üzere 577 protestocunun öldürüldüğü, tahmini olarak 30 bin tutuklama yapıldığı kaydedilmiştir. 39 protestocu ise idam cezasına çaptırılmıştır.²⁸

Göç ve İslamofobi

Göç sorunu, günümüz dünyasında uluslararası arenadaki en önemli güvenlik sorunlarından biri olarak görülmektedir. Uluslararası göç meselesi, diğer göç türlerinden daha yaygındır. Güncel krizler sonucunda geniş bir kitleye ulaşan insan hareketliliğinin şaşırtıcı olmayacak bir şekilde daha çok varlıklı ve ekonomik olarak gelişmiş Batılı ulus-devletlerde yoğunlaştığı kaydedilmiştir. Böylece birçok farklı din, dil, etnik köken ve kültürden gelen insanlar birbiriyle yakın temasa geçmekte ve kültürel bir uyum mücadelesi vermektedir. Bunun bir sonucu olarak da İslamofobinin yaygınlaştığı görülmektedir. Özellikle

26 "How Online Violence Against Women Goes Unpunished", Balkan Insight, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3Ujdasx>

27 "Historical Trajectory of the Protest Movement in Iran", Rasanah International Institute for Iranian Studies, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3JSm2AX>

28 "Iran Human Rights Monitor, Annual Report 2022", Iran Human Rights Monitor, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/404sCLs>

küresel ölçekte azınlık olan Müslümanlar günlük yaşamlarındaki bu değişikliklerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Yaşanılan bu uyum mücadelesi yabancı düşmanlığının dışına çıkıp İslamofobi temelli “yeni bir ırkçılık” formuna dönüşmüştür. Bunun sonucunda Müslümanlar artık potansiyel olarak zararlı bir inancın mensupları olarak görülmektedir. Böylece çoğunluğunun Müslüman olduğu mülteciler gittikleri ev sahibi ülkede hem göçmen karşıtlarıyla hem de İslam karşıtlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla günümüz dünyasında göçün ve İslamofobinin iç içe geçtiği çok fazla mesele bulunmaktadır. 2022 senesinde de göç konusu bir problem olarak konuşulmaya devam edilmiş, sorunların çözümü için çeşitli adımlar atılmıştır. Göçün bir konu olarak sürekli ele alınması İslamofobiyi de gündemde tutmuştur.

Bilhassa Müslüman dünyanın sorunu olan ve gündeminde her daim yer alan göç mevzusu, 2022 yılında üç ülke etrafında şekillenmektedir: Suriye, Afganistan ve Ukrayna. Suriyeliler yaklaşık on yıldır “mülteci” denildiğinde ilk akla gelen toplumdur. Buradan yapılan büyük göç, Türkiye başta olmak üzere birçok komşu ülkeyi etkilemişse de Batı ülkelerinin de gündeminde olan bir meseledir. 2021’in sonlarına doğru Taliban’ın Afganistan yönetimini ele geçirmesi ile başlayan süreçte, katı kurallar ve zorba uygulamaları faaliyete geçirmesiyle daha önceden sayıca az olarak devam eden göç, şimdilerde kitlesel boyutlara

ulaşmıştır. Bütün dünyada oldukça yankı uyandıran bu durumun birincil muhatabı Müslüman dünya olmuştur. Bir diğer göçmen vakası Ukrayna üzerinden gözlemlenmiştir. Rusya’nın 2022’nin Şubat ayında Ukrayna’ya savaş açması ve ülkeyi işgal etmesiyle başlayan bu durum binlerce kişinin güvenlik sebebiyle ülkesini terk etmesine ve çevre ülkelere sığınmasına sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR) verilerine göre 1,2 milyondan fazla insanın komşu ülkelere sığınmak; 1 milyon insanın ise ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Avrupa’nın kapısındaki bu mülteci krizine verdiği tepki Suriye kaynaklı mülteci krizinden oldukça farklıdır. Avrupa Birliği ilk defa 2001 Geçici Koruma Yönergesi’nin hükümlerini uygulamaya geçirerek bir kriz sırasında mültecilerin sınırsız olarak kabul edilmesini, mülteci statüsünün anında ve otomatik olarak kabul edilmesini iltica başvurusu gerektirmeden sağlamıştır.²⁹

Mülteci Çocuklar ve Eğitim Hakkı

Eğitim herkes için temel haklardan biridir. Dünyanın her yerinde ve her koşulda tüm çocukların öğrenme hakkı bulunmaktadır. Dünya çapında devam eden savaşlar ve çatışmalar, milyonlarca çocuğu okula gidemez hale getirmiştir. 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi ve 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde ana hatları çizilen “eğitim, temel bir insan hakkıdır” ifadesine rağmen; mülteci

29 “The Russia-Ukraine War: Implications for Africa”, Policy Center for the New South, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3ZTD9rQ>

Suriyeli mülteci çocuklar eğitim hayatına devam ediyor.

çocukların birçoğu okula gitme hakkında mahrumdur.

Bu durum Afganlar, Suriyeliler ve Ukraynalılar başta olmak üzere tüm mülteci çocuklarda göze çarpmaktadır. Gittikleri ülkelerde dil sorunuyla karşılaşan çocuklar, en önemli iletişim ve öğrenme unsuru olan dil konusunda bir sıfır geride başlamaktadır. Bu durum da eğitim konusunda dezavantajlı konuma düşmelerine sebep olmaktadır.³⁰

Malezya Hükümeti, ülkesindeki mülteci çocuklara devlet politikası gereği bu hakkı tanımadığını üzülerek belirtse de bu ihtiyacın STK'larca karşılanması gerektiğini vurgulamıştır.³¹ Müslüman dünyada birçok

STK, mülteci çocukların eğitimi konusunda faaliyetlerde bulunmakta ve bu sorunu ortadan kaldırmak için gerekli çalışmalar yapmaktadır. Sivil toplumun oynayacağı rol çok önemli olsa da STK'lar bu konuda tek başına hareket edemez çünkü eğitim sistemleri mülteci eğitimi müdahalelerinin merkezinde olmalıdır. Eğitime yalnızca öğrenme noktasından değil, aynı zamanda sosyalleşme, entegrasyon ve psikolojik destek olarak da bakan uzmanlar çocukların mutlaka, bir şekilde eğitimin içinde olması gerektiğini vurgulamaktadır.

30 Mama Shuayb, Mohammed Hammoud, Ola Alsamhoury. A Comparative Longitudinal Study of Refugee Children's Schooling in Lebanon, Turkey, and Australia. (Lebanon: Centre for Lebanese Studies, 2022).

31 "More Needs to Be Done for Refugee Children's Education in Malaysia", International Islamic University Malaysia, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3ZYcXND>

Yaşanılan Şartlar ve Belirsizlikler

Kitlesel göçlerin bir sonucu olarak mülteci grup, ev sahibi ülkede adeta bir hayalet gibi yaşayabilmektedir. Bu grubun organizasyonu, kalabalık olmalarının doğal bir sonucu olarak çoğunlukla sıkıntılı süreçlere gebe olmaktadır. Türkiye birçok sebepten Afgan mültecilerin ilk adresi olmuştur. Bu göçmenler çoğunlukla Türkiye'nin büyük şehirlerine yerleşmiş ve özellikle inşaat, tekstil ve diğer sanayi sektörlerinde düşük ücretli işlerde çalışmaktadırlar.

Suriyeli ve Afgan mülteciler ülkelerinden çıkıp daha kuzeye hareket etmişlerdir. Bu durum alışık olmadıkları çetin kış şartlarında yaşamalarını gerektirmiştir. 2022'nin kış aylarında birçok STK ve yardım kuruluşu bu meseleye değinmiş ve devletleri adım atmaya çağırmışlardır. Daha önce alışık olmadıkları kış şartlarında, kamplarda yaşayan mülteciler için en önemli mesele ısınma, barınma ve gıda ihtiyacı olmaktadır. Bu minvalde yapılan yardımlar ve sistematik uygulamalar Müslüman dünyanın gündeminde olmuş ve adımlar atılmasını önemsemiştir.

İslamofobi

Dünyada, artan göç ve İslam'ı yaygınlaştırma faaliyetleri dolayısıyla Batı ülkelerinde Müslüman nüfusu giderek artmaktadır. Bu durum farklılıkları beraberinde getirdiğinden düşmanlık olarak da gün yüzüne çıkmaktadır. Bu sebeple İslam'ı

ve mensuplarını yani Müslümanları hedef alan tüm düşmanca tutum ve davranışlar İslamofobi olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla İslamofobi her daim Müslüman dünyanın gündeminde yer alan ve mücadelesi verilen bir konu olmuştur. 2022'de ayrıca İslamofobi sorunu uluslararası çapta da kabul görmüş ve İslamofobiyle mücadeleye yönelik girişimler olmuştur. 15 Mart 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler, 15 Mart'ı "Uluslararası İslamofobi ile Mücadele Günü" olarak ilan etmiştir. BM'nin bu girişimi İslamofobiye teşvik eden ve yayan devletlere ve şahıslara baskı yapmak, onları eylemlerinden sorumlu tutmak adına somut bir girişimdir. İslamofobiyle mücadeleye yönelik bu olumlu girişime rağmen 2022 yılında İslamofobik eylemler ve söylemler artarak süregelmiştir. İslamofobi halk düzeyinden devlet düzeyine kadar çeşitli boyutlarla kendini göstermiştir. *European Islamophobia Report 2022* başlıklı rapora göre Avrupa'daki bazı hükümetler Müslümanlara karşı ayrımcılık yapan yasaları kabul etmiştir. Fransa ve Avusturya'da "aşırılıkla mücadele" kapsamında camilerin kapatılmasına, İsviçre'de yeni minare inşasının yasaklanmasına şahit olunmuştur. Yine Avusturya ve Fransa hükümetleri "İslamcı ayrılıkçılığı" ve "siyasal İslam'ı" açıkça tanımlamadan ya da şiddet kullanımı ve savunuculuğuyla ilişkisini kanıtlamadan "ulusal güvenlik kaygısı" ilan etmiştir. Fransa'da 2022 yılının ilk yarısında 1727 İslami kurum denetim altına alınırken 118 kurum kapatılmıştır.³²

32 Enes Bayraklı & Farid Hafez (ed.), *European Islamophobia Report 2022*, (İstanbul: Leopold Weiss Institute, 2023), <http://bitly.ws/CsVN>

Ağustos ayının ortalarında politika yapıcılar tarafından açıkça cephe alınan Müslümanlar, İslamofobinin farklı bir biçimiyle karşı karşıya kalmıştır. Fransa'da Macron hükümetinin izlediği politikalar İslamofobik tutumun kurumsallaşmasına katkıda bulunmakta, dolayısıyla Fransa'daki en büyük ikinci topluluğun günlük hayatını zorlaştırmaktadır. Çıkarılan yasalar, halihazırda zaten çekişmeli olan toplumsal gruplar arasında daha büyük çatışmalara ön ayak olduğu, toplumsal gerilimi ve bölünmeyi teşvik ettiği ifade edilmektedir. İslamofobik tavır ve tutumların bu tür yasalar ve politikalarla desteklenmesi, İslamofobinin toplum içinde kurumsallaşmasına neden olmaktadır. Bu durum Müslüman dünyanın gündeminde yer almış ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve diğer tüm insan haklarını savunucu ağlarını adım atmaya çağırmıştır.³³ Irkçılık ve ayrımcılığın giderek arttığı Almaya'da ise 2022'de Müslümanlara yönelik işlenen 364 suç kayıt altına alınırken bu suçların 26'sını camilere yönelik saldırılar oluşturmuştur. Birleşik Krallık'ta da Müslümanlara yönelik işlenen suçlar artış göstermektedir. İnanca yönelik işlenen 8 bin 730 suçun 2 bin 459'unun Müslümanlara karşı işlendiği tespit edilmiştir.³⁴ 2022'de İslam karşıtı davranışlardan en dikkat çekenler arasında Ramazan ayında Londra'da bir

caminin önünde şişe ve hokey sopası taşıyan bir grubun namaz çıkışında bir saldırı başlatması ve iki Müslümanı yaralaması olayıdır. Bu olay kamuoyunda şiddetli bir şekilde duyurulmasa da Müslüman dünyanın odağında olmuş ve bölgedeki Müslüman halk için endişe ve korkuya sebep olmuştur. Böylece, bölgede faaliyet gösteren yetkili STK'larca "güvenlik tavsiyeleri" başlığı altında bir yazı yayınlanmıştır.

Sistematik zulmün bir diğer adresi ise Filistin'dir. Filistin'de İslamofobi, İsrail'in yerleşimci sömürgeci ve apartheid rejimi tarafından Filistin halkına karşı yapılan toplu tutuklamalar, keyfi gözaltılar, toplu cezalar ve kendi kaderini tayin hakkının ve geri dönüş hakkının toplu olarak reddedilmesi dahil olmak üzere yaygın ve sistematik insanlık dışı eylemler yoluyla sürdürülmekte ve sağlamaştırılmaktadır. Güncel verilere göre şu anda İsrail hapishanelerinde 18 yaşın altındaki 160 çocuk ve 32 kadın mahkûm dahil 4.450 Filistinli bulunmaktadır. Her yıl 17 Nisan'da tekrar gündeme getirilen bu mesele geleneksel bir biçimde oradaki tutsaklar için ulusal destek günü ilan edilmiştir.³⁵

İslamofobinin daha da özelleşmiş hali cinsiyetçi İslamofobidir. Kadınlar İslam'ın bir gerekliliği olarak başörtülü ve tesettürlü olmalarından dolayı toplum içinde Müslümanlıkları daha açık biçimde fark

33 "France's Anti-Separatism Bill: Systemic Institutionalisation of Islamophobia in the French Republic", Institute of Strategic Studies Islamabad, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3yYmWGS>

34 "European Islamophobia Report 2022"

35 "Palestinian Prisoners Day: Israel Detains 2,140 Palestinians since January in Mass Arrest Campaign", Al-Haq Defending Human Rights, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3yYoNvk>

edilmektedir. Bu sebeple İslamofobik gruplar hem fark edilir olmaları hem de “zayıf” halka olmaları sebebiyle genellikle kadınları hedef almaktadır. Belçika’da yazılan bir görüş yazısında Müslüman kadınların girmek için kendilerini güvende hissettikleri yerleri ve toplumsal alanları sınırlayan, büyüyen bir güvensizlik duygusu olduğundan bahsedilmiştir. Pek çok Müslüman kadın kolayca Müslüman olarak tanımlandığından, Müslüman kadınlar için nefret suçu kurbanı olma riskinin daha fazla olduğu ifade edilmiştir. Bu da toplum içinde Müslüman kadınların dezavantajlı grup olarak öne çıkmasını desteklemektedir. Garip olan, bu durumun en çok kendini daima özgürlükçü ve hoşgörülü olarak tanımlayan Batı ülkelerinde sıkça rastlanmasıdır. Çağdaş Avrupa’da, din, dil, ırk veya cinsiyete dayalı önyargının yasa dışı kabul edildiği ancak Müslüman kadınlara bir istisna yapıldığı açıkça gözlenmektedir. Bu durum, genelde veya yalnızca Müslüman kadınlara özgü olarak örtülü kadınların özgür olamayacağı iddia edilerek genellikle “cinsiyet eşitliğini teşvik etme girişimi” olarak maskelenmektedir. Yine böyle bir durumda, Müslümanların kendi argümanlarını üretme ve karşı çıkma girişimleri engellenmektedir. İslamofobinin görece bu özel alt meselesi, Müslüman dünyada yankı uyandıran bir mesele haline gelmiştir.³⁶

Yaşanılan bu uyum mücadelesi yabancı düşmanlığının dışına çıkıp İslamofobi temelli “yeni bir ırkçılık” formuna dönüşmüştür.

Batı’daki Müslümanların İkilemi

Kendi etnik ve dini kimlikleri sebebiyle ayrıştırılan ve ötekileştirilen Müslümanlar, yaşadıkları bu zorluklarla her gün yeniden yüz yüze gelmekte ve böylesine zor bir toplumun içinde yaşamaktadırlar. Karşılaştıkları her sorun elbette mental sağlıkları açısından da sıkıntılara sebep olmaktadır. Pakistan’da yapılan bir çalışmada, Avrupa’daki Müslümanların intiharı düşünme oranının gayrimüslimlerin neredeyse iki katı olduğundan bahsedilmiştir. Bu çalışmada Batı’daki Müslümanların ruhsal bozukluklarının giderek arttığı ve dünya görüşlerine dayanan çağdaş psikolojinin ürettiği Müslüman inanç sistemine taban tabana zıt olan tedavi yöntemlerinin bu sahada yetersiz olduğunun altı çizilmektedir. Bu sebeple ortada, makasın iyice açıldığı büyük bir ikilik mevcuttur: Giderek artan İslam düşmanlığı sebebiyle ruhsal sıkıntı yaşayan Müslümanlar ve buna tam tedavi sağlayamayan Batı’nın seküler psikoloji biliminde şifa arayan Müslümanlar. Bu ikilik İslam dünyasının gitgide büyüyen bir sorunudur.³⁷

36 “End Gendered Islamophobia in Europe”, European Forum of Muslim Women, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3FDgrwX>

37 “Dilemma of Muslims in the West”, Institute of Policy Studies, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/407tQWi>

Sonuç

Sonuç olarak Müslüman dünyanın 2022 yılı faaliyetleri incelendiğinde, temel hak ve özgürlükler kapsamındaki gündemin ana konularını baskıcı otoriter rejimlerin insan hakları ihalleri, göç ve İslamofobi olduğu saptanmıştır. Orta Doğu ve bilhassa Körfez Bölgesi'nde kaydedilen insan hakları ihalleri otoriterleşmenin giderek arttığını göstermektedir. Ancak sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları halkların hak ve özgürlükler kapsamındaki bilincinin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca Arap Baharı'ndan uzun bir süre sonra yeniden canlanan toplumsal protestolar sivil halkın otoriter rejimlerle mücadele içinde olduğunu göstermektedir. Güney ve Güneydoğu Asya'da Orta Doğu'ya kıyasla daha demokratik ve özgürlükçü bir politik ortam vardır.

İslam dünyasının kanayan yaraları Filistin, Doğu Türkistan ve Arakan meseleleri ise Müslüman toplumların gündeminde güncelliğini korumaktadır. Filistin'deki İsrail açık bir şekilde işlediği insan hakları ihalleriyle apartheid rejimi kurmanın yanı sıra sivil toplumu da baskılamaya çalışmaktadır. Otoriter Çin yönetiminin ise Uygurlara yönelik işlediği insanlık dışı

uygulamalar her geçen gün artmaktadır. Myanmar hükümeti tarafından çeşitli zulüm ve işkenceye maruz bırakılan Arakanlılar ise "dünyanın en çok zulüm gören halkı" olmuştur.

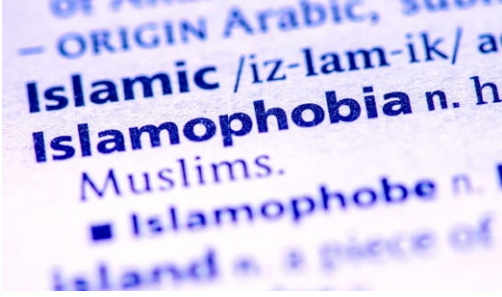
Mülteciler ve eğitim konusundaki problemler bitmemiş olup hükümetler kendi iç politikaları gereği bu meselelerdeki sorumluluğun fazlasını STK'lara bırakmıştır. Göçün, kültürler arası bir kaynaşma ve uyum gerektirdiği bir gerçektir. Bu minvalde çeşitli sorunların zaman zaman ortaya çıkması muhtemelse de düşmanca tutumlar, bir grubu açıkça hedef alma ve şiddete başvurma gibi eylemler kabul edilemez. Bu durumun bariz örneği olarak İslamofobi, ne yazık ki dünyada giderek artan bir fenomen haline gelmiştir. Göçten kaynaklanan bu uyum mücedesi İslamofobi temelli yeni bir ırkçılık biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Öyle ki Ramazan ayında, İngiltere'de yaşanan saldırı ve buna benzer çeşitli örnekler Müslüman dünyanın gündemini meşgul etmiştir. Özellikle kadınların mustarip olduğu saptanan İslamofobinin, kadınların başörtülerinden dolayı tepki almasına ve sürekli diken üstünde yaşamasına sebep olmaktadır.

Kaynakça

- Afghanistan Analysts Network. "We Need To Breathe Too: Women Across Afghanistan Navigate The Taliban's Hijab Ruling". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/40sabQF>
- Al Jazeera. "Afghan Women, Undeterred by Taliban, Secretly Network For Change". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3MdoqUX>
- Al-Haq Defending Human Rights. "Palestinian Prisoners Day: Israel Detains 2,140 Palestinians since January in Mass Arrest Campaign". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3yYoNvk>
- Amnesty International. Israel's Apartheid Against Palestinians: A Look into Decades of Oppression and Domination. UK: Amnesty International, 2022. <https://bit.ly/3O1XCZg>
- Anadolu Ajansı. "Afgan Kadınlar Eğitimden Mahrum Hemcinslerine Umut Olmak İçin Kütüphane Kurdu". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3IsSRMq>
- AP News. "The AP Interview: Taliban Seek Ties With US, Other ex-Foes". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3n7XtYW>
- Ayşe Kürban, İrfan Tatlı. Doğu Turkistan'daki Hak İhlalleri ve BM'nin Uygur Raporunun Değerlendirilmesi. İstanbul: İNSAMER, 2022. <https://bit.ly/3Zo0ZeZ>
- Balkan Insight. "How Online Violence Against Women Goes Unpunished". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3Ujdasx>
- Cairo Institute for Human Rights Studies. "Egypt: Crisis by design, a human rights report by independent Egyptian organizations to the UN". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3FCZG4O>
- Daily Sabah. "No Sign Taliban Will Allow Girls Back to School". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/42x5AOL>
- Egyptian Front For Human Rights "Escalating Death Sentences: Brief On The State Of The Death Sentence In Egypt During 2022".. Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3JtXYnB>
- Egyptian Front For Human Rights. "300 UN Recommendations Spurned By The Egyptian Government; 12 Demands Must Be Urgently Implemented Before Next Month's UPR". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3lryFdY>
- Enes Bayraklı & Farid Hafez (ed.), European Islamophobia Report 2022. İstanbul: Leopold Weiss Institute, 2023. <http://bitly.ws/CsVN>
- Freedom Online Coalition. "Why Do We Need a New Definition for Cybersecurity?". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3JqNk1>
- European Forum of Muslim Women. "End Gendered Islamophobia in Europe". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3FDgrwX>
- ICFUAU. "Joint statement: The fight against torture in the United Arab Emirates requires significant changes in law and practice". Erişim Şubat 2023. <https://bit.ly/3lp09AL>
- ICFUAU. "NGOs call on UAE to adopt recommendations from UN Committee against Torture". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3TsZtXK>
- International Islamic University Malaysia. "More Needs to Be Done for Refugee Children's Education in Malaysia". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3ZYcXND>

- Institute of Strategic Studies Islamabad. "France's Anti-Separatism Bill: Systemic Institutionalisation of Islamophobia in the French Republic". Erişim 1 Şubat 2023, <https://bit.ly/3yYmWGS>
- Institute of Policy Studies. "Dilemma of Muslims in the West". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/407tQWi>
- Iran Human Rights Monitor. "Iran Human Rights Monitor, Annual Report 2022". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/404sCLs>
- "Iraqi Women After 2003 (Violence' Incentives, And Empowerment's Barriers)". Al-Bayan Center for Planning and Studies. Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3HYBHyb>
- Mama Shuayb, Mohammed Hammoud, Ola Alsamhoury. A Comparative Longitudinal Study of Refugee Children's Schooling in Lebanon, Turkey, and Australia. Lebanon: Centre for Lebanese Studies, 2022.
- Middle East Monitor. "Algeria Judiciary Dissolve Oldest Human Rights Association Following Complaint From Interior Ministry". Erişim Şubat 2023. <https://bit.ly/3LDksW4>
- Middle East Institute. "Gender Gaps in MENA Remain Stubbornly Entrenched, Despite Positive Trends". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3yUNfgZ>
- Muhamadiyah Cahaya Islam Berkamajuan. "Akibat Orientasi Pendidikan Terlalu Instrumental dan Paradigma Darwinian Suara Perempuan Makin Terpinggirkan", [Çok Araçsal Bir Eğitim Yöneliminin ve Darwinci Bir Paradigmanın Sonucu Olarak Kadınların Sesleri Giderek Marjinalleştiriliyor]. Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3JRS8xH>
- Policy Center for the New South. "The Russia-Ukraine War: Implications for Africa". Erişim 1 Mart 2023. <https://bit.ly/3ZTD9rQ>
- Rasanah International Institute for Iranian Studies. "Historical Trajectory of the Protest Movement in Iran". Erişim 1 Şubat 20223. <https://bit.ly/3JSm2AX>
- Rania Muhareb, Elizabeth Rghebi, Dr. Susan Power, Pearce Clancy. Persecution of Palestinian Civil Society: Epistemic Violence, Silencing, and the Apartheid Framework. Washington: Institute for Palestine Studies, 2022. <https://bit.ly/42LqIFL>
- Tolo News. "Haqqani: We Are Not Forcing Women To Wear Hijab". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3luNmNo>
- The Omani Centre for Human Rights. "Annual Report on Human Rights Situation in Oman (2022)". Erişim 1 Şubat 2023, <https://bit.ly/3n3LSKi>
- The Omani Centre for Human Rights. "Cybersecurity and Human Rights". Erişim 1 Şubat 2023. <http://bitly.ws/Cz8m>
- United Nations Human Rights Office of The High Commissioner. OHCHR Assessment Of Human Rights Concerns in The Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China. Switzerland: Un, 2022. <https://bit.ly/42PrdtY>

BU KATEGORİDEKİ DİĞER YAZILAR

İslamofobi ve İslam Karşıtlığının
Üretimi
Mahmut Hakkı Akın

Arap Baharı Sonrası İslamcı
Hareketlerin Değişen Gündemi
Sinem Arslan

2001-2022 Yıllarında Almanya'da
İslamofobi ve İrkçilik
Müberra Öztürk

Mültecilerin Toplumsal Kabul
ve Uyum Süreçleri: Türkiye ve
Bangladeş Örneğinde Müslüman
Çoğunluğa Sahip Ülkelere Bakış
Selim Vatandaş

İnsani Yardım Yemen'deki Krize
Bir Çözüm mü?
Beyza Karabulut

Müslüman Dünyada Kadının
Siyasal Katılımına Bir Bakış
Büşra İnce

EĞİTİM

Hatice Demirci

Evrensel temel insan haklarından biri olarak kabul edilen ve gerek uluslararası hukuk gerekse de ulusların kendi iç hukukları tarafından koruma altına alınan eğitim hakkı, 2022 yılında da bölgesel ve küresel ölçekte meydana gelen çeşitli krizlerle sınanmıştır. 2020 yılında dünyanın her yanına yayılmış olan COVID-19 salgını ile birlikte insanlığın karşı karşıya kaldığı pek çok sorun daha da derinleşmiştir. Küresel salgının da daha büyük bir çıkmaza sürüklediği insani güvenlik konuları, geniş kitleleri olumsuz yönde etkilemiştir. Bilhassa üçüncü dünya ülkelerinde yaşamlarını idame ettirmeye çalışan çok sayıda insan yeterli miktarda gıdaya, temiz suya, sağlık hizmetine erişimde ciddi zorluklar yaşamaktadır. Dünyanın büyük bir yoksunlukla karşı karşıya kaldığı böylesi bir tabloda eğitim hakkı da ciddi bir meydan okumayla yüzleşmiştir.

Eğitimde fırsat eşitsizlikleri, COVID-19 salgınının sürmekte olan etkilerinin bilhassa Müslüman toplumlar nezdindeki tezahürlerinin ele alınacağı bu yazıda, yalnızca eğitimdeki olumsuzluklar ve aksaklıklar değerlendirilmeyecek aynı zamanda yeni eğitim teknolojileri ve gelişmeler de konu edinecektir. Dünyanın geniş bir mercek altında inceleneceği bu raporda Malezya'dan Almanya'ya, Kosova'dan Özbekistan'a, Suudi Arabistan'dan Afganistan'a geniş bir coğrafyada yaşayan Müslümanların eğitim alanında karşılaştığı temel sorunlar ve mahrumiyetlerin yanında yeni gelişmeler de incelenerek 2022 yılının genel eğitim görünümü sunulacaktır.

Eğitimde Fırsat Eşitsizliği ve Adaletsizlik

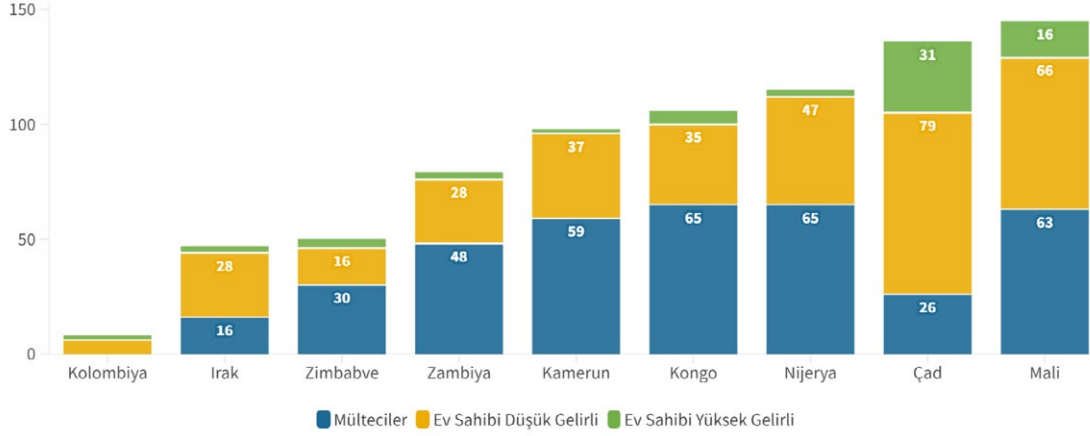
COVID-19 salgınının derinleştirdiği adaletsizlik küresel ekonomik krizlerle birleşince gelir adaletsizliğinden kaynaklanan fırsat eşitsizlikleri de daha belirgin hale gelmiştir. Söz konusu fırsat eşitsizliklerinden en çok etkilenen grup ise azınlık gruplarından birini oluşturan mülteciler olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (UNRWA)

2022 Eğitim Raporu'na göre, dünya genelinde okul çağına gelmiş 7,8 milyon mülteci çocuğun yarısı okula gidemezken; mülteci gençlerin sadece %5'i üniversite eğitimi alabilmektedir. Eğitim düzeyleri bağlamında yapılan bir incelemeye göre ise mülteci çocukların %68'i ilkokul eğitimi alabiliyorken bu çocukların yalnızca %37'si ortaokula kayıt yaptırabilmektedir.¹ Cinsiyet bazlı inceleme göre ise bu çocuklar arasından kız çocukların eğitimi bırakma ve daha ileri düzeyde

1 UNHCR. The 2022 UNHCR Education Report. (Switzerland: UHCR, 2022), <https://bit.ly/3zhSuHK>

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

Grafik 1. Gelir gruplarına göre okula kayıt yaptıramayan çocukların oranı (% , 2022)

Kaynak: The 2022 UNHCR Refugee Education Report

eğitim alamama oranları erkek çocuklara oranlara yüksektir. COVID-19 süreci ile birlikte mülteci çocukların eğitime erişimindeki zorluklar artmış ve salgın kaynaklı sınırlı eğitim imkanları nedeniyle eğitimde fırsat eşitsizliği derinleşmiştir.

Doğu Asya Düşünce Kuruluşları Ağının (Network of East Asian Think-Tanks) yaptığı bir çalışmaya göre COVID-19 salgınıyla birlikte dünya çapında 463 milyon öğrenci okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Malezya özelinde yapılan bir araştırma ise Mart 2020 ile Temmuz 2021 yılları arasında 20.000'den fazla öğrencinin eğitimini sonlandırdığını ortaya koymuştur. Bu sayı toplam öğrenci sayısının %0,22'sine tekabül etmektedir. Yükseköğretim kurumlarında ise 17.613 öğrenci eğitimlerine ara vermiştir.² Çalışmada okulların kapatılmasıyla pek çok öğrencinin çevrim içi derslere katılım göstermediği ve zaman içinde okulu

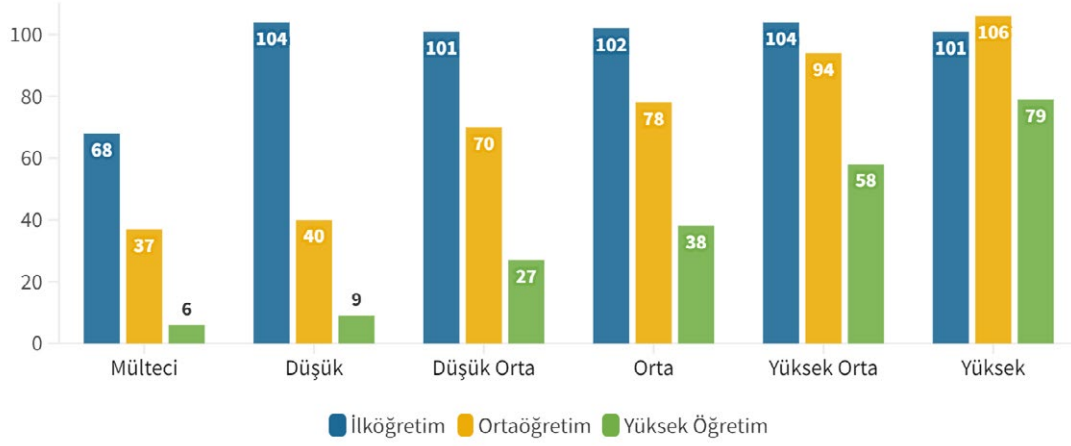
bütünüyle bıraktığı ifade edilmiştir. Okula devam eden öğrenciler arasında yapılan bir araştırmaya göre ise, çevrim içi eğitime devam eden ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin okuma, yazma ve aritmetik gibi temel bilgileri kavramada güçlük çektikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Sosyo-ekonomik eşitsizlikler nedeniyle çevrim içi eğitime erişimdeki güçlükler, öğrencilerin eğitimlerini sürdürmemeleri önündeki en önemli etkenlerden biri olarak gösterilmektedir. Müslüman dünyada bu konuya dair yapılan çalışmalarda Malezya dikkat çekicidir. Malezya'daki öğrencilerin %36,9'unun çevrim içi öğrenimde gerekli olan dijital cihazlara sahip olmaması ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Budurum Malezya'da az gelişmiş eyaletlerde yaşayan öğrenciler için ciddi bir kriz olarak ortaya konulmaktadır. Ebeveynlerin kontrolünde olan güvenli internete erişim

2 "Narrowing Educational Inequality-Malaysia's Perspective", Institute of Strategic & International Studies, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/40xvW1B>

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

Grafik 1. Dünya çapında gelir seviyelerine göre okula kayıt oranları

Kaynak: The 2022 UNHCR Refugee Education Report

imkanının kısıtlı olması da sorunun bir başka önemli parçasını oluşturmaktadır.³

Eğitimde fırsat eşitliğinin önündeki en büyük engellerden birini ise cinsiyete bağlı eşitsizlikler oluşturmaktadır. Lisansüstü eğitimde fırsat eşitsizliğinin önemli bir bölümü, mağdur annelerden oluşmaktadır. Malezya'da 406 çocuklu kadınla gerçekleştirilen bir anket, lisansüstü eğitimini sürdürmeye çalışan annelerin, öğrenciliklerine dair görevleri ile ebeveynliklerine dair görevlerini eş zamanlı olarak sürdürmekte zorluk çektiklerini ortaya koymaktadır.⁴ Lisansüstü eğitimlerini sürdürmekte olan anneleri en çok zorlayan şey, yoğun emek gerektiren akademik hayat ile ebeveynliklerinde herhangi bir destekten uzak olmaları olarak saptanmıştır. Herhangi bir destek sisteminden uzak bir şekilde mücadele etmek durumunda kalan öğrenci anneler

zihinsel ve fiziksel yorgunlukları nedeniyle bir süre sonra eğitimlerini sonlandırmak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum kadın-erkek eşitsizliğinin akademik yüzünü de ortaya koymaktadır. Zira yeterli desteği bulamayıp eğitimlerine son vermek durumunda kalan taraf, çoğunlukla kadınlardan oluşmakta ve bu durum da akademi-deki fırsat eşitliğinin sorgulanmasına sebebiyet vermektedir.

Eğitimde fırsat eşitliğinin önündeki en büyük engellerden birini ise etnik kökene bağlı ulus içi ayrımcılıklar ve ötekileştirmeler oluşturmaktadır. Kosova'daki Aşkali topluluğuna mensup öğrenciler 2022 yılında yaşadıkları etnik kökene bağlı ayrımcılığın bir örneğini oluşturmaktadır. Aşkali topluluğu, Kosova'da en çok ayrımcılığa uğrayan ve en fakir topluluklardan birini oluşturmaktadır. Aşkali topluluğuna

3 "Narrowing Educational Inequality-Malaysia's Perspective."

4 "Many Women Want to Pursue Higher Education, But Structural Barriers Remain. Our Research Offers Solutions", The Conversation, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/40g7pOk>

mensup öğrencilerin ayrımcılıktan kaynaklanan uyum sorunları neticesinde eğitim sürecini kesintiye uğratan şiddetli veya saldırgan davranışlar gösterdiği ifade edilmektedir. Sonuç itibarıyla bu öğrenciler hakkında disiplin tedbirleri uygulanmakta ve öğrencilerin okulları ile ilişkisi kesilmektedir. Öğrencilerin başka okullara nakillerinin yapılamaması neticesinde ise sıklıkla eğitimi terk etme girişimi görülmektedir. Ortaya konulan verilere göre, öğrencilerin %0,05'ini oluşturan toplam 109 kişi, 63'ü erkek ve 43'ü kız olmak üzere ilköğretimi terk etmiştir.⁵

Malezya'daki eğitime ilişkin yapılan bir diğer çalışmaya göre ülke içinde bulunan 46.570 mülteci çocuktan yalnızca %30'u iyi bir eğitim alma imkânına sahiptir.⁶ Malezya'da devletin eğitim konusunda yetersiz kalması, eğitimde sivil toplum kuruluşlarının önemini artırmaktadır. Mülteci çocukların eğitim fırsatından mahrumiyeti sivil toplum kuruluşlarının yeterli finansmana sahip olamamaları sorunsalı ile ilişkilendirilmektedir. Malezya'daki çocukların eğitimdeki fırsat eşitsizliğine maruz kalması, gelir adaletsizliğini ve sosyo-ekonomik faktörlerin eğitim üzerindeki etkisini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

2022 yılı içerisinde eğitimdeki fırsat eşitsizliklerini gidermek adına atılan en önemli adımlardan birini, İslam İşbirliği Teşkilatı

Sosyo-ekonomik eşitsizlikler nedeniyle çevrim içi eğitime erişimdeki güçlükler, öğrencilerin eğitimlerini sürdürmemeleri önündeki en önemli etkenlerden biri olarak gösterilmektedir.

(İİT) himayesi altında faaliyet gösteren İslam Dünyası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (ICESCO) ile Filistin Devleti arasında imzalanan eğitim protokolü oluşturmaktadır. Yapılan eğitim protokolü ile Filistin'in öncelikleriyle orantılı program ve faaliyetlerin tasarlanması, eğitim sürecinin güçlendirilmesine katkıda bulunulması ve ICESCO'nun yeni vizyonu ve stratejik yönleriyle uyumlu hale getirilmesi gibi kararlar alınmıştır.⁷ Özellikle COVID-19 salgınının olumsuz etkilerine karşı ve örgütün Filistin eğitim sistemini güçlendirmeye yönelik iş birlikleri, protokolde önemli bir yer edinmiştir.

Cinsiyete bağlı fırsat eşitsizliğine maruz kalan geniş bir grubu oluşturan Afgan kadınlar, Taliban'ın iktidara gelirken ortaya koyduğu taahhütlere rağmen eğitim haklarından mahrum kalmaktadır. Afgan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, "Taliban'ın Afganistan'da Kız Çocuklarının Eğitimi

5 "Kosovo Institutions' Neglect Leaves Minority Girl's Schooling in Limbo", Balkan Insight, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3Tm3Fse>

6 "70 Peratus Pelarian Kanak-Kanak Di Malaysia Tidak Terima Pendidikan", "[Malezya'daki Mülteci Çocukların Yüzde 70'i Eğitim Almıyor]", International Islamic University Malaysia, <https://bit.ly/403gfza>

7 "بحث تعزيز الشراكة بين الإيسيسكو وفلسطين في مجال التعليم", "[Eğitim Alanında İSESCO ile Filistin Arasındaki Ortaklığı Güçlendirme Tartışması]", League of Islamic Universities, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3JOF0bF>

Eğitimde fırsat eşitliğinin önündeki en büyük engellerden birini ise cinsiyete bağlı eşitsizlikler oluşturmaktadır.

Yasaklaması: Kadınlar Mahrumiyete Boyun Eğecek mi?” başlıklı çevrim içi seminer ile bu sorunu gündeme getirmiştir.⁸ Kadınların süreç içinde karşı karşıya kaldığı zorlukları gündeme getiren konuşmacılar, eğitim hakkı için mücadeleden vazgeçilmeyeceğini ayrıca ortaya koymuştur.

Eğitimde Yeni Teknolojiler ve İslam Dünyası

28 Haziran 2022 tarihinde ICESCO ve UNESCO iş birliği ile gerçekleştirilen Eğitimde Dönüşüm Hazırlık Zirvesi’nde artan dijitalleşme ışığında, eğitim hakkı, bireylerin kültürel ve ekonomik hayatın çeşitli alanlarına katılımını artıran kapsamlı bir dijital eğitim sağlanması gibi pek çok konunun üzerinde durulmuştur.⁹ Politik ve sosyal gelişimin yanı sıra eğitimdeki teknolojik gelişmeler ışığında okullarda artık ileri düzey teknolojilerin ve yapay zekâ tekniklerinin kullanılacağına altı çizilmiştir. Eğitimde teknoloji ışığında gerçekleştirilecek reformların ise ücretsiz eğitim için yeni olanaklar sağlayacağı

ve bu şekilde eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin önüne geçilebileceğini özellikle vurgulamıştır. ISESCO Genel Müdürü Dr. Salem bin Muhammad Al-Malik, yaptığı konuşmada tüm dünyayı ücretsiz eğitimi teşvik etmek, öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda öğretim sağlamak, çeşitliliğe ve kapsayıcılığa saygı duymak ve yasal çerçeveleri çağdaşlaştırmak için dijitalleşmenin potansiyelinden yararlanmaya çağırmıştır.

Ülkeler arasında eğitim alanında yapılan iş birlikleri, 2022 yılında eğitimin gelişiminde öncü rol oynamıştır. Özbekistan Cumhurbaşkanlığı Stratejik ve Bölgesel Araştırmalar Enstitüsünün düzenlediği bilim konferansında, Pakistan ile gerçekleştirilen iş birliklerinin sadece eğitim ve kültür alanlarında gelişmişlik sağlamadığı, aynı zamanda iki ülke arasında karşılıklı bağımlılığı artırdığı dolayısıyla da ticaretin arttığı bulgusuna ulaşılmıştır.¹⁰ Özbekistan hükümetinin eğitim alanında yaptığı bir diğer önemli girişimini ise “Entelektüel İpek Yolu” platformunun hayata geçirilme önerisi olmuştur. 2021 yılında 40 milyar dolayı aşan Çin yapay zekâ teknolojilerinden yararlanmak isteyen Özbekistan, bu platform aracılığıyla ileri teknolojinin bilgi alışverişi yoluyla geliştirilmesini hedeflemektedir. Ekonomik istikrar, halkın gelişmişliği, iş kalitesi gibi faktörlerin dijital

8 “Online Roundtable on Taliban Ban on Girls’ Education in Afghanistan; Will the Women Submit to Deprivation?”, Afghanistan Institute for Strategic Studies, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3n9Z2oY>

9 “الإيسيسكو تدعو إلى الاستفادة من إمكانيات الرقمنة في تعزيز مجانية التعليم”, “[ISESCO, Ücretsiz Eğitimi Teşvik Etmede Dijitalleşme Potansiyelinden Yararlanma Çağrısında Bulunuyor]”, League of Islamic Universities, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/42kprkp>

10 “Professor Shabir Ahmad Khan: Strengthening the Uzbek-Pakistani Dialogue at the Highest Level is a Determining Factor in Relations Between the Two Countries”, Institute for Strategic and Regional Studies, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3LBkPQN>

teknolojinin gelişmişliği ile ilişkili olduğunu ileri süren Özbekistan halihazırda bu alanda ortaya koyduğu çalışmaları referans göstermektedir. “Bir Milyon Özbek Yazılımcı” programı bu bağlamda hayata geçirilmiş olup bu gibi projeler 2019 yılından beridir hayata geçirilmiş olan Teknopark aracılığıyla sürdürülmeye çalışılıyor. Ayrıca diğer Orta Asya ülkeleri de benzer dijitalleşme girişimine ayak uydurmaktadır. Türkmenistan, “Türkmen Bilişim Parkı” ve Kırgızistan, “Yüksek Teknoloji Parkı” ile ileri teknolojiyi takip etmeye çalışmaktadır.¹¹

2022 yılında Özbekistan’ın eğitim alanında sürdürdüğü bir diğer iş birliği modeli Güney Kore ile gerçekleştirilmiştir. Diplomatik ilişkilerin otuzuncu yılında bir araya gelen iki devlet, ilişkilerinin dününü ve bugünü görüşmüş; kültürel ve insani iş birliklerinin sürdürülmesini taahhüt etmişlerdir. Diplomatik ilişkilerin kurulduğu yıllardan 2022’ye, Özbekistan’da Kore dili öğreniminin 7 üniversite, 48 okul ve liselerde gerçekleştirildiği ortaya koyulmuştur.¹² Öte yandan beş Kore üniversitesinin şubelerinin Özbekistan’ın çeşitli şehirlerinde faaliyet gösterdiği bilinirken Güney Kore’de de Özbekçe dil eğitimi verildiği bilinmektedir.

2022 yılının eğitim alanındaki önemli gündem maddelerinden birini de siber uzay oluşturmuştur. İslam Dünyası Üniversiteler

2022 yılında da eğitimde fırsat eşitsizliğini en çok hisseden grubu mülteciler oluşturmuştur. Çoğu zaman fiziksel güvenlikten dahi mahrum kalan bu grup; barınma ve beslenme gibi temel insani haklarına bile kavuşamamakla birlikte eğitim haklarından da mahrum kalmaktadır.

Federasyonu ve Almanya Marburg Üniversitesinin ortaklaşa düzenledikleri “Siber Uzayda Kültürel Miras: Eğitim, Koruma ve Kolaylaştırma” projesi konulu ikinci toplantı ile siber uzay alanında eğitimin zenginleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının önemi üzerinde durulmuştur.¹³ Toplantıda, İslami ve Arapça el yazmalarının sayısallaştırılması, bunlara erişimin kolaylaştırılması, üniversite eğitimine bağlanması ve özellikle ortak üniversitelerle bu alanda öğrenci yetiştirilmesinin önemine ilişkin olarak projenin ayrıntıları ve tamamlanma aşamaları da tartışılmıştır.

Eğitimde teknolojik gelişmeler ve inovasyon her ne kadar temel gündem maddelerinden biri olsa da temel insani değerler ve gelişmişliğin artırılmasına yönelik eğitim

11 “The President of Uzbekistan Proposed to Create a Platform Intellectual Silk Road”, Institute for Strategic and Regional Studies, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3TsxM17>

12 “Experts From Leading Analytical Centers of Uzbekistan and South Korea to Discuss Issues of Further Strengthening Bilateral Cooperation”, Institute for Strategic and Regional Studies, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3LBhZex>

13 “اتحاد جامعات العالم الإسلامي وجامعة ماربورغ يبحثان التعاون في مشروع التراث الثقافي بالقضاء السيبراني” “[İslam Dünyası Üniversiteler Federasyonu ve Marburg Üniversitesi Siber Uzayda Kültürel Miras Projesinde İş Birliğini Tartışıyor]”, The Federation of the Universities of the Islamic World, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/42mC7ai>

2000’li yılların üçüncü on yıllık periyodunun yaşandığı bu süreçte, teknolojik gelişmelerle ve bunların eğitim alanına aktarılmasıyla yakından ilgilenen önemli toplumlardan birini de Müslüman toplumlar oluşturmaktadır.

de 2022 eğitim ajandasında önemli bir yer edinmiştir. Pal-Think Stratejik Araştırmalar Merkezi’nin Filistin’de gerçekleştirdiği gençler arasında demokratik değerleri ve insan hakları kavramlarını teşvik etmeyi amaçlayan “Yurttaşlık Eğitimi Birliği” projesi bu minvalde önemli bir emsal teşkil etmektedir.¹⁴ Filistinli gençlerin sorunları, siyasi katılım ve siyasi katılım sürecinde gençlerin karşılaştığı engeller de eğitimin konularını oluşturmuş ve böylece yurttaşlık bilinci geliştirilmeye çalışılmıştır.

Nitelikli insan gücü yetiştirmek uluslar için ekonomik, askeri ve siyasi gelişmişlik kadar önemli bir unsur olarak var olagelmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri’nin ülke içinde nitelikli insan gücü yetiştirmek adına 2019 yılında gerçekleştirdiği konferans ve 2022’de yayımladığı rapor, Müslüman toplumların bu konuya verdikleri önemi göstermektedir. 2022 yılında yayımlanan *Geleceğin Eğitimi ve İşleri: BAE’nin İlerlemesini Sağlamak için Nitelikli İnsan Sermayesi Geliştirmek*

başlıklı raporda, herhangi bir toplum için ilerlemenin temel taşı olarak eğitimin büyük önemi vurgulanmıştır.¹⁵ 2019 yılından bu yana düzenlenen on yıllık konferanslarla, özellikle teknolojinin rolüne odaklanarak, çağdaş eğitimin karşı karşıya olduğu sorunlar ele alınmıştır. İstihdamın geleceği ve önümüzdeki yıllarda gerekli olan beceriler, toplumları ve ekonomileri etkilemeye hazır en önemli konulardan biri olarak değerlendirilmiştir. Eğitim ve istihdamın doğası gereği birbirine bağlı olduğu, öğretimin doğası ve bunun gelecekteki gelişmelere göre nasıl şekilleneceğinin işgücü üzerinde derin bir etkiye sahip olacağı görüşü üzerinde durulmuştur.

Sonuç

2022 yılında da eğitimde fırsat eşitsizliğinin en çok hisseden grubu mülteciler oluşturmuştur. Öte yandan bu analizin ilk başlığında da incelendiği üzere COVID-19 salgını ve küresel ekonomik kriz gibi dünyayı sarsan ciddi gelişmeler nedeniyle fırsat eşitsizliği derinleşmiş ve mültecilerin eğitim haklarına ulaşmaları zorlaşmıştır. Bilhassa mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerin ekonomik kriz neticesinde eğitime aktardıkları bütçeyi kısıtıkları görülmektedir.

Fırsat eşitsizliğine en çok maruz kalan gruplardan bir diğerini etnik azınlık grupları oluşturmaktadır. Gerek dil yetersizliği nedeniyle geç öğrenmeleri gerekse kültürel

14 “Pal-Think Carries out Five Awareness-Raising Sessions within the Project Civic Education Corps 2”, Pal-Think for Strategic Studies, erişim Şubat 2023, <http://palthink.org/en/2022/01/11418/>

15 “Education and Jobs of the Future: Developing Qualified Human Capital to Secure the UAE’s Progress”, Emirates Centre for Strategic Studies and Research, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/3ZZTbBr>

Suriyeli mülteci çocuklar Türkiye’de eğitime devam ediyor.

farklılıklar etnik azınlık gruplar için önemli bir zorluk olarak ortaya çıkmaktadır. Fırsat eşitsizliğini önemli ölçüde hisseden bir diğer grup olan kadınlar ise cinsiyet farkından dolayı gerek toplumsal roller nedeniyle gerekse de uğradıkları ayrımcılık nedeniyle eğitim haklarına ulaşamamaktadırlar. Bu analizde de bahsedildiği gibi lisans ve lisansüstü eğitimlerine devam edemeyen çocuklu kadınlar toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle eğitimlerine devam edememektedirler. Öte yandan Afganistan’da görüldüğü üzere cinsiyet eşitsizliğinden dolayı baskıcı rejimler altında yaşayan kadınların bu haktan mahrum bırakıldıkları görülmektedir.

2000’li yılların üçüncü on yıllık periyodunun yaşandığı bu süreçte, teknolojik

gelişmelerle ve bunların eğitim alanına aktarılmasıyla yakından ilgilenen önemli toplumlardan birini de Müslüman toplumlar oluşturmaktadır. Gerek siber uzay alanında eğitim ve kültür faaliyetleri gerekse de ileri dijital teknoloji ve yapay zekanın geliştirilmesi bu minvalde büyük bir önem kazanmıştır. Çeşitli Ar-Ge çalışmaları gerçekleştirilmiş, teknoparklar kurulmuş ve bilginin transferi için iş birlikleri geliştirilmiştir. Bütün bu teknolojik gelişimin eğitim alanına aktararak kaliteli insan gücünün oluşturulması ve yapay zekâ unsurlarıyla eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin önüne geçilmesi girişimleri de eğitimin geleceği açısından umut verici gelişmeler olarak ön plana çıkarılmıştır.

Kaynakça

- Afghanistan Institute for Strategic Studies. "Online Roundtable on Taliban Ban on Girls' Education in Afghanistan; Will the Women Submit to Deprivation?". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3n9Z2oY>
- Balkan Insight. "Kosovo Institutions' Neglect Leaves Minority Girl's Schooling in Limbo". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3YPuPsl>
- Emirates Centre for Strategic Studies and Research. "Education and Jobs of the Future: Developing Qualified Human Capital to Secure the UAE's Progress". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3ZZTbBr>
- Institute for Strategic and Regional Studies. "Experts From Leading Analytical Centers of Uzbekistan and South Korea to Discuss Issues of Further Strengthening Bilateral Cooperation". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3LBhZex>
- Institute of Strategic & International Studies. "Narrowing Educational Inequality-Malaysia's Perspective". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/40xvW1B>
- Institute for Strategic and Regional Studies. "Professor Shabir Ahmad Khan: Strengthening the Uzbek-Pakistani Dialogue at the Highest Level is a Determining Factor in Relations Between the Two Countries". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3LBkPQN>
- Institute for Strategic and Regional Studies. "The President of Uzbekistan Proposed to Create a Platform Intellectual Silk Road". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/3TsxM17>
- International Islamic University Malaysia. "70 peratus pelarian kanak-kanak di Malaysia tidak terima pendidikan". "[Malezya'daki Mülteci Çocukların Yüzde 70'i Eğitim Almıyor]". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/403gfza>
- Pal-Think for Strategic Studies. "Pal-Think Carries out Five Awareness-Raising Sessions within the Project Civic Education Corps 2". Erişim 1 Şubat 2023. <http://palthink.org/en/2022/01/11418/>
- The Conservation. "Many Women Want to Pursue Higher Education, But Structural Barriers Remain. Our Research Offers Solutions". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/40g7pOk>
- The Federation of the Universities of the Islamic World. "الإيسيسكو تدعو إلى الاستفادة من إمكانات الرقمنة في تعزيز مجانية التعليم". "[ISESCO, Ücretsiz Eğitimi Teşvik Etmede Dijitalleşme Potansiyelinden Yararlanma Çağrısında Bulunuyor]". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/42kprkp>
- The Federation of the Universities of the Islamic World. "اتحاد جامعات العالم الإسلامي وجامعة ماربورغ يبحثان التعاون في مشروع التراث الثقافي بالفضاء السيبراني". "[Islam Dünyası Üniversiteler Federasyonu ve Marburg Üniversitesi Siber Uzayda Kültürel Miras Projesinde İşbirliğini Tartışıyor]". Erişim 1 Şubat 2023. <https://bit.ly/42mC7ai>
- UNHCR. The 2022 UNHCR Refugee Education Report. Erişim 1 Şubat 2023. <http://bit.ly/ws/Cz85>

BU KATEGORİDEKİ DİĞER YAZILAR

Orta Asya Ülkelerinde İslami Eğitim

Ermamat Ergeshov

Kalem ve Kılıç: Akademik Özgürlüğün Dar Açısı

Sari Hanafi

Avrupa ve Amerika'da İslami Eğitim

Sümevra Uzun

BİLİM, KÜLTÜR VE SANAT

Ceyda Bostancı

Kültür kavramı işlevsel ve antropolojik olmak üzere iki şekilde tanımlanır. Kültürün işlevsel rolü, ekonomik ve toplumsal alanda geçmiş ve günümüzdeki eylemlerin kurum, kuruluş (STK'lar, hükümetler, kamu kuruluşları vb.) ve bireyler tarafından aktarılması ve canlandırması olarak ifade edilir. Antropolojik anlamda kültür; farklı değerler, normlar, yetenekler, bireysel ve kolektif inançlar doğrultusunda oluşan halkların yaşam biçimi olarak tanımlanır. Bu tanımlardan hareketle Müslüman toplumlarda kültürün; ekonomik, toplumsal ve antropolojik açıdan yansımaları görebiliriz.

Kültürün antropolojik rolünden hareketle Müslüman toplumların "dekolonizasyon" sürecine yönelik eleştirileri ön plana çıkmaktadır. Bu noktada bilim ve medyanın kurucu bir işlevi vardır. Bu farkındalıkla İslami kaynakların yeniden yorumlanması için yeni araçlar oluşturulmuş ve kolonyalizmin medyaya olan etkisi üzerine incelemeler yapılmıştır. Müslüman dünyada toplumsal ve siyasal gelişmeler sinema, resim ve müzik alanındaki sanatçıların kolektif değerlerin üretilmesine katkı sağlamaktadır.

Kültür ve kalkınma arasındaki yakın yakından bir ilişki vardır. Müslüman toplumlarda kültür ve kalkınma arasındaki yakın ilişkinin fark edilmesi, birçok uluslararası diyalogun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Müslüman toplumlar din, kültür ve kalkınma arasındaki ilişkiyi yeniden yorumlayarak "İslami kalkınma" gibi yeni bir çalışma alanı oluşturmuştur. Bu çerçevede medeniyet ve kültürün anlamsal boyutu irdelenmiştir.

Kolonyalizmi Yeniden Medya Üzerinden Tartışmak

Müslüman toplumların büyük bir kısmı kolonyal bir dönemden geçmiştir. Dekolonizasyon dönemi başlasa da medya ve bilim gibi çeşitli araçlarla emperyalist politikalar devam etmiştir. Bu emperyal sürecin farkına varan Müslüman toplumlar "İslami medya" perspektifi geliştirerek bu

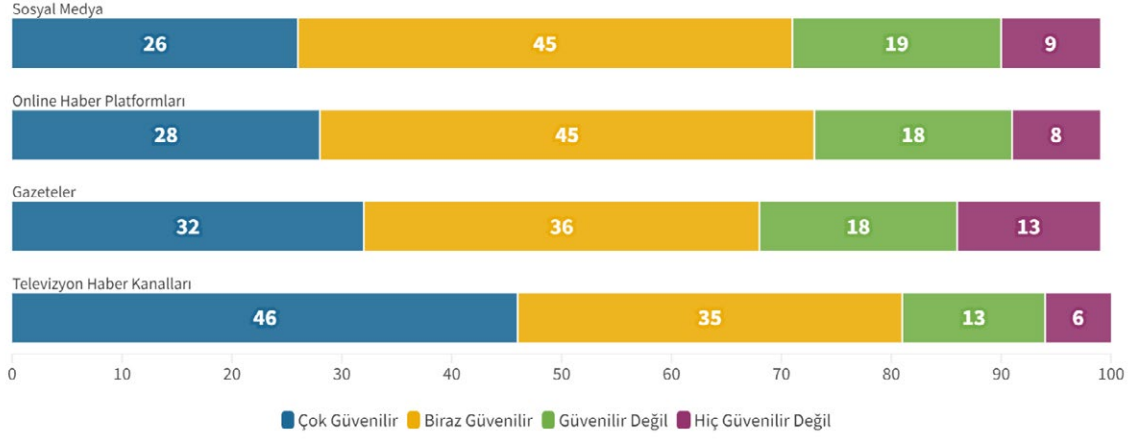
konu hakkında ilk konferans 1976 yılında Riyad'da düzenlenmiş; medya üzerindeki İslami perspektifler ve medyanın toplumsal değişimdeki etkisi üzerine tartışmalar yürütülmüştür.¹

Kolonyal sonrası dönemde medya araçlarının değişimi toplumsal ve siyasal gelişmeleri de etkilemiştir. Irak merkezli bir kuruluş olan Irak Akademik Araştırma Enstitüsü düzenlediği "1920-70 dönemleri arasında Orta Doğu ve Akdeniz'de Ulusötesi Radyo

1 Yasmin Moll, "The Idea of Islamic Media: The Qur'an and the Decolonization of Mass Communication", International Journal of Middle East Studies, 52/4 (2020):623.

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

Grafik 1. Arap Gençliğinin Medya Araçlarına Güveni (% , 2021)

Kaynak: Arab Youth Survey Hope for The Future, 2021

Yayıncılığı” adlı konferansta radyonun kolonyal dönemdeki etkisi tartışılmakta ve bu dönemde BBC’nin propaganda perspektifi incelenmektedir.² Radyonun dekolonizasyon döneminde bir silah olarak kullanıldığı ve toplumsal cinsiyet rollerini etkilediği belirtilmiştir. Radyo aracılığıyla Orta Doğu’da yer alan kadın sanatçıların kariyerinin değiştiği vurgulanmıştır.

Kolonyal sonrası dönemde radyo, emperyalizmle mücadelenin bir yönünü oluştururken günümüzde sosyal medya araçlarının gelişimi Müslüman toplumları, özellikle Müslüman gençliğin perspektiflerini dönüştüren bir diğer yöne işaret etmektedir.

Bu grafiğe göre Arap gençliği televizyon haber kanallarını sosyal medyadan daha

güvenilir bulmaktadır. Bununla birlikte Arap gençliğinin %67’si sosyal medyanın zihinsel sağlığa ve yaşam biçimine etki ettiğini düşünmekte ve Körfez Arap ülkelerinde yaşayan gençlerin %72’si buna kesinlikle katılmaktadır.³ Bu noktada Arap gençliğinin medya araçlarıyla kültürel bir etkiye maruz kaldığının farkında olduğu sonucu çıkarılabilir.

İslami Kaynakların Yeniden Yorumlanması

Müslüman toplumlarda her ne kadar dekolonizasyon süreci başlamış olsa da bilginin üretimi ve dağılımı hâlâ etkin bir şekilde gerçekleştirilememektedir. Humeira

2 “A Conference in Rome Transnational Radio Broadcasting in the Middle East and the Mediterranean between Production and Reception, 1920-1970”, The Academic Research Institute in Iraq, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3naYWxw>

3 “Hope For The Future: 13th Annual ASDA/BCW Arab Youth Survey”, BCW, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3n2yki8>

Kolonyal dönemin getirdiği etkiden dolayı Müslüman toplumlarda gelenek ve kültürle yeniden ilişki kurmak için kaynakların yeniden yorumlanmasına ihtiyaç duyulmuştur.

İktidar, dekolonyalizmi yalnızca kolonyalizmin etkilerini yok etmek olmadığını, İslami çalışmalarda bilgi üretimini, yaşadığımız dönemin eksiklikleri ve tecrübeleriyle birlikte anlamak gerektiğini ifade etmektedir.⁴ Hatta bir disiplin olarak İslami Çalışmaların kolonyalizmin projelerinden biri olduğunu iddia etmekte ve çözüm önerileri sunmaktadır. İslami Çalışmalar disiplininin içindeki sorunların tespiti için medrese ve üniversite olarak ayrılan eğitim kurumlarındaki bilgi üretimine odaklanılması gerektiğini vurgulamıştır.

Sanatsal pratiklerle, yaşanan gerçeklikler sunulurken aynı zamanda sanat bir protesto aracı haline gelebilmektedir. Bu kaynakların yeniden oluşturulmasında bazı zorluklar yaşanmaktadır. Bu bağlamda Katar merkezli Doha Enstitüsü yayımladığı görüş yazısında bu zorlukları dile getirmiştir. Öncelikle bu mirasın hâlâ el yazmalarından oluşması, çeşitli kiliselerde ve kütüphanelerde bu el yazmaların dağınık olarak yer alması ve mevcut el yazmaların

kullandığı Arapça dilinin farklılıkları sebebiyle Arap dili mirasının oluşturulamadığını belirtmiştir.⁵

Bütüncül bir dil oluşturmanın zorlukların farkında olan Mısır merkezli İskenderiye Kütüphanesi (Bibliotheca Alexandrina) Müslüman toplumlarda yer alan eserlerin toplanması, yeniden incelenmesi ve dijitalleştirilmesine odaklanmıştır. Arap dili mirasın yeniden inşa edilmesi için Arapça ve İslami yazıtları kataloglamış ve araştırmacıların bu eserlere ulaşabileceği bir web sitesi kurmuştur.⁶ Bu web sitesinde Arap mimarisi, kaligrafi, hat sanatı, şehir ve tarih olmak üzere birçok alanda yazılı kaynakların tasnifi yer almaktadır. Böylece bu alanda çalışan araştırmacıların literatür taraması yapması kolaylaşmakta ve bu proje "bilgi"nin birçok coğrafyaya dağılmasını da sağlamaktadır.

İslami kaynakların yeniden yorumlanmasında hem edebiyat hem de ahlak felsefesi alanında çalışmalar yapılmıştır. Müslüman toplumlarda edebiyat alanındaki çalışmalar etik, ahlak, cinsiyet olmak üzere belirli tipolojileri yeniden tartışmaya açmayı hedeflemektedir. Orient-Institut Beyrut ve Beyrut Amerikan Üniversitesi, Mart ayında düzenlediği "İslami Ahlak Söyleminde Tipolojiler" başlıklı çalıştayda modern öncesi İslami eserlerde etik meseleler ve rollere yüklenen kalıpsal yaklaşımlar eleştirilmiştir. Örneğin yönetici, bir baba

4 "Decolonizing Islamic Studies", Institute of Policy Studies, erişim Mart 2023, <http://bitly.ws/C7sw>

5 "عربية التراث الكنسي موضوعًا لسينما المركز العربي", [Kiliseyle Alakalı Arapça Mirası], Arab Center for Research & Policy Studies, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/40r6CtP>

6 <https://bit.ly/40rM58p>

sorumluluğunda ailesini yöneten, adil ve sert bir karakter olarak tarif edilirken kadınlar arzu, akıl çelen ve nefis kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu rollerin günümüzde bağlamları değişmesiyle özellikle kadınlara atfedilen roller Müslümanların tartışma konusu hâline gelmiştir. Bu noktada Uluslararası İslam Üniversitesi öğretim üyesi ve Muslim Women's Popular Fiction Network'ün⁷ araştırmacılarından biri olan Dr. Aroosa Kanwal bir proje başlatmıştır. Bu projeye Müslüman kadınların ve özel olarak Pakistanlı kadınların unutulmuş, görmezden gelinmiş, silinmiş, okunmamış, duyulmamış eserlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.⁸

1980'lerde İslami Antropoloji bilim dalının oluşturulması hedeflenmiştir. Bu alana katkı sağlayan "Tanrı ile Hesaplaşma Arap Baharı Sonrası İlahi İnsan İlişkileri" başlıklı çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştayda, günümüzde Arap toplumunda Tanrı'nın varlığı ve insan-Tanrı ilişkisi yeniden tartışmaya açılmıştır. Yasmin Moll, "Tanrısal etnografi var olabilir mi?" sorusu ile ilahi bağlılık prensibini tartışmaya açarak İslami antropolojiye yeni bir perspektif getirmeyi amaçlamaktadır.⁹ Moll'a göre kolonyal sonrası dönemdeki Tanrı fikri siyasi ve ekonomik koşullardan dolayı değişmiş ve Arap Baharı da bunun en iyi örneklerinden birini oluşturmuştur.

Kolonyal dönemin getirdiği etkiden dolayı Müslüman toplumlarda gelenek ve kültürle yeniden ilişki kurmak için kaynakların yeniden yorumlanmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Toplumsal ve Sanatsal Gelişmeler

Din, Gelenek ve Sanat

Müslüman toplumlarda din, gelenek ve sanat arasında güçlü bağlar inşa edilmesinde, aktör olarak genç nüfus önemli görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları, dinî hareketler ve devletler genç nüfusun yaşadığımız çağda gelenekle ve dini normlarla yeniden ilişki kurmasını amaçlamaktadır. Müslüman toplumlarda "aşırılıkçılık", İslami pratiklerin uygunluğu ve cihat gibi dinî meselelerin yanı sıra aile ilişkileri, toplumsal ve siyasi normlar olmak üzere birçok mesele film ve müzikler aracılığıyla sembolize edilmektedir.

Tesettür, cihat ve benzeri İslami pratiklerin filmler ve müzikler aracılığıyla doğru anlatılmadığına dair tartışmalar başlamıştır. Bazı filmler, kitaplar ve müziklere, İslam'a uygun olmadığı gerekçesiyle sansür

7 "About Us", Muslim Women's Popular Fiction Network, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/42x5zdO>

8 "Department of English Organizes A Two-Day Pakistan Workshop on Muslim Women Popular Genre", International Islamic University, erişim Şubat 2023, <https://bit.ly/40bgVm5>

9 "Reckoning with God Divine Human Relations After the Arab Spring", Orient-Institut Beirut, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3LIUTCQ>

Müslüman toplumlarda müzik ve din arasında kurulan ilişkide “kolektif kimlik” inşa etmek amaçlanmaktadır. Buna göre müzik, siyasetin ve geleneklerin yeniden yorumlanması ve gençler arasında farklı ifade biçimlerinin oluşmasını sağlamaktadır.

uygulanmaktadır. Bu bağlamda Katar merkezli Tabah Vakfı “Misafir” adlı filmi tartışmıştır. Bazı Mısırlı alimler, bu filmin İslami dini söyleme uygun olmadığı ve İslam hakkında yanlış bilgilendirmelerde bulunduğu için filmin yasaklanması gerektiğini savunmuştur.¹⁰ Tabah Vakfı, filminden hareketle İslam’da başörtüsü ve cihat meselesi ve İslam dışındaki dinlere mensup insanlarla ilgilenmek gibi sosyal medya kullanımı ve birçok konu üzerine odaklanmıştır ve “İslam’da başörtüsü zorunlu mudur?” veya “Din bir bilim midir?” soruları üzerinden filmde tartışılan meseleleri irdelenmiştir.¹¹ Vakıf, bu filminden hareketle dinî söylemin meşruiyetini sorgulamıştır.

Endonezya yapımı olan “Raden Saleh’i Çalmak (Mencuri Raden Saleh)” adlı film, bir genç grubun bir tabloyu çalmasını konu edinmektedir. NU Online yazarı Rizal, filmde

Endonezya’ya ait toplumsal meselelerin işlendiğini ifade etmektedir. Endonezya’daki filmlerde soygun sahnelerinin neredeyse çekilmediğinden, Suharto otoriter rejimini eleştiren yönlerinden ve Z kuşağının yeniden gelenekle bağ kurmasını sağlamayı amaçladığından bahsedilmiştir.¹² Nitekim filmle ressam Raden Saleh¹³ ve Endonezya’nın toplumsal ve sanatsal yaklaşımı Z kuşağına farklı bir biçimde tanıtılmaktadır.

Müslüman toplumlarda müzik ve din arasında kurulan ilişkide “kolektif kimlik” inşa etmek amaçlanmaktadır. Orient-Institute Beirut’un düzenlediği kamu seminerinde konuşmacı olan Rosy Beyhom Lübnan’da bazı şarkıların dinî ya da litürjik algılandığını ancak bu şarkıların dinlenip dinlenmediğini ve anlamının anlaşılıp anlaşılmadığını sorgulamakta ve açıkçası Lübnan’ın müzik zevkinin siyaset ve pazarlamadan etkilenmediğini vurgulamaktadır.¹⁴

Marzanna Poplawska ise Endonezya’daki Protestanların ve Katoliklerin müzik etkinliklerini incelemiş ve bu müziklerde dinî duygularını nasıl yansıttıklarını analiz etmiştir. Endonezyalı Hristiyanların Müslümanlar gibi müzik aracılığıyla Avrupa ve Amerikan Hristiyanlığından faydalanarak Asya ve Güneydoğu Asya’da Hristiyanlık kültürünü yaşatmaya ve sürdürmeye

10 “The Guest’ gets cold shoulder from Egyptian Islamic scholars”, Al-Monitor, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3n9emlT>

11 “مناقشة فيلم الضيف”, “[Misafir Filmi Tartışması]”, Tabah Foundation, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3ni987G>

12 “Sudut Menarik Film Mencuri Raden”, “[Raden Saleh’i Çalmak Filminden İlginç Açılar]”, NU Online, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/40lgsxs>

13 Filmin başlığında geçen Raden Saleh, 19. yüzyılda yaşamış, Arap asıllı, Endonezyalı, romantik akımına mensup bir ressamdır.

14 “Politics and Music in the 20th and 21st Centuries in Lebanon”, Orient-Institut Beirut, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/40yDGAp>

“Memory Sews Together Events That Hadn’t Previously Met” başlıklı sergide yer alan Naim Ismail’in “Freedom Fighters” adlı çalışması.

çalışmaktadır.¹⁵ Lübnan’ın müzik perspektifinde siyaset etkin bir unsur iken Endonezya’da geleneği devam etme düşüncesi hâkimdir. Bu bağlamda her iki kültürde ortak kimlik oluşumunda müziği farklı bağlamlardan hareketle inşa etmektedir.

Müslüman toplumlarda görsel sanatlar alanında çok fazla çalışma olmasa da “Memory Sews Together Events That Hadn’t Previously Met” isimli sergi ayırıcı bir özellik taşımaktadır. BAE merkezli Barjeel

Sanat Vakfı tarafından düzenlenen bu sergide uluslararası Arap mirasının tanıtılması amaçlanmaktadır. Sergide 20. yüzyıldaki Arap dünyasındaki sanatçıların sosyo-politik durumlara tepkilerini ve ruh hallerini yansıtılmaktadır.¹⁶

Sivil toplum kuruluşları ve dinî hareketler müzik ve sinema ile ortak bir kimlik düşüncesi, geleneği sürdürme ve gençlikle ilişki kurmak için bir strateji olarak izlemektedir. Sinema ve müzikle kurulan bu ilişkide

15 “Performing Faith: More Young Indonesian Christians Play Traditional Music to Express Their Religious Identity”, The Conversation, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/42y3Xk1>

16 “Memory Sews Together Events That Hadn’t Previously Met”, Barjeel Art Foundation, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3nhMBHO>

Sivil toplum kuruluşları ve dinî hareketler müzik ve sinema ile ortak bir kimlik düşüncesi, geleneği sürdürme ve gençlikle ilişki kurmak için bir strateji olarak izlemektedir.

ortak dinî ve toplumsal değerler yeniden sorgulanmaktadır. Müziklerin anlamının ne olduğundan ziyade yarattığı etki ön plana çıkmaktadır. Filmlerde ise dinî ve toplumsal meselelerin yansıtma meseleleri daha fazla eleştirel bakılmaktadır.

Sanata Yansıyan Toplumsal Sorunlar

Müslüman toplumlar savaş, yoksulluk ve kalkınma sorunlarının getirdiği mağduriyetleri ve yaşanan eşitsizlikleri sanatsal pratiklerle anlatmaktadır. Sanatsal pratiklerle, yaşanan gerçeklikler sunulurken aynı zamanda sanat bir protesto aracı haline gelebilmektedir. Bu bağlamda Lübnan merkezli kurum UMAM Araştırma ve Belgeleme Kurumu 2018'den beri "MENA Prison Forum" (Orta Doğu Cezaevi Forumu) adlı bir projenin yürütücülüğünü devam ettirmektedir. Proje, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da son yıllarda hapisanelerin ve gözaltıların artmasından dolayı bölgedeki "hapisane" gerçekliğinin sorgulanması

amacıyla başlatılmıştır.¹⁷ Projede birçok sanatçıyla söyleşiler gerçekleştirilmekte böylece şiddet ve yaşanan insan hakları ihlallerinin farkına varılması ve duyurulması hedeflenmektedir.

Fotoğrafçı ve film yapımcısı Ali Arkady ile gerçekleşen söyleşide Arkady, insan hakları ihlallerini belgelendirme sürecinden bahsetmiş ve Irak'taki devlet güçlerinin sivillere ve şüphelilere uyguladığı şiddet fotoğraflarını toplamıştır.¹⁸ Arkady'nin 2019 Irak protestosundaki çektiği fotoğrafları "End Impunity in Iraq" (Irak'ta Cezasızlığa Son Verin) adlı organizasyonun yürüttüğü Iraklı polis Omar Nizar'a karşı yürütülen kampanyada kullanılmış ve bu kampanya neticesinde Arkady söyleşide Nizar'ın hukuken yargılanmasının Irak'taki adalet durumunun iyileştirilmesi için atılabilecek önemli bir adım olduğunu vurgulamıştır. Böylece yeniden devlet ve toplum arasındaki güç ilişkilerinin inşa edilebileceğini dile getirmiştir.¹⁹ Bu çalışmalarla Irak'taki cezasızlık kültürünün bitirilmesi ve adil bir sistemin oluşturulması amaçlanmıştır.

Irak merkezli Al-Tahreer Kalkınma Derneği, "Sürdürülebilir Toplumun İnşası için Sivil Toplumun Katılımı" projesi kapsamında sanat festivali düzenlemiştir. Festivalde İbrahim Khair al-Din Muhammad Ali'nin kadına yönelik şiddeti temel alan tablosuyla şiddetin zayıflık olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

17 "MENA Prison Forum Exploring Political Prison Culture and Practices in the MENA Region", UMAM Documentation&Research, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3JBPP0I>

18 "Cameras versus Guns in Iraq A Conversation with Ali Arkady", UMAM Documentation & Research, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/40bBcrC>

19 "Cameras versus Guns in Iraq A Conversation with Ali Arkady"

"Sürdürülebilir Toplumun İnşası için Sivil Toplumun Katılımı" sanat festivalinde İbrahim Khair al-Din'in kadına yönelik şiddeti ele alan çalışması.

Muhammed Ali, bununla birlikte barış ve istikrarın önemine dikkat çekmekte ve sanat aracılığıyla IŞİD gibi aşırılık yanlısı fikirlere karşı mücadele etmeyi ve Ninova'da yaşayan toplumun bu tür fikirlere karşı birlik olmasını amaçladığını söylemiştir.²⁰

Müslüman toplumların bir kısmı işgal altında ve çatışma sürecinden geçmektedir. İşgal altında olan ya da çatışma süreci yaşayan toplumların günlük yaşamlarına dair görüntülere çok rastlanmamaktadır. Bu bağlamda McGill Üniversitesi "Filistin'in Tarihi Pazarlarında Günlük Yaşamı Fotoğraflamak" başlıklı sergi düzenlemiştir.²¹ Sergideki fotoğraflar Souq Stories ekibi

tarafından çekilmiştir. Ekip Batı Şeria, Gazze ve dünyanın birçok yerindeki araştırmacılar ve Filistinli gençlerden oluşmaktadır. Bu genç grup kültürel mirasını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu projenin amacı, Filistin'in tarihsel ve kültürel mirasını anlatmak ve sürdürmektir. Projeye gençler arasında bir diyalog oluşturulmakta ve Filistin toplumunun günlük yaşamı çatışma görüntülerinin dışında yansıtılabilmektedir.

Amir Marshi düzenledikleri bu sergiyle insanların Filistin'e dair zihinlerinde yer alan görüntüleri değiştirmeyi amaçladıklarını ve çarşığı "ekonomik gücü simgeleyen ve "işgal altındaki Filistin'in son izi" olduğu için

20 "الفن يعالج القضايا السلبية من خلال رسائل ايجابية" [Sanat, Olumsuz Meseleleri Pozitif Mesajlarla Olumluya Dönüştürür]; Al Tahreer Association For Development, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3YLctJj>

21 "Souq Stories: Reclaiming the Commons", McGill University, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3TEYzr2>

“Souq Stories: Reclaiming the Commons” adlı sergi.

seçtiklerini belirtmiştir.²² Böylece projenin yeniden Filistin kimliğini hatırlamak ve “ortak bir kimlik” duygusu yaratmak istendiği söylenebilir.

Tabah Foundation, düzenlediği forumda Z kuşağının rap müziğiyle ilişkisi tartışılmıştır. Ahmed Makki, Zab Tharwat Marwan Pablo, Marwan Musa, Afroto gibi yeni ekol rap sanatçılarınin eski ekol rap sanatçıları gibi toplumsal mesaj vermeleri gerekmediği tespitinde bulunulmuştur.²³ Irak ve Filistin’deki gençlerin sanata bakış açılarını, BAE’de yaşayan gençlere göre

kıyasladığımızda toplumsal meselelerin ağırlıkta olduğu Irak ve Filistin’de “kolektif kimlik” ve mesaj verme kaygısının daha fazla olduğu görülmektedir.

Kültür ve Kalkınma

2005 yılında, UNESCO Paris’te, toplanan genel konferansta “Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Sözleşme” imzalamıştır. Kültür, kalkınma için bir öncül olarak belirtilmiş ve toplumların sahip olduğu ekonomik haklar kadar kültürel hakların da önemi dile

22 “Souq Stories: Interview with the Curators”, McGill Daily, erişim Mart 2023 , <https://bit.ly/3JYXsiW>

23 “منتدى طابفة للشباب يناقش علاقة جيل زد بموسيقى الراب”, “[Tabah Youth Forum, Z Kuşağı’nın Rap Müzikle İlişkisini Tartışıyor]”, Tabah Foundation, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/3ZZzHfM>

getirilmiştir.²⁴ Sözleşmede 2. bölümün 5. maddesinde geçen ifade şöyledir:

Kültür kalkınmanın ana etkenlerinden biri olduğundan, kalkınmanın, bireylerin ve halkların katılmakta ve yararlanmakta temel bir hakka sahip olduğu kültürel yönleri, ekonomik yönleri kadar önemlidir.²⁵

Söz konusu sözleşmede BM Milenyum Bildirisi'nden (2002) hareketle uluslararası ve ulusal kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik amaçlar olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte geleneksel bilginin korunması ve sürdürülmesi gerektiği ve sürdürülebilir kalkınmaya olan katkısı vurgulanmıştır. Bu bağlamda kültür ve kalkınma ilişkisini ortaya koyan bir metodoloji geliştirilmiştir. Buna göre ekonomi, eğitim, yönetim, toplumsal, cinsiyet, iletişim ve miras olmak üzere yedi bileşenden oluşturulmuş ve bu bileşenlere ait karşılaştırma ve tanımlayıcı ölçütlere belirlenmiştir. Bu ölçütler her ne kadar "evrensel" olarak ifade edilse de Müslüman toplumlarda bunların karşılıkları yeterince net değildir. Bu sebeple "İslami kalkınma" perspektifini bir çözüm olarak sunmaktadırlar.

Kültür ve kalkınma tartışmalarında temel problemler ideoloji, ekonomik araçların dine uygunluğu ve ana dil olmak üzere üç alanda gelişmektedir. İdeolojik açıdan kültür ve kalkınma ilişkisi "medeniyet" ve "sekülerizm" üzerinden tartışılmaktadır. Khalid

Rahman, Müslümanların "hayatta kalma" ve "kalkınma" arasındaki bir ikilemde kaldığını düşünmektedir.²⁶ Kalkınma perspektifinin hayatta kalma fikrinden farklılaştığını dile getirmekte ve "İslami kalkınma" perspektifini oluşturulması gerektiğini söylemektedir.

Rahman Pew Research Report'tan hareketle Müslümanların nüfusun %70 oranında büyüyeceğini ve bununla birlikte Müslüman toplumlarda seküler trendlerin artacağını öngörülmektedir. Artan bu trendlere karşın Müslümanların, İslami kalkınma paradigmasını anlamaları gerektiğini düşünmektedir.²⁷ Prof. Anis Ahmad, Batılı seküler trendlerin "zihinsel bir kölelik yarattığını" ve bu anlayışın ortaya çıkmasında İslami ideolojilerin ve düşüncelerin eksikliğinden kaynaklı ortaya çıktığını düşünmektedir.²⁸ Bu noktada seküler trendlere karşı zihinsel bir dönüşümün ve buna bağlı olarak kültürel bir dönüşümün gerekli olduğunu ifade etmektedir.

Kalkınma politikalarının ve ekonomik araçlarının dine uygunluğu da ele alınan konulardan biridir. Muhammediye Hareketi'nin öncüsü Haedar Nasir, kültür ve turizm ile ilgili unsurların dinî olarak uygunluğunu yorumlamıştır. Nasir, Müslümanların güzellikleri keşfetmesi gerektiğini aşırı coşkudan ziyade şükretme duygularının perçinlenmesi gerektiğini ve üretken olmaları gerektiğini söylemektedir. Bununla birlikte doğaya

24 "UNESCO Culture for Development Indicators: Methodology Manual", UNESCO, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/2l4q0la>

25 "UNESCO Culture for Development Indicators: Methodology Manual"

26 "Civilization and Politics: Islam's Engagement with the West", IPS, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7hZ>

27 "Civilization and Politics: Islam's Engagement with the West"

28 "Civilization and Politics: Islam's Engagement with the West"

uygun olarak ekonomik pratiklerin gerçekleştirilebileceğini sözlerine eklemiştir.²⁹

Kültürel ve dinî problemlerin çözülmemesi kamu politikalarının gelişimini yavaşlatmakta ve kalkınmayı güçleştirmektedir. Müslüman toplumlarda özellikle Balkanlar da ve Filistin’de kültürel ve dinî problemlerin çözülmemesi kamu politikalarının etkin olmasını zorlaştırmaktadır. Bu problemlerin oluşmasında Filistin’in yaşadığı işgal etki- liyken, Balkanlarda devlet inşasının henüz yeteri kadar gelişmemesi etkili olmaktadır.

Balkanlar’da resmî dilin öğretiminde yaşanan zorluklara yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Kosova’da Arnavutça ve Sırpça resmî diller olarak kabul edilmektedir. Anayasal olarak düzenlenmiş olsa da yasal çerçeveye uyulmaması, mali ve personel yetersizlikler ve dil haklarının normatif çerçevesinin düzenlemelere ihtiyaç duyması sebebiyle uygulamada yetersiz kalmaktadır.³⁰ Bu sebeple dil öğretiminin etkin gerçekleşmemesi kamusal alanda sorunlara yol açmaktadır.

Uluslararası Kültürel İş Birlikleri

Uluslararası diyalogun gelişiminde sivil toplum kuruluşları, çeşitli kültür ve sanat

alanında uzmanlaşmış organizasyonlar, üniversiteler ve dinî hareketler aktif olarak sorumluluk üstlenmektedir. Kültürel iş birliklerinde sergi, uluslararası konferans ve çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bu bağlamda Mısır’da yer alan İskenderiye Kütüphanesi Bibliotheca Alexandrina Latin Amerika dahil olmak üzere birçok ülkenin koleksiyonlarını sergilemekte ve tanıtmaktadır. “Mısır’a Dönüş: Brezilya Fotoğraf Koleksiyonu” başlıklı serginin amaçlarından birinin tarih ve kültür aracılığıyla Brezilya ve Mısır arasındaki ilişkilerin güçlendirmek olduğu vurgulanmıştır.³¹

Pakistan’da yer alan Uluslararası İslam Üniversitesi düzenlediği festivale Suudi Arabistan elçisini de davet etmiştir. Suudi Arabistan elçisi konuşmasında İslam’ın barış dini olduğunu ve bu anlayışın gençlerle ve eğitimle yaygınlaştırılabileceğini, bununla birlikte Pakistan ve Suudi Arabistan arasında “köklü bir kardeşlik” ilişkisi olduğunu vurgulamıştır.³² İslam’ın “barış dini” vurgusu ılımlı İslam politikasının kültürel bir ifadesidir.

İslami hareketler de kültürel ve sosyal etkinlikler düzenlemektedir. Sırbistan İslam Cemaati, Kahire’yi İslam dünyasının kültür başkenti olmasından dolayı tanıtıcı bir sergi düzenlemiş ve bu sergiye Mısır Büyükelçisi ve Belgrad Müftüsü Mustafa

29 “Aspek Legal dan Illegal Pariwisata-Budaya dari Perspektif Agama Islam Harus Dituntaskan”, “[İslam Dini Açısından Turizm-Kültürün Yasal ve Yasadışı Yönleri Tamamlanmalıdır]”, Muhammadiyah, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7io>

30 “Public Forum Targeting the Legislation on the Use of Languages Pristina”, NGO AKTIV, erişim 18 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7iu>

31 “The BA Inaugurates ‘Back to Egypt: A Brazilian Collection of Photographs’ Exhibition”, Bibliotheca Alexandrina, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7iG>

32 “IIUI Extravaganza 2022 Kicks Off”, International Islamic University, erişim Mart 2023, <http://bitly.ws/C7iL>

Jusufspahić katılmıştır.³³ Bu yıl 7. Uluslararası Fetva Konferansı düzenlenmiştir. Birçok müftünün, bakanın ve bilim insanının katıldığı bu konferansın teması “Fetva ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” olmuştur.³⁴ Konferansta iklim değişikliği ve diğer çevresel sorunları anlatan ortak bir fetva verilmesi konusunda uzlaşmıştır. Mısır Baş Müftüsü Dr. Şevki Allam ortak hedefe ulaşılması için tüm alanlarda sürdürülebilir ve kapsamlı kalkınma için kalıcı iş birliğinin önemine ve gelecek nesillerin haklarının göz ardı edilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir.³⁵

Sonuç

1980’lerden itibaren Müslüman toplumlarda antropoloji, edebiyat ve ahlak felsefesi alanında önemli kavramsal değişimler ve dönüşümler gerçekleşmiştir. Modern öncesi döneme ait edebiyat ve ahlak felsefesi alanındaki eserler yeniden yorumlanmış ve bilginin üretimini yeniden gerçekleştirmek için projeler başlatılmıştır. Bu çalışmalarla Avrupa merkezci anlayış yeniden eleştiriye tabi tutulup İslami gelenek ve rollerle bağlantı kurulmak istenmiştir. Bu projelerin temel kaygısının kolonyal sürecin bitirilmesinden ziyade yaşanan dekolonyal sürecin farkındalığının kazanılması olmuştur. Bu bağlamda bilimlerin “İslamlaştırılması” ve disiplinin yeniden inşa edilmesine yönelik çabalar görülmüştür. Bununla birlikte bu kavramsal

perspektifle birlikte bilimsel alanda “kaynakların yeniden yorumlanması” ve “dijitalleştirilmesi” dekolonizasyon sürecinin anlaşılması ve gelenekle ilişkinin sürdürülmesine yönelik önemli projeler başlatılmıştır.

Kolonyal sonrası dönemde Müslüman toplumlarda, etkisi artan medya araçları ile bilgiye ulaşma, bilginin dağılımı ve bilginin doğruluk ölçütleri de değişime uğramıştır. Özellikle Arap Baharı sürecinde medya araçlarının yaygınlaşmasıyla dine bakış değişime uğramıştır. Seküler trendlerin etkisinin artmasıyla yeni bir paradigma geliştirilmesi gerekli bulunmuştur. Bu sebeple Müslüman toplumlarda İslami hareketlerin de bu paradigmanın farkında olarak yeni adımlar atmıştır. Bu yeni bir paradigmanın oluşturulması gerekliliğinin yanında gençlerin rolü de önemsenmiştir. STK’lar gençlerle sanat aracılığıyla ilişki kurmaktadır. Bu tür çalışmalarda yer alan gençler hem gelenekle ilişki kurmaya hem de kendilerini kolektif kimlik içerisinde ifade etmeye çalışmaktadır.

İlk iki kısımda kültür üzerinde dekolonizasyonun etkisi ve kolektif kimlik meseleleri hâkimken son kısımda ise İslami hareketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının iş birlikleri ve küresel meselelere yaklaşımları değerlendirilmiştir. Kalkınma ve kültür arasında ayrılmaz bir ilişkinin olduğu vurgulanmıştır. İslam’ın barış dini olarak tanıtılmasıyla din, kültür ve kalkınma arasındaki dinin “uzlaşımçı” perspektifinin olduğu gösterilmiştir.

33 “Održana Izložba Kairo – Prestonica Kulture Islamskog Sveta 2022 (Kahire-İslam Dünyasının Kültür Başkenti 2022 Sergisi Düzenlendi), Rijaset, erişim Mart 2023, <http://bitly.ws/C7iT>

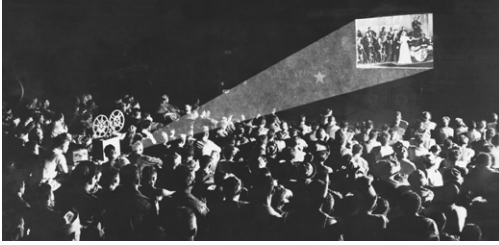
34 “Održana Sedma Međunarodna Konferencija O Fetvama”, “[Yedinci Uluslararası Fetvalar Konferansı Düzenlendi]”, Islamska Zajednica u Hrvatskoj, erişim Mart 2023, <http://bitly.ws/C7j7>

35 “Mısır: 7. Uluslararası Fetva Konferansı’ndan Ekoloji için Fetva Çağrısı”, Şarkul Avsat, erişim Mart 2023, <https://bit.ly/404eqL2>

Kaynakça

- Abdul Razak, Dzulkifli. "Understanding 'wellbeing' through Sejahtera Productivity Culture Index". New Straits Times. Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7mJ>
- Ali, Abdelaaziz Ait vd., *The Economic Implications of the War in Ukraine for Africa and Morocco*, Morocco: Policy for the New South, 2022, <https://bit.ly/3VPWERO>
- Al-Ubaydli, Omar. "Replace Hegemony With Trade Between Neighbors and Watch Peace Take Root". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nr>
- Balkan Investigative Reporting Network. *Position Paper: Kosovo's National Energy and Climate Plan (NECP)*. Kosovo: BIRN, 2022, <http://bitly.ws/C7nh>
- Center for Policy Dialogue. "Greening of the Textile and RMG Sector is Crucial for Bangladesh's Sustainable Development". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nk>
- Emirates Policy Center (EPC). "Emirati and Turkish Experts: Rapprochement Not Limited to Economic Relations, Includes Regional Issues and Defense". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7na>
- Eichhorst, Werner & Rinne, Ulf. *An Assessment of the Youth Employment Inventory and Implications for Germany's Development Policy*. Germany: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, 2015. <https://bit.ly/3Mk8xfM>
- Faraj, Mohannad Ahmed. "Dynamic Shifts in the Global Energy Market and Their Impact on Oil-Rent Countries (Iraq)". Al-Bayan Center. (2022). Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7ne>
- Gardner, Frank. "Birleşik Arap Emirlikleri nasıl bölgesel güce dönüştü?". BBC News. Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nD>
- Khondaker Golam Moazzem, Shamim Alam Shibly, *Did Research Get Attention in the COVID-19 Induced Public Policy Responses?: Case of MCSMEs and Women-led Enterprises*, Bangladesh: The Asia Foundation & Center for Policy Dialogue, 2022.
- Kurt, Veysel. "ABD'nin Orta Doğu Çıkmazı ve Biden'ın Diplomasi Turu". Anadolu Ajansı. Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nL>
- Noor, Zainulbahar ve Pickup, Francine. "The Role of Zakat in Supporting the Sustainable Development Goals". UNDP Brief, United Nations Development Programme, New York. (2017).
- Samir Maliki, Abdelhadi Benghalem, Kertous Mourad and Nathalie Hilmi, "Entrepreneurship and Economic Development in the MENA Region", The Forum ERF Policy Portal. Erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7n5>
- Taşçı, Faruk. "Sosyal/Toplumsal Refah". TÜBİTAK. <http://bitly.ws/C7mF>
- UN Iraq. "Weaving for a New Iraq: Durable Solutions for Women's Livelihood in Kirkuk". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7mB>
- World Bank. "Commodity Markets Outlook". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7r9>

BU KATEGORİDEKİ DİĞER YAZILAR

İslam Coğrafyasında Müşterek Sinema
İmkânı Üzerine Notlar

Yusuf Ziya Gökçek

EKONOMİ

Ceyda Bostancı

COVID-19 salgınıyla yaşanan süreç 2022 yılında Müslüman toplumların hem ulusal hem uluslararası ekonomik dönüşümünü etkilemiştir. Ardından yaşanan Rusya-Ukrayna kriziyle emtia fiyatları daha fazla artmıştır. Gıda ve enerji fiyatlarının artmasıyla salgın sonrası ekonomik kalkınmanın dönüşümü etkilenmiştir. Salgın döneminde yaşanan ekonomik sorunlara yönelik birçok sivil toplum kuruluşu değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu yıl STK'ların gündeminde ekonomik açıdan salgın sonrası iyileştirmeler ve sürdürülebilir kalkınma politikaları yer almıştır. Bununla birlikte Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Müslüman toplumların ekonomik ve sosyal yaşamına etkisi birçok sivil toplum kuruluşundan değerlendirilmiştir.

Bu yazıda Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ulusal ve uluslararası ekonomiye etkisine odaklanılıyor. Ardından salgın sonrası ekonomik durum sosyal refah bakış açısıyla ele alınıyor ve yeşil ekonomi politikalarına yönelik dönüşümün gerekliliğine odaklanılıyor. Salgın sonrası ekonomik kalkınmanın gelişimi için girişimcilik teşvik edilmiş ve yerel ekonominin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Son olarak dış politikadaki ekonomik iş birliğine yaklaşım ve uluslararası ticarete bakış değerlendiriliyor.

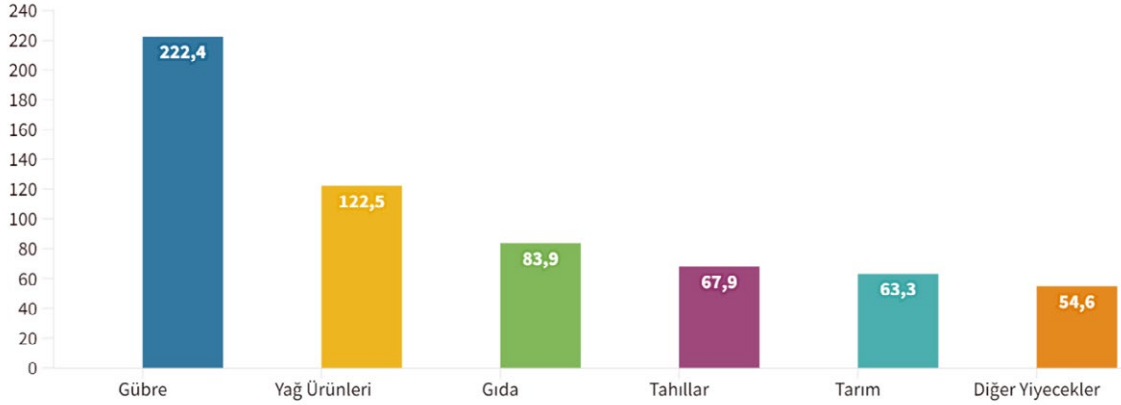
Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Ulusal ve Uluslararası Ekonomiye Etkisi

2022 yılında salgının ardından emtia ürünlerin fiyatları artmıştır. Dünya Bankası'nın hazırlamış olduğu rapora göre fiyatlar 2021 yılına göre %25 yükselmiş ve bunun nedenleri olarak Ukrayna'daki savaş, Güney Amerika'daki kötü hava şartları, girdi maliyetlerindeki artış ve Çin'deki Afrika domuz vebasının ardından hayvan yemine artan talepler olduğu öne sürülmüştür.¹

Bu grafiğe göre Nisan 2020 ve Mart 2022 dönemi arasında gübre fiyatları %222,4, yağ ürünlerinin fiyatları %122,5 gıda fiyatları %83,9 tahıl fiyatları %67,9 tarım ürünleri %63,3 ve diğer gıdalar %54,6 oranında artmıştır. Bu artışların en önemli sebeplerinden biri gıda ithalatında önemli konumdaki Rusya ve Ukrayna arasındaki savaştır. Zira bu iki ülke de dünya ticaret zincirinde kilit bir role sahiptir. Ukrayna'nın tahıl ihracatındaki küresel piyasaya etkisi incelendiğinde Ukrayna neredeyse %50 oranında ayçiçek yağı ihrac ederken Rusya'nın %24,1 buğday ihrac ettiği kaydedilmiştir.²

1 "Commodity Markets Outlook - World Bank", World Bank, (2022):36. <http://bitly.ws/C7mo>

2 Joseph Glauber & David Laborde, "How will Russia's invasion of Ukraine affect global food security?", *International Food Policy Research Institute*, <http://bitly.ws/C7mv>

Grafik 1. Nisan 2020-Mart 2022 Ürünlerin Fiyat Değişimleri (%)

Kaynak: World Bank (2022)

Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin tahıl ihtiyacının %50'sinden fazlasını Rusya ve Ukrayna karşılamaktadır.³ Fas merkezli Yen Güney Politika Merkezi araştırmacıları Rusya-Ukrayna Savaşı'nın etkisini değerlendiren bir analize göre Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Küba Füze Krizi'nden beri en tehlikeli problemdir. Rusya enerji krizinden önce Afrika ekonomisinin zaten güçlü olmadığına ve bu sebeple enerji ve gıda ithalatçısı Fas gibi ülkelerin zorluklar yaşayacağı vurgulanmıştır.⁴

Gıda krizi, çatışma bölgelerinde yaşayan toplumları ve devletleri daha fazla kırılganlaştırdı. Gıda krizinin olası muhtemel sonuçlarını azaltmak için bazı ülkeler tahılları saklamak için silolar inşa ederken bazı ülkeler tahıl ürünlerinin ihracatının sınırlandırarak korumacı politikalara yönelmiştir.⁵ Bu korumacı politikalar çatışma bölgesinde yaşayan devletler için gıda krizini

önemli bir tartışma konusu hâline gelmiştir. Bu bağlamda Filistin ve Yemen'in gıda krizleri için ulusal ve uluslararası gıda politikalarının oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

Salgın Sonrası Sosyal Refah

Küresel olarak salgın sonrası yaşanan işsizlik, enflasyon ve kamu politikalarındaki yetersizlikler, toplumların gündeminde yer edinen başlıca konular oldu. Bu durum Müslüman coğrafyaları da etkilemiş, hatta Müslüman toplumlar salgına ek olarak Rusya-Ukrayna krizinin etkisiyle toplumsal olarak daha kırılgan hâle gelmiştir. Bu bağlamda sorulması gereken soru salgın dönemi sonrasında sosyal refahı belirleyen ölçütlerin hangi düzeyde değişime uğradığı sorusudur. Sosyal refahın birçok tanımı olduğundan bahseden Taşçı sosyal refahı, "toplumu oluşturan bireylerin hayat düzeyleri, mutlulukları ve

3 "How will Russia's invasion of Ukraine affect global food security?"

4 Ali, Abdelaaziz Ait vd., The Economic Implications of the War in Ukraine for Africa and Morocco, (Morocco: Policy for the New South, 2022), <https://bit.ly/3VPWERO>

5 Omar Shaban, "Food Insecurity in Palestine and the Russia-Ukraine War: The Worst Is Yet to Come", Arab Center Washington DC, <http://bitly.ws/C7mB>

Gıda krizi, çatışma bölgelerinde yaşayan toplumları ve devletleri daha fazla kırılganlaştırdı.

memnuniyetleri” olarak ifade etmektedir.⁶ Malezya’da “Sejahtera Üretkenlik Kültür Endeksi (Sejahtera Productivity Culture Index)” oluşturulmuştur. Sejahtera “iyi olma hâli” olarak ifade edilebilen ve değerler, zekâ, soy, kaynaklar ve yaşam biçimi gibi bileşenleri kapsayan norm bütünlüğüdür.⁷ Bu indeksle toplumsal, bireysel ve psikolojik değerleri bütüncül bir şekilde değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu indekste kuşakların salgındaki üretkenlikleri değerlendirilmiştir. Buna göre Y kuşağının hem Z kuşağından hem de babyboomerlardan daha fazla üretkenlik gösterdiği sonucuna varılmıştır.⁸

Ekonomide Dijitalleşme ve Girişimcilik

Salgından önce Müslüman toplumlar yerel ekonomiyi güçlendirmeye ve ekonomik bir yaklaşım olarak girişimciliğe yönelmiş, salgın sonrasında da bu anlayışı devam ettirmişlerdir. Bu konuda bölgedeki uluslararası organizasyonlar ve sivil toplum kuruluşları çeşitli ekonomik aktivitelerin

başlamasını desteklemiştir. Çeşitli kurum ve kuruluşlar bölgelere atölyeler kurmakta, kobilerin desteklemekte ve girişimcilik eğitimi vermektedir. “Yeni Bir Irak için Dokuma Sektörü: Kerkük’te Kadınların Geçimine Yönelik Kalıcı Çözümler” başlıklı, kadınlara yönelik dokuma halı atölyesi projesi BM tarafından başlatılmıştır. Projenin amacı, geleneksel halı sanatını devam ettirerek kültürel mirasın devam etmesini sağlamaktır.⁹ Böylece kültür ve kalkınma arasında ilişkiyi kuran proje ile yerel ekonomiyi güçlendirilmektedir. Projenin Kerkük Halı Fabrikası’nın ürünlerinin dijitalleştirilmesiyle bölgenin ekonomik olarak güçlenmesi sağlanabilir ancak bölgedeki online uygulama gerçekleştirebilecek bir altyapının olmaması ekonomik bir dezavantaj olarak karşımızda durmaktadır.¹⁰ Bu tür projelerin gelişmesinde bölge ekonomisinde girişimcilik önemli bir çözüm olarak gösterilmektedir. Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika (ODKA) Bölgesi’nde ve Bangladeş’te, gençler girişimciliğe teşvik edilmektedir. 2017 yılında ODKA Bölgesi’nde %30’la en yüksek genç işsizliği oranına ulaşmış ve henüz bölgede yaşayan gençlerin %60’tan fazlası için iş imkanları oluşturulmamıştır.¹¹

Bu sebeple bölgede girişimcilik iyi bir çözüm önerisi olarak benimsenmiştir. 2007-2014

6 Faruk Taşçı, “Sosyal/Toplumsal Refah”, TÜBİTAK, <http://bitly.ws/C7mF>

7 Dzulkifli Abdul Razak, “Understanding ‘wellbeing’ through Sejahtera Productivity Culture Index”, *New Straits Times*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7mJ>

8 “Understanding ‘wellbeing’ through Sejahtera Productivity Culture Index”

9 “Weaving for a New Iraq: Durable Solutions for Women’s Livelihood in Kirkuk”, *UN Iraq*, erişim Mart 2023, <http://bitly.ws/C7mN>

10 “Weaving for a New Iraq: Durable Solutions for Women’s Livelihood in Kirkuk”, *UN Iraq*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7mN>

11 Samir Maliki, Abdelhadi Benghalem, Kertous Mourad and Nathalie Hilmi, “Entrepreneurship and Economic Development in the MENA Region”, *The Forum ERF Policy Portal* (2022), erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7n5>

Kadınlar Kerkük Halı Dokuma Fabrikası'nda istihdam edildi.

dönemleri arasında Mısır'da genç istihdamı için 180'nin üzerinde proje uygulanmıştır.¹² INJAZ Al-Arab adlı bölgesel kuruluş ve Cezayir merkezli Girişimcilik Destek Ulusal Ajansı (National Agency for Support and Development of Entrepreneurship) gibi ulusal kuruluşlar faaliyete başlamıştır.

Her ne kadar bölgede girişimciliğe yönelik bir talep olsa da bölgenin yaşadığı yönetim sorunları, yolsuzluk ve toplumsal problemler istihdam programlarının gelişmesini zayıflatmaktadır. Samir Maliki ve diğer araştırmacılar tarafından kaleme alınan analizde girişimcilik ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkide ulaşılan bulgular ODKA üzerinden değerlendirilmiştir. Buna göre geleneksel

girişimcilik anlayışının özellikle toplumsal kurumların zayıf olduğu yerlerde yoksulluk ve işsizliği önlemede yeterli olmadığına ve eğitimli insanların girişimcilikte tüzel ve yasal kişiliği olan kurumları tercih ettiğine değinilmektedir.¹³

Salgınla ve salgın sonrasında kamu politikalarının yetersizliği işletmeleri etkilemiştir. Bangladeş merkezli Politika Diyalog Merkezi yapılan bir çalışmada kobi işletmelerinin ve kadın işletmecilerin salgın döneminde ekonomik desteğe ulaşım ulaşıldığı ve ne kadar faydalandığı tartışılmıştır. Bu çalışmaya göre COVID-19 döneminde kobi işletmeleri ve kadın işletmeciler kurumlarla koordinasyon eksikliği,

12 Eichhorst, Werner, and Ulf Rinne, "An Assessment of the Youth Employment Inventory and Implications for Germany's Development Policy", *IZA* 67, (2015).

13 Samir Maliki, Abdelhadi Benghalem, Kertous Mourad and Nathalie Hilmi, "Entrepreneurship and Economic Development in the MENA Region", *The Forum ERF Policy Portal*, (2022), erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7n5>

Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde ve Bangladeş'te, gençler girişimciliğe teşvik edilmektedir.

dijital platformların yetersizliği, bilgi eksikliği ve tedarik zincirinin yeniden oluşturulması gibi sorunlarla karşılaşmıştır.¹⁴ Salgın sonrasında kurumlar için ekonomide dijitalleşme bir gereklilik haline gelmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları

Salgın sonrası dönemde "sürdürülebilir kalkınma" tartışmaları ve yeşil ekonomiye geçişin imkânlarına odaklanılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmaya geçişte ekonominin karbon dan arındırılması meselesi önemli hâle gelmiştir. Ancak yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşı ve COVID-19 salgını ile yükselen bir enflasyonla karşı karşıya kalınmıştır. Bu enflasyon sadece gıda fiyatlarında etkili olmamış, aynı zamanda enerji fiyatlarını da yükseltmiştir. Müslüman toplumların bir kısmı petrol üreticisi ülke konumundadır. Bu bağlamda "temiz enerjiye geçiş" ve yeşil ekonomi perspektifi benimsemekte dezavantajlı konumdadırlar.

Rusya-Ukrayna savaşının başlamasıyla enerji politikalarında OPEC ülkelerinin önemi artmıştır. Her ne kadar bu süreçte

OPEC ülkelerinin önemi artsa da uzun vadede enerji kaynaklarında değişim yaşanacağı umulmaktadır. Bu noktada Al-Bayan Araştırma Merkezi tarafından yayımlanan analizde, geleneksel enerji kaynakları yenilebilir enerji kaynaklarına göre daha ucuz maliyetli olsa da kaynağın tükenebilecek olması, sağlık ve çevresel risklerden dolayı temiz enerjinin artık bir ihtiyaç haline geleceğinin ve Irak'ın değişen bu enerji politikalarında nasıl bir yön izleyeceğini sorgulamakta, sadece bu durumdan Irak'ın değil petrol ve gaz ihraç eden tüm ülkelerin bu değişimden etkileneyeceği ifade edilmektedir.¹⁵ Ekonominin karbonsuzlaştırılmasında petrol ve gaz ihraç eden ülkelere işaret etmiş olsa da aynı sorunların Balkan ülkeleri de yaşamaktadır. BIRN ve birçok sivil toplum kuruluşu kömüre bağımlı olan Kosova için ulusal enerji ve iklim planı hazırlamıştır. Bu planın ekonomiyi karbonsuzlaştırma kısmında gerçekçi emisyon hedeflerinin 2050'ye kadar belirlenmesi, 2025'e kadar karbon fiyatlandırmanın tanıtılması ve kömür madenleriyle ilgili yeni politikalar izlenmesini tavsiye etmektedir.¹⁶

Müslüman toplumların yeşil ekonomilere geçişte işletmelere verilen destekler ve kurumların altyapıları önemli olmaktadır. Politika Diyalogu Merkezi "Bangladeş'te Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Yeşil Dönüşümünün Güvence Altına Alınması" başlıklı

14 Khondaker Golam Moazzem, Shamim Alam Shibly, Did Research Get Attention in the COVID-19 Induced Public Policy Responses?: Case of MCSMEs and Women-led Enterprises, (Bangladesh: The Asia Foundation & Center for Policy Dialogue, 2022)

15 Mohannad Ahmed Faraj, "Dynamic Shifts in the Global Energy Market and Their Impact on Oil-Rent Countries (Iraq)", *Al-Bayan Center*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7ne>

16 Balkan Investigative Reporting Network. Position Paper: Kosovo's National Energy and Climate Plan (NECP). (Kosovo: BIRN, 2022), <http://bitly.ws/C7nh>

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Amaçlar aşırı yoksulluğu sona erdirme, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele ve iklim değişikliğini önlemeyi hedefliyor.

bir program başlatmıştır.¹⁷ Programın duruşunu ve içeriğini anlatan Dr. Fahmida Khatun, ekonomik ve sektörel zorlukların üstesinden gelmek için önerilerde bulunmuştur. Buna göre iş gücünün yeniden vasıflandırılması, kirlilik kontrol politikaları, kaynak verimliliği ve temiz üretim politikaları, enerji yönetimi politikaları ve kimyasal atık yönetimi politikalarının uygulanması ve finansman oluşturulmasının gerekliliğine değinmiştir.

Yeşil üretime geçilmesi noktasında İslam iktisadı alanında da çalışmalar yapılmıştır. İslami finans endüstrisi son yıllarda genişlemiş ve zekâtın potansiyel değerinin yıllık 200 milyar ile 1 trilyon dolar arasında bir

değere ulaşmıştır.¹⁸ 2022 yılında Mısır'da düzenlenen COP27'yle İslami finansın sürdürülebilir kalkınmaya nasıl katkı sunabileceği tartışılmıştır. İslami sermaye piyasalarını, İslami sosyal finansmanı ve İslami proje finansmanı kapsamında altyapıları yeşillendirmek ve bankacılık hizmetlerinin geliştirilmesi gibi çözümler sunulmuştur.¹⁹

Uluslararası Ticaret ve İş Birlikleri

Yaşanan gıda ve enerji krizlerinin ardından Müslüman toplumlar dış politika da ekonomik iş birliklerine yönelmiştir. Bahreyn merkezli DERASAT kuruluşunda

17 "Greening of the Textile and RMG Sector is Crucial for Bangladesh's Sustainable Development", Center for Policy Dialogue erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7nk>

18 Zainulbahar Noor, ve Francine Pickup, "The role of Zakat in Supporting the Sustainable Development Goals", UNDP Brief, United Nations Development Programme, New York, (2017):5.

19 Salim Refas, Kate Hughes, Esmyra Javier ve Bradley Hiller. "Islamic Finance Can Be a Powerful Tool to Boost Climate Action", *IsDB*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7np>

Politika Diyalogu Merkezi “Yeşil Dönüşümün Güvence Altına Alınması” başlıklı bir sempozyum gerçekleştirdi.

yazar olan Omar Al-Ubaydli toplumlar arasında uluslararası ticaretin gelişmesinin iki önemli etkisinin bulunduğunu ifade etmektedir. İlk olarak toplumlar arasında ticaretin sürmesi bölgesel barışı getirmekte, ikinci olarak ticaret yapan ülke karşısındakini “düşman” olarak görmeyi bırakmaktadır.²⁰

Türkiye Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve BAE merkezli Emirlik Politika Merkezi ortak bir çevrim içi seminer düzenlemiştir. Bu çevrim içi seminerde akademisyenler hem ekonomik hem de uluslararası iş birliğini gerçekleştirmenin önemini yanı sıra iki ülkenin de Orta Doğu Bölgesi’nde oluşabilecek yeni dinamiklere yönelik ortak bir

politika geliştirip geliştiremeyeceği üzerine bir tartışma yapılmıştır. Hasan Basri Yalçın ilk kez Orta Doğu Bölgesi’nde bölgesel dinamiklerin temel olarak etkin olacağı bir iş birliği fırsatının doğduğunu söylemiştir.²¹ Böylece küresel aktörlerden ziyade Türkiye ve BAE gibi bölgesel aktörlerin bölgedeki nüfuzu artacağı yönünde bir beklentiye sahiptir. Bu noktada asıl soru BAE’nin bölgesel aktör olarak kabul edilip edilmemesidir. Michael Stephens BAE’nin diğer Arap ülkelerinin aksine deniz aşırı ülkelere askeri güç göndermesini önemli bulmakla birlikte ancak BAE’nin büyüklük ve kapasite olarak hâlâ sınırlarının olmasının dezavantajlı durumları getirdiğini vurgulamıştır.²²

20 Omar Al-Ubaydli, “Replace Hegemony With Trade Between Neighbors and Watch Peace Take Root”, *ALARABIA News*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7nr>

21 “Emirati and Turkish Experts: Rapprochement Not Limited to Economic Relations, Includes Regional Issues and Defense”, *Emirates Policy Center*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7nA>

22 “Birleşik Arap Emirlikleri Nasıl Bölgesel Güce Dönüştü?”, *BBC News Türkçe*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7nD>

Orta Doğu Bölgesi'nde enerji ortaklıklarıyla bölgesel iş birlikleri gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Omar Al-Ubaydli Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi'nin Irak'a elektrik sağlamasının bölgedeki çatışmaların azalmasında etkili olacağını ve ABD'nin etkisinin azalmasıyla bölgesel aktörlerin iş birliğine yöneleceğini ifade etmektedir.²³ Bu sene Biden'ın petrol fiyatlarının artmasından sonra Orta Doğu turunu gerçekleştirmesi Al-Ubaydli'nin görüşünü kuvvetlendirmektedir. ABD medyasında "Carter doktrinini yeniden canlandırmalı, ABD Orta Doğu'da liderlik yapmalı, ABD'nin düşüşü durdurulmalı" başlıkları da bunu desteklemektedir.²⁴

Uluslararası ticarete kültürel iş birliği de etkili olmaktadır. Örnek olarak Stratejik ve Bölgesel Araştırmalar Enstitüsü "Ekonomi, Kültür ve Eğitim Alanlarında Özbek-Pakistan İş Birliğinin Geliştirilmesi İçin Yeni Büyüme Noktaları ve İtici Güçler" başlıklı panel düzenlemiştir. Bu panelde Peshawar Üniversitesi'nin Orta Asya Araştırmaları Merkezi Direktörü olan Professor Shabir Ahmad Khan Özbekistan ve Pakistan arasındaki ekonomik ve kültürel ilişki hakkındaki analizlerini paylaşmıştır. Khan'a göre 2021 yılında ülkeler arasındaki ticaret cirosu 1.5 katına çıkmış ve 40'ın üzerinde ortak girişimin başlatılmıştır.²⁵ Artan ekonomik faaliyetlerle kültürel ve sosyal bağların geliştirilebileceği vurgulanmıştır.

**Salgın sonrası dönemde
"sürdürülebilir kalkınma"
tartışmaları ve yeşil ekonomiye
geçişin imkânlarına
odaklanılmıştır.**

Sonuç

2020 yılından beri enerji ve gıda fiyatlarının artışı ulusal ve uluslararası ekonominin gelişimini etkilemiştir. Müslüman dünyadaki sivil toplum kuruluşları artan bu fiyatlar, bölgesel sorunlar ve iklim değişikliği gibi çevresel sorunlar ekonomik kalkınma perspektifine yönelik tartışmalar ve öneriler sunmuştur. Bu öneriler arasında ekonomide dijitalleşme, girişimcilik, yeşil ekonomiye geçiş ve bölgesel iş birlikleriyle ekonomik kalkınmaya yönelik adımlar atılması gündeme gelmiştir.

Salgından beri sosyal refah kavramı da değişmiştir. Sadece ekonomik ölçütler değil, toplumsal değerlerin de sosyal refah kapsamında değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda "Sejahtera Üretkenlik Kültür Endeksi" (Sejahtera Productivity Culture Index) geliştirilmiştir. Kuşakları arası üretkenliği etkileyen faktörlere ulaşılması amaçlanan endekse göre süreci en verimli yaşayanlar Y kuşağı olmuştur. Bu sonuçla tekrardan genç işsizliği ve istihdamı da yeniden değerlendirilmelidir.

23 Omar Al-Ubaydli, "Replace Hegemony With Trade Between Neighbors and Watch Peace Take Root", *ALARABIYA News*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7nr>

24 Veysel Kurt, "ABD'nin Orta Doğu Çıkması ve Biden'ın Diploması Turu", *Anadolu Ajansı*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7nL>

25 "Professor Shabir Ahmad Khan: Strengthening the Uzbek-Pakistani Dialogue at the Highest Level is a Determining Factor in Relations Between the Two Countries", *ISRS*, erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7nM>

İslami finans endüstrisi son yıllarda genişlemiş ve zekâtın potansiyel değerinin yıllık 200 milyar ile 1 trilyon dolar arasında bir değere ulaşmıştır.

Entrepreneurship and Economic Development in the MENA Region başlıklı raporda da görülebileceği üzere geleneksel girişimcilik özellikleri kayda değer bir değer yaratmadığına işaret etmiştir. Z kuşağının Y kuşağına göre verimliliğinin düşük olmasında ekonomi politikaları üzerinden yeniden değerlendirilmelidir. Diğer taraftan KOBİ işletmeleri için önem arz eden “dijitalleşme” meselesi daha fazla tartışma konusu hâline gelmiştir. Hem sektörlerin altyapı yetersizlikleri ve hem de kurumlarla koordinasyon eksikliğinden dolayı ekonomide dijitalleşme gerçekleşmemiştir. Bangladeş ve Irak bu konuda mücadeleler verse de ekonomik politikaların zayıf olması sorunları çıkmaza sokmaktadır.

2022 yılında Müslüman toplumları ekonomik ve toplumsal açıdan gıda ve enerji krizleri etkilemiştir. Orta Doğu ve Afrika ülkelerinin Rusya ve Ukrayna’ya gıda ve enerji yönünden bağımlılığı toplumsal refahını etkilemiştir. Bu bağımlılık ekonomiyi karbonsuzlaştırmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Müslüman toplumların birçoğu petrol üreticisi olsa da kaynağın

tükenebilecek olması ve çevresel risklerden dolayı “sürdürülebilir kalkınma” perspektifini güçlendirmek için uğraşmaktadır. COP27’de iklim değişikliği politikalarına geçişte finansal kaynak olarak İslami sosyal finansın önemi vurgulanmıştır. Zekâtın, yeşil ekonomiye geçişte önemli bir kaynak olduğuna dikkat çekilmiştir.

2022 yılında Türkiye, Pakistan, Özbekistan, BAE ve Bahreyn olmak üzere Orta Doğu ülkeleri ekonomik iş birliklerine önem vermiştir. Bu iş birlikleri bölgesel politikaların güçlendirilmesi ve ülkeler arasındaki kültürel ilişkinin artması amaçlanmıştır. Türkiye ve BAE arasındaki ekonomik iş birliklerinin bölgede ortak politikalar izlenebileceği yönünde adımlar atılacağına dikkat çekilmiştir. Diğer taraftan Pakistan’ın kültürel açıdan kurmak istediği ekonomik iş birlikleri Orta Asya Bölgesi’nde nüfuzu açısından önemlidir. Pakistan, Bahreyn ve BAE’ye nazaran eğitim ve kültür üzerinden bir ekonomik kalkınma yaklaşımı benimsemektedir. Rusya ve Ukrayna Savaşı’yla bölgesel iş birliği daha fazla önem kazanmıştır. Diğer taraftan 2022 yılında yaşanan gıda ve enerji krizleriyle ülkeler dış politikalarında gıdaların ithal edilmesini sınırlandırmış ve korumacı politikalara yönelmiştir. Bu politikadan dolayı Rusya ve Ukrayna’ya enerji ve gıda yönünden bağımlı olan Orta Doğu ve Afrika ülkeleri etkilenmiştir.

Kaynakça

- Abdul Razak, Dzulkifli. "Understanding 'wellbeing' through Sejahtera Productivity Culture Index". New Straits Times. Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7mJ>
- Ali, Abdelaaziz Ait vd., *The Economic Implications of the War in Ukraine for Africa and Morocco*, Morocco: Policy for the New South, 2022, <https://bit.ly/3VPWERO>
- Al-Ubaydli, Omar. "Replace Hegemony With Trade Between Neighbors and Watch Peace Take Root". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nr>
- Balkan Investigative Reporting Network. *Position Paper: Kosovo's National Energy and Climate Plan (NECP)*. Kosovo: BIRN, 2022, <http://bitly.ws/C7nh>
- Center for Policy Dialogue. "Greening of the Textile and RMG Sector is Crucial for Bangladesh's Sustainable Development". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nk>
- Emirates Policy Center (EPC). "Emirati and Turkish Experts: Rapprochement Not Limited to Economic Relations, Includes Regional Issues and Defense". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nA>
- Eichhorst, Werner ve Ulf Rinne. "An Assessment of the Youth Employment Inventory and Implications for Germany's Development Policy". IZA. (2015). Vol:67.
- Emirates Policy Center (EPC). "Emirati and Turkish Experts: Rapprochement Not Limited to Economic Relations, Includes Regional Issues and Defense". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nA>
- Faraj, Mohannad Ahmed. "Dynamic Shifts in the Global Energy Market and Their Impact on Oil-Rent Countries (Iraq)". Al-Bayan Center. (2022). Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7ne>
- Gardner, Frank. "Birleşik Arap Emirlikleri nasıl bölgesel güce dönüştü?". BBC News. Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nD>
- Glauber, Joseph & Laborde, David. "How will Russia's invasion of Ukraine affect global food security?" *International Food Policy Research Institute*. (2022). <http://bitly.ws/C7mv>
- Khondaker Golam Moazzem, Shamim Alam Shibly, *Did Research Get Attention in the COVID-19 Induced Public Policy Responses?: Case of MCSMEs and Women-led Enterprises*, Bangladesh: The Asia Foundation & Center for Policy Dialogue, 2022
- Kurt, Veysel. "ABD'nin Orta Doğu Çıkmazı ve Biden'in Diploması Turu". Anadolu Ajansı. Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7nL>
- Noor, Zainulbahar ve Pickup, Francine. "The Role of Zakat in Supporting the Sustainable Development Goals". UNDP Brief, United Nations Development Programme, New York. (2017).
- Samir Maliki, Abdelhadi Benghalem, Kertous Mourad and Nathalie Hilmi, "Entrepreneurship and Economic Development in the MENA Region", The Forum ERF Policy Portal (2022), erişim 1 Mart 2023, <http://bitly.ws/C7n5>
- Shaban, Omar. "Food Insecurity in Palestine and the Russia-Ukraine War: The Worst Is Yet to Come". Arab Center Washington DC. (2022). <http://bitly.ws/C7mB>
- Taşçı, Faruk. "Sosyal/Toplumsal Refah". TÜBİTAK. <http://bitly.ws/C7mF>
- UN Iraq. "Weaving for a New Iraq: Durable Solutions for Women's Livelihood in Kirkuk". Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7mB>
- World Bank. "Commodity Markets Outlook - World Bank. Erişim 1 Mart 2023. <http://bitly.ws/C7r9>

BU KATEGORİDEKİ DİĞER YAZILAR

İslami Sosyal Finans: Ekonomik Güçlendirme Aracı Olarak Vakıf ve Zekat Kurumu

Salman Ahmed Shaikh

İslami Finans Sektörünün İtici Gücü: Körfez Sermayesi

Erhan Akkaş

Müslüman Ülkelerde İslam İktisadı ve Finansı Alanında Yapılan Çalışmaların Karşılaştırmalı Analizi

Rabiul İslam

Körfez İşbirliği Konseyi Üye Ülkelerinde İslami Finans Çalışmaları: Güncel Durum Ve Ülke Analizleri

İbrahim Musa Ünal

Pakistan ve Malezya'nın İslami Finans Yaklaşımları

Teslima Julia

ULUSLARARASI POLİTİKA VE GÜNCEL KRİZLER

Hatice Demirci

21. yüzyılın başından beri uluslararası politika pek çok krize tanıklık etmiş ve geçmiş çözülemeyen krizlerin etki ve sonuçlarını dünden bugüne beraberinde getirmiştir. 2000'lerin başları, uluslararası terörizmin, nükleer silahların yayılması tehdidin, anti-demokratik rejimlerin merkeze alındığı bir tehdit görünümü dünyaya sunarken ilerleyen on yıllarda iklim, çevre, gıda, insan, göç, küresel salgın gibi pek çok konu uluslararası güvenliğin merkezine yerleşmiştir. Bugün geleneksel anlamda çatışma ve işgallerin bölgesel olarak tanıklık edildiği dünya siyasetinde, sonuçların bölgesel değil küresel anlamda etki gücüne sahip olduğunun ayırdına varılmaktadır. İşgaller nedeniyle insanlar yerinden edilmekte ve bu durum küresel göç krizi olarak kendini göstermektedir. Yine işgal altında olan bir bölgenin uluslararası ticarete kapalılığı nedeniyle gıda ve enerji krizlerinin meydana geldiği görülmektedir. Özetle, karşılıklı bağımlılığın üst düzeye çıktığı küresel siyasette, bölgesel düzlemde gerçekleşen pek çok olayın küresel sonuçları bütün dünya insanlığı için acil tehdit unsuru oluşturmaktadır.

"Uluslararası Politikada Güncel Krizler" ana başlığı altında kaleme alınan bu analiz üç başlıktan oluşmaktadır: Ukrayna İşgalinin Uluslararası Politikaya Etkisi: Gıda Krizi; Kırılgan Devletler, Kırılgan Rejimler ve Küresel Siyasette atışma Bölgeleri; Çatışmaya Karşı Caydırıcılığı Arttırmak: Silahlanma Yarışında İslam Dünyası. Birinci alt başlık altında, 2022 yılında küresel siyaset gündeminin merkezinde yer alan Ukrayna işgali ve bunun doğrudan veya dolaylı sonuçları değerlendirilecektir. İkinci başlık altında geçmişten bugüne dünyada sürmekte olan krizler konu edinilecektir. Son olarak üçüncü başlıkta, 2022 yılında da küresel siyasette önemli bir gündem konusu olan savunma sanayi, nükleer tehdit ve caydırıcılık konuları ele alınacaktır. Çalışmanın temel hedefi, yukarıda da bahsedilen uluslararası krizlerin 2022 yılını süresince Müslüman toplumlarda bıraktığı etkiyi mercek altına almaktır. Bu çerçevede fiziksel güvenlikten gıda güvenliğine, göç krizinden ağır silah sanayine yapılan yatırımlara pek çok uluslararası politik konu incelenecektir.

Ukrayna İşgalinin Uluslararası Politikaya Etkisi: Gıda Krizi

24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna işgalinin başlamasının hemen öncesinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Kremlin'den ulusa yaptığı konuşma, işgal için meşru bir

zemin oluşturma çabasını içermekle birlikte güçlü Rus tarihine duyulan özlemi de gözler önüne sermekteydi. Putin konuşmasında öncelikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) genelinde olduğu gibi Ukrayna'nın da bağımsız devlet yapısına Lenin sayesinde ulaştığını vurgulamaktaydı. Putin'e göre Ukrayna, "gerçek bir ulus yapısına

Yüzlerce insan Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası gıda krizinden etkilendi.

ve devlet geleneğine sahip olmamakla birlikte yozlaşmış bir sisteme” sahipti.¹ Putin’in Ukrayna aleyhinde kurduğu bu cümleleri, devletin imajına yani benliğine yönelik bir saldırı olarak değerlendirmek mümkündür. Zira Ukrayna’nın varlığı öncelikle kendisinden “büyük” bir devlete dayandırılmış ve akabinde bu “büyük” devletten bağımsız bir Ukrayna varlığının başarısızlığı öne sürülmüştür.

Tarihsel süreç içinde ele alındığında Rusya için jeopolitik tehdit, daima Batı sınırından alınmaktaydı. NATO’nun 2000’li yıllar itibarıyla Batı’ya doğru genişlemeci politikaları da bu tehdit algılamasının sürekliliğinde önem arz etmiştir. Rusya Federasyonu’nun Ukrayna işgalinin nedeni, Rusya’nın gerek tarihsel hafızası ve kimliksel öğelerine

gerekse jeopolitik tehdit algılamalarına indirgense de işgalin sonuçları küresel düzeyde olagelmıştır. Nitekim Müslüman toplumlar da bu işgalden dünyanın geneli ile benzer ölçüde etkilenmiştir. Dolayısıyla savaşın sonuçları küresel siyasetin bugünü ve yarının için kritik bir önem ihtiva etmektedir. Savaşın başlangıcından bugüne kadar uzayan süreç göz önünde bulundurulduğunda, savaşın en önemli iki sonucunun gıda krizi ve enerji krizleri ile açığa çıktığı görülmektedir.

Dünyada tahıl üretimi ve ihracatında üç ülke özellikle dikkat çekmektedir: Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Kazakistan. Ukrayna çatışmasının ardından dünyada yüksek derecede gıda güvensizliği riski ile karşı karşıya kalan insanların sayısının

1 “Address by the President of the Russian Federation”, *Vladimir Putin*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/vFlx>

2022 yılında 345 milyona yükseldiği kaydedilmiştir. 45 ülkedeki yaklaşık 50 milyon insanın ise en kötü seviyede açlıkla karşı karşıya kaldığı ifade edilmektedir. Çocuklardaki yetersiz beslenme oranının ise COVID-19 salgını öncesi süreçte 47 milyona tekabül ediyorken 2022 yılında bu rakamın 60 milyona yükseldiği bulgusuna ulaşılmıştır.² Tarihsel süreçler göz önünde bulundurulduğunda gıda güvenliği ve yetersiz beslenmeye ilişkin pek çok sebebin gün yüzüne çıktığı görülmektedir. 2022 senesine bakıldığında ise gıda güvenliğine ilişkin en önemli meydan okumalardan birinin Rusya-Ukrayna krizi ve bu krize bağlı olarak Karadeniz limanlarından dünyaya ulaştırılan gıdanın azalmasından kaynaklandığı görülmektedir. İlgili kriz ile birlikte Karadeniz'deki ticaret gemilerinin oranı azalmış; bu azalışa bağlı olarak maliyetler yükselmiş ve ithalat bağımlısı ülkelerin ekonomileri ile gıdaya duydukları ihtiyaç önemli ölçüde etkilenmiştir. Öte yandan Rusya'nın, dünyanın en büyük gübre tedarikçisi olması ve savaş nedeniyle gübre fiyatlarının da önemli ölçüde yükselmesi ile devlet, mamul yetiştirmek için ihtiyaç duydukları gübreye ulaşmak konusunda da ciddi sorunlar yaşamıştır.

Rusya'nın dünya enerji üretimdeki kritik rolünün yalnızca sanayi ve ısınmaya değil aynı zamanda gıda güvenliği üzerinde de etkilerinin olduğu görülmektedir. Çatışma enerji fiyatlarındaki artışı beraberinde getirmiştir. Enerjinin tarımsal girdilerdeki kilit rolü nedeniyle azot bazlı gübrelerin

Ukrayna çatışmasının ardından dünyada yüksek derecede gıda güvensizliği riski ile karşı karşıya kalan insanların sayısının 2022 yılında 345 milyona yükseldiği kaydedilmiştir.

stokunda sorun yaşanmış ve bu durum da gıda fiyatları üzerinde baskıya neden olmuştur.³

Çatışmanın gıda güvenliği üzerindeki etkisinden en çok etkilenen ülkeler arasında üçüncü dünya ülkeleri ve özellikle Kuzey Afrika yer almaktadır. Gübre ve tahıl ihracatının kesintiye uğraması, söz konusu ülkelerdeki gıda güvensizliğini önemli ölçüde artırmıştır. Küresel gıda güvenliğine yönelik bu açık tehdit, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Birleşmiş Milletler (BM) aracılığıyla yürütülen diplomatik girişimler aracılığıyla kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Yapılan müzakereler neticesinde Rusya, Ukrayna, Türkiye ve BM taraflarınca 22 Temmuz 2022 tarihinde "Tahıl Koridoru Antlaşması" olarak bilinen "Tahıl ve Yiyecek Maddelerin Ukrayna Limanlarından Emniyetli Sevki Girişimi Belgesi" imzalanmış ve hayata geçirilmeye başlanmıştır. Söz konusu antlaşması yürürlüğe girdiği tarihten itibaren uzatılmış olup bugün hala dünya gıda güvenliği için önemli bir diplomatik girişim olarak varlığını sürdürmektedir. Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten

2 World Food Programme, War In Ukraine Drives Global Food Crisis, (Italy: WFP, 2022), <http://bitly.ws/C7nU>

3 "War in Ukraine Drives Global Food Crisis"

22 Temmuz 2022 tarihinde Tahıl Sevkiyatı Anlaşması imzalandı.

itibaren haftalık 305.458 ton tahıl ürünün sevkiyatı gerçekleştirilmektedir.⁴

Yeni Güney Politika Merkezi'nin yayımladığı *Ukrayna'daki Savaşın Afrika ve Fas için Ekonomik Etkileri* başlıklı rapora göre Afrika'da 1 milyardan fazla insan Rusya'nın Ukrayna işgalinden dolayı olarak etkilenmiştir. Tahıl ve enerji ithalatının %90'ını Rusya ile gerçekleştiren Afrika, ekonomisindeki alternatif yoksunluğu ve bağımlılığı nedeniyle bu krizden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Petrol ithalatçısı Afrika ülkelerinde savaşın olumsuz etkileri hissedilirken petrol ihracatçısı bazı Afrika ülkelerinin petrol fiyatlarının

artması nedeniyle bu savaş ortamında kar elde ettiği görülmektedir. Enerji alanında savaşın olumlu etkilerini hisseden ülkelerin başında Cezayir, Angola ve Nijerya gelmektedir. Cezayir, petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle millî gelirini %4 ile %6 arasında arttırmıştır. Bu ülkeler gıda krizden kaynaklanan fiyat artışlarından etkilenseler de enerji ile elde ettikleri kâr ile bu açığı kapama olanağına sahiptir. Öte yandan Fas gibi Afrika'nın enerji ithalatçısı ülkelerinin savaş nedeniyle millî gelirleri de zarara uğramıştır. Zira artan enerji fiyatları nedeniyle enerji harcamaları bir önceki yıla oranla üç kat artmış ve bu durum milli servetin %2 oranında azalması ile neticelenmiştir.⁵

4 "Tahıl Koridorundan Bir Haftada 10 Gemiyle 305 Bin Ton Sevkiyat Gerçekleşti", *Anadolu Ajansı*, erişim 23 Şubat 2023, <https://bit.ly/3FKlYbp>

5 A. A. Ali, F. Azaroual, O. Bourhriba, and U. Dadush, *The Economic Implications of the War in Ukraine for Africa and Morocco*, (Morocco: Policy Centre for the New South, 2022), <https://bit.ly/3MiHXUk>

Rusya'nın Ukrayna işgali, sistemdeki diğer aktörler tarafından da farklı tepkilerle karşılanmıştır. Afgan Stratejik Çalışmalar Enstitüsü tarafından yayımlanan bir görüş yazısına göre Rusya'nın bu işgali Orta Doğu ve Hindistan için güvenlik ikilemleri yaratmaktadır. Öncelikle İran'ın işgale verdiği tepkiyi inceleyen yazı, Tahran'ın Suriye'deki silah tedariki ve koordineli eylemler için Moskova'ya bağımlı olması göz önüne alındığında beklendiği gibi İran'ın, Rusya'nın Ukrayna macerasını desteklediğini ileri sürmektedir. Bunun ötesinde Tahran, ABD Başkanı Donald Trump'ın 2018'de iptal ettiği ve halefi Joe Biden'ın yeniden canlandırmak istediği çok taraflı 2015 İran nükleer anlaşmasını yeniden canlandırmak için Viyana'da devam eden müzakerelerde Moskova'nın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Her ne olursa olsun Tahran'ın Rusya'ya bütünüyle güvenemeyeceğini ifade eden yazıda iki ülkenin tarihi ilişkilerindeki acı deneyimlerine vurgu yapılmıştır.⁶ Öte yandan yazıda, bu süreçte İran'ın Rus yanlısı tutumunun ABD ile nükleer müzakerelerde Amerika'nın hoşnutsuzluğunu kışkırtma riskini taşıdığı da belirtilmektedir.

Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali, "Orta Doğu ve Hindistan İçin ikilemlere Yol Açıyor" başlıklı analiz yazısında özellikle vurgulanan bir diğer ülkeyi Hindistan oluşturmaktadır. Hindistan'ın QUAD içindeki yeri ve rolü dolayısıyla Rusya konusunda ihtiyatlı

Çatışmanın gıda güvenliği üzerindeki etkisinden en çok etkilenen ülkeler arasında üçüncü dünya ülkeleri ve özellikle Kuzey Afrika yer almaktadır.

davranması gerektiği belirtilen yazıda, Hindistan'ın Çin tehdidine karşı önemli bir silah tedarikçisi olan Rusya ile de çok yakın bir savunma iş birliğinde olması nedeniyle bir ikilem yaşadığı belirtilmektedir. Hindistan, Moskova'yı memnun etmeye çalışırsa muhtemelen QUAD içerisinde çok zayıf bir halka olarak görülecek, QUAD'ın tutumunu benimserse muhtemelen Rusya ile ilişkilerini riske atacaktır.⁷

Kırılgan Devletler, Kırılgan Rejimler ve Küresel Siyasette Çatışma Bölgeleri

Modern ulus devletler, vatandaşlarının güvenliğini sağlama, vatandaşını temsil etme ve refahı yükseltme gibi unsurları yerine getirebildiği ölçüde işlevsel olarak kabul görmektedirler.⁸ Devletler, bu üç unsur yerine getirebildikleri ölçüde başarılı sayılmış olsalar da günümüz küresel siyasetinde, bu üç unsur bütünüyle yerine getirebilen devlet sayısının oldukça

6 "Russian Invasion of Ukraine Raises Dilemmas for Middle East and India", *Afghan Institute for Strategic Studies (AISS)*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7nX>

7 "Russian invasion of Ukraine raises dilemmas for Middle East and India"

8 J. Miliken, K. Karuse, "State Failure, State Collaps, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies", *Development and Change* 5, (2002): 756.

Çin, Doğu Türkistan'ı aşırı hareketlerle ve terörizmle suçlamakta ve iç güvenliğini sağlayabilmek adına bölgeyi kendisine "entegre etme" politikası izleyerek aslında asimile etmeye çalışmaktadır.

az olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyadaki sorun ve çatışma alanlarının artması sonucu başarısız devletlerin sayısının da giderek arttığı gözlenmektedir. Literatürde çeşitli şekilde isimlendirilen bu devletler, daha çok kırılğan devletler olarak isimlendirilmekle birlikte güçsüz bir siyasi oluşum ve rejimi ifade eden kırılğan rejim adlandırılmasına da sıklıkla rastlanılmaktadır. Raporun bu alt başlığı bünyesinde, 2022 yılında yeni başlayan veya sürmekte olan çatışma konuları ve bölgeleri ele alınacaktır.

Çin-Doğu Türkistan Krizi

Doğu Türkistan coğrafyası, jeostratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle tarihsel süreç içinde Çin politikalarında önemli bir yer edinmiştir. Bölgenin zengin yer altı kaynaklarına sahiplik yapıyor olması, Çin sınır güvenliği için doğal bir tampon işlevi görmesi, geçiş hatları ve ticaret yollarını üzerinde bulundurması gibi pek çok neden, bölgeyi Çin için cazibe merkezi

haline getirmektedir. Resmi adıyla "Xinjiang (Sincan) Uygur Otonom Bölgesi", Çin'in beş özerk bölgesinden birini oluşturan, tarihi ipek yolu gibi önemli bir ticaret yolunun üzerinde bulunması nedeniyle kültürel çeşitliliğe sahip, zengin enerji kaynaklarına sahip bir bölgedir. Petrol, doğal gaz ve kömür gibi önemli yeraltı kaynaklarına sahip bölge, Çin petrol rezervlerinin %35'ini karşılamaktadır. Öte yandan bölgede, 10.3 trilyon m³ doğal gaz ve 2.19 trilyon ton kömür yatağı olduğu tahmin edilmektedir. Bu bağlamda kaynaklar Çin'in doğal gaz kaynaklarının %34'üne ve kömür kaynaklarının %40'ına denk gelmektedir.⁹ Bu sayılar, enerji bağımlılığına sahip Çin için oldukça büyük bir önem teşkil etmektedir.

Çin ve Doğu Türkistan arasındaki gerilimli ilişki etnik ve dini unsurlar çerçevesinde okunmakla birlikte Çin, Doğu Türkistan'ı aşırı hareketlerle ve terörizmle suçlamakta ve iç güvenliğini sağlayabilmek adına bölgeyi kendisine "entegre etme" politikası izleyerek aslında asimile etmeye çalışmaktadır.¹⁰ Mao ile birlikte 1957 tarihinden bugüne, bölgenin bütünü Uygur Özerk Bölgesi olarak adlandırılmış ve bölge komünizmin diyalektiği ile Stalin'in milliyet politikalarıyla özdeşleştirilmeye çalışılmıştır. Bu anlayış, yerel kimlikleri folklorik bir şekilde asimile edilmesi ve bağımsız kültürel kimliklerin geçici olarak tanımlanması esasına dayanmaktaydı. Bu bağlamda özerklik, yerel etnik

9 Ayşe Nihal Karaman, "Kimlik ve Güvenlik Perspektifinden Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan Politikası", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

10 Graham Fuller ve S. Frederick Starr, "The Xinjiang Problem", *Central Asia- Caucasus Institute*, (2003):6.

Çinli askerler sivil Uygur halkına şiddet uyguluyor.

kimliklerin dönüşümü için kullanılan bir stratejiyi ifade etmekteydi.

2001 sonrası dönem, uluslararası arenada “terörün” temel gündem konusu olduğu bir döneme işaret etmektedir. Çin’in Doğu Türkistan’da sürdürdüğü politikalar da bu doğrultuda şiddet ve baskı ağırlıklı politikalara dönüşmüştür. Zira Çin, Doğu Türkistan İslam Hareketi’nin El-Kaide ve Taliban ile bağlantılı olduğunu ileri sürmüş ve bu anlamda uluslararası arenada destek toplamıştır. Böylece Çin, Doğu Türkistan’da “şüpheli” olarak varsaydığı herhangi bir insanı gözaltına alma ve infaz etme gücüne sahip olmuştur. Çin’in bu uygulamaları hukuksuz ve gayri resmî de olsa uluslararası arenadaki mevcut rüzgâr, Çin’e suni bir meşruiyet kazandırmıştır.¹¹ Bu

tarihten itibaren Çin, Doğu Türkistan üzerinde nüfus ve göç, eğitim, dil ve kültür, ekonomi ve terörizme dayanan politikalarını uygulamaya başlamıştır.

Göç politikalarının yanı sıra Çin’in bir diğer politikası, yer altı ve yer üstü kaynaklarını sömürmek olmuştur. 1949 yılında Çin 1. ve 24. Kolordusuna mensup 175.000 askerin bölgedeki verimli topraklara yerleştirilmesi bu politikalara örnek olarak gösterilebilir. 2015 senesinin verilerine göre Doğu Türkistan’daki dört büyük petrol havzasından toplam 27 milyon 880 bin ton ham petrol Çin’e taşınmıştır. 2020 senesinde ise Çinliler bu miktarı petrolde 29 milyon tona, doğal gazda ise 36 milyar metre küpe ulaştırmayı planlamaktadır.¹²

11 “The Xinjiang Problem”, *Central Asia- Caucasus Institute*

12 İneyet, Alimcan (Ed.). İşgal Edilmiş Ülke: Doğu Türkistan. (İstanbul: Uygur Akademisi & Dünya Uygur Kurultayı, 2020), <https://bit.ly/3VWoZGe>

**2022 yılında da Doğu
Türkistan'da Çin yönetimi
tarafından kurulan sözde
"Mesleki Eğitim Kamplarında"
milyonlarca Müslüman Türk,
insan tasavvurunu aşan akıl
almaz zulme tabi tutulmaktadır.**

2022 yılında da Doğu Türkistan'da Çin yönetimi tarafından kurulan sözde "Mesleki Eğitim Kamplarında" milyonlarca Müslüman Türk, insan tasavvurunu aşan akıl almaz zulme tabi tutulmaktadır. Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Komisyonu'nun raporuna göre, Çin yönetimi 1 milyondan fazla Doğu Türkistanlı Müslüman Türkü "Mesleki Eğitim Kampı" adı verilen cezaevlerinde zorla tutmaktadır.¹³ Zorla tutulan bu kişiler arasında yüzlerce akademisyen, sanatçı ve eğitimci bulunmaktadır.

Yemen İç Savaşı

Yemen'de hükümet güçleri ile Şii Zeydi mezhebine mensup Hutiler arasındaki çatışmalar uzak bir tarihe, 1962 Darbesine dayanıyor olup ilgili tarihten bugüne çeşitli ateşkesler ile dondurulmuş ve zaman içinde yeniden devam etmiş çatışmaları içermektedir. 2022 yılına gelindiğinde ise bu çatışmaların benzer bir şekilde sürdürdüğü, daha geniş alanlara yayıldığı ve diğer aktörlerin eklenmesiyle derinleştiği görülmektedir.

Krizin başladığı ilk tarihlerden bugüne çatışmaların zaman zaman şiddetlendiği ve geçici ateşkeslerle dondurulduğu görülmektedir. Abaad Araştırma Merkezinin yayımlanan Yemen Savaşı'nın Yeni Cepheleri adlı makalede yer alınan veriler göstermektedir ki, 2021 sonlarına gelindiğinde ise Hutilerin Marib vilayeti ve çevresindeki cephelerde gücünü kaybetmesini bir fırsat olarak değerlendirilen koalisyon gücü ve Yemen hükümeti hareket geçmiştir. 2022 yılı Ocak ayı içerisinde süren çatışmalar neticesinde Yemen hükümeti, Shabwa vilayetindeki Usailan, Bayhan ve Ain isimli üç bölgeyi yeniden ele geçirmiştir. Bununla birlikte, idari merkezi de dahil olmak üzere Ain Bölgesi'nin bir kısmı Hutilerin elinde kalmaya devam etmiştir. Hükümet güçleri güney Marib'te ilerlemek için taarruzun ivmesinden büyük ölçüde yararlanmışlardır. Öte yandan 20 kilometreyi aşan bir ilerleme katetmişler ve Marib kentine tepeden bakan Balak sıradağlarına yönelik Husi tehdidini sona erdirmeyi başarmışlardır. Ayrıca hükümet güçleri ve Mutlu Yemen Tugayları El-Juba bölgesinde ilerleme kaydetmiştir.¹⁴

Afganistan ve Taliban Hükümeti

Ağustos 2021 tarihinde Taliban rejiminin iktidara gelmesi ile birlikte Afganistan'da uzun yıllar süren rejim belirsizliği son bulsa da rejimin gerek devlet unsurlarını yerine getirme noktasında kapasite sorunları gerekse de temel hak ve özgürlükleri ihlal etme eğilimi nedeniyle kırılabilirlik

13 "İşgal Edilmiş Ülke: Doğu Türkistan", 50.

14 "The New Fronts of the Yemen War", *Abaad Studies & Research Centre*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7ob>

31 Ağustos 2022 tarihinde Taliban askerleri Kabil havaalanında zafer ilan etti.

özelliğini sürdürdüğü görülmektedir. Özellikle Taliban rejimi eleştiren muhaliflerin susturulması, bastırılması, tutuklanması ve işkenceye tabi tutulması, Taliban rejimine yönelik eleştirileri artırmaktadır.

Devletin temel unsurlarından olan halkın refahını ve güvenliğini sağlama unsurlarının gereğince yerine getirilememesi Afganistan halkı için önemli bir problem olarak kaydedilmektedir. Ekonomik kriz gıda güvenliğine ilişkin sorunları derinleştirmiş, Afganistan halkı beslenme problemleri ile karşı karşıya kalmıştır. Neticede milyonlarca Afgan çocuk akut yetersiz beslenme ile karşı karşıya kalmışken nüfusun %90'ından fazlası gıda güvensizliğini derin bir şekilde

hissetmiştir. Neticede çocuk ölümlerinin arttığı ve uzun vadeli sağlık problemlerinin ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁵

Afganistan topraklarında görülen en önemli sorunlardan bir diğeri ise terörizm olarak karşımıza çıkmaktadır. İran-Avrasya Çalışmaları Enstitüsü tarafından yayımlanan "Afganistan'da Terör Operasyonlarının Yoğunlaşması; Boyutlar ve Sonuçlar" başlıklı görüş yazısında, Irak ve Suriye'de büyük ölçüde ortadan kaldırılan ve topraksız bırakılan IŞİD'in, Afganistan'ı yeni bir isyan yatağına dönüştürmeye çalıştığını ileri sürmektedir.¹⁶ Son yıllarda, Irak ve Suriye'de IŞİD'in yok edilmesinin ardından, ABD destekli terörist grubun

15 "Human Rights Watch", erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7oc>

16 "Afganistan'da Terör Operasyonlarının Yoğunlaşması; Boyutlar ve Sonuçlar", *The Institute of Iran-Eurasia Studies*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7od>

Milyonlarca Afgan çocuk akut yetersiz beslenme ile karşı karşıya kalmışken nüfusun %90'ından fazlası gıda güvensizliğini derin bir şekilde hissetmiştir.

kalıntıları Kuzey Afganistan'ın bazı bölgelerinde konuşlandırıldığı belirtilmektedir. IŞİD'in Afganistan'da "geçiş devleti" olarak yeniden canlanmasının, sadece Afganistan'ın ulusal güvenliği açısından değil, çevre ülkeler için de gerçek bir tehdit unsuru oluşturduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Afganistan'daki terör unsurlarının küresel terörle mücadele kapsamında değerlendirilmelidir.

Filistin ve İsrail Sorunu

Filistin sorunu, İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmeye başladığı 1947 yılından bugüne varlığını benzer bir şiddet örüntüsü içerisinde sürdürmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün 2022 yılında yayımlandığı *İsrail'in Filistinlilere Karşı Uyguladığı Apartheid: Zalim Bir Tahakküm Sistemi ve İnsanlığa Karşı Bir Suç* başlıklı raporda, İsrail makamlarının Filistinlilere karşı ırkçılık suçunu işlemekten sorumlu tutulması gerektiği belirtilmektedir. İsrail'deki apartheid rejiminin gerçek boyutlarını ortaya koyduğunu ileri süren rapor Gazze'de, Doğu Kudüs'te ve Batı Şeria'nın geri kalanında veya İsrail'de yaşayan Filistinlilerin aşağı bir ırk grubu olarak

muamele gördüğü ve sistematik olarak haklarından mahrum bırakıldığı ifade edilmektedir.¹⁷ Rapor, İsrail'in kontrolü altındaki tüm topraklarda uyguladığı acımasız ayrımcılık, mülksüzleştirme ve dışlama politikalarının açıkça apartheid anlamına geldiğini ileri sürmekte ve uluslararası toplumun harekete geçme yükümlülüğünü hatırlatmaktadır.

İnsan hakları ihlallerinin üst noktada sürdüğü 2022 yılı içerisinde İsrail'in şiddet ve orantısız güç kullanımı da benzer bir ivmeyle sürmüştür. BM 2022 raporuna göre söz konusu yıl içerisinde bölgedeki şiddet olaylarında keskin bir artış görülmüş ve 48'i çocuk olmak üzere 220'den fazla Filistinli öldürülmüş, 9 binin üzerinde kişi ise yaralanmıştır. Rapora göre 2022 yılını adeta bir "taziye yılı" olarak yaşayan Batı Şeria'daki Filistinliler, günlük hayatlarını her an kendilerinin veya sevdiklerinin öldürüleceği korkusuyla geçirmiştir. Öte yandan BM elçisi İsrail'in Doğu Kudüs de dahil olmak üzere işgal altındaki Batı Şeria'daki yerleşim genişlemesinin derinden endişe verici olmaya devam ettiğini ifade etmiştir. Zira rapora göre Oslo barış anlaşması düzenlemeleri kapsamında C Alanı olarak bilinen bölgede yaklaşık 4.800 konut geliştirilebilmiş, ihaleler ise 2021 rakamı olan 1.800'den 150'ye düşmüştür.¹⁸ Özetle, Filistin sorunu özünde bölgesel düzeyde bir işgal ve insan hakları ihlali olarak görünse de uluslararası topluma mal olmuş küresel bir kriz olarak varlığını 2022'de de sürdürmüştür.

17 "İsrail'in Filistinlilere Karşı Uyguladığı Apartheid: Zalim Bir Tahakküm Sistemi ve İnsanlığa Karşı Bir Suç", *Uluslararası Af Örgütü*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7of>

18 "Peace and Security," *UN*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7oh>

Çatışmaya Karşı Caydırıcılığı Artırmak: Silahlanma Yarışında İslam Dünyası

Uluslararası ilişkiler literatüründe güvenliği sağlayan veya bozan bir öge olarak tanımlanan silahlanma, tarihsel süreç içinde önemli bir gelişme kaydetmiştir. Nükleer silahların dünya sahnesinde varlık göstermesi ile birlikte silahların etkisi ve tahribat gücü önemli ölçüde artmıştır. Kitle imha silahları başlığı altında toplanan nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar konvansiyonel silahlardan çok daha fazla yıkıcı olma özelliği taşımaktadır.¹⁹ Öte yandan niteliği, etkisi ve kapsamı bakımından nükleer silahlar biyolojik ve kimyasal silahlardan ayrılmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde caydırıcılık kavramına ilk olarak, atom bombasının icadı ve kullanımında görülmektedir. Caydırıcılık, kökenini korkutup kaçırmak anlamına gelen Latince 'deterre' kelimesinden almıştır. Karşı taraf yapacağı herhangi bir saldırıda misliyle karşılık verileceği mesajıyla korkutulur. Burada önemli olan, karşı tarafı bu karşılığa ve verilecek zarara inandırmaktır.²⁰ 21. yüzyılın üçüncü on yıllık sürecinin yaşandığı bu yıllarda,

Fiziksel güvenlik konuları her ne kadar 2022'nin önemli gündem maddelerini oluştursa da insan güvenliği, gıda güvenliği, çevre güvenliği, enerji güvenliği gibi pek çok sektör, dünya gündemini meşgul eden hayati gündemler olarak kabul görmüştür.

dünyadaki çatışma alanlarının sürekliliği ve teknolojik gelişmişlikte yaşanan ivme, devletleri tehdit algılamaları ve bunlara yönelik caydırıcılığı sağlama adına ağır silah sanayi yatırımlarını arttırmaya itmiştir. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (Sipri) 2022 verilerine göre dünyada askeri harcamalar ilk kez 2 trilyon doları geçmiştir.²¹

2021 yılında en çok askeri harcama yapan ülkeler sırası ile şu şekildedir: ABD, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Birleşik Krallık ve Rusya Federasyonu.²² 2022'de ise bu sıralama şu şekilde değişmiştir: ABD, Çin Halk Cumhuriyeti, Suudi Arabistan, Hindistan ve Birleşik Krallık.²³ Suudi Arabistan 2021 yılında aldığı bir karar ile millî savunma sanayisini on yıl içerisinde 20 milyar dolar yatırım

19 Ferhat Pirinççi, "Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, ed. A. Balcı, Ş. Kardaş, (İstanbul: Küre Yayınları, 2014), 375-376.

20 Deniz Ağzı, "Nükleer Caydırıcılık, Nükleer Silahlanma ve Uluslararası Arenadaki Güç Mücadeleleri" (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 29-30.

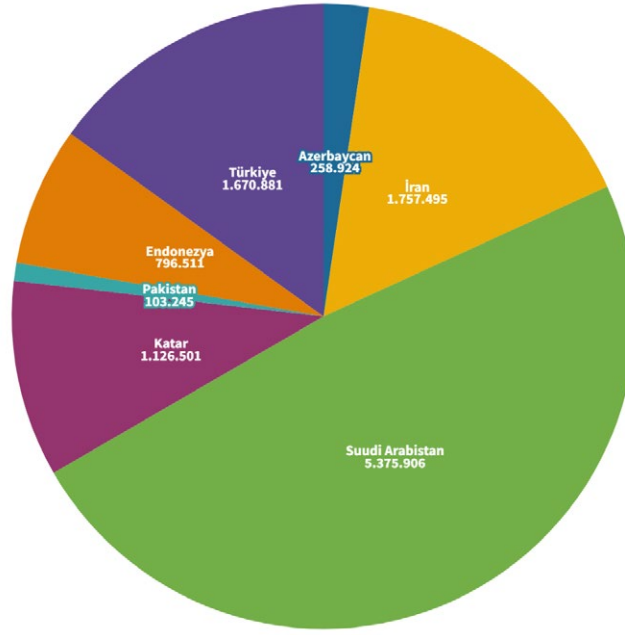
21 "World Military Expenditure Passes \$2 Trillion for First Time", *Sipri*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7om>

22 "World Military Expenditure Passes \$2 Trillion for First Time", *Sipri*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7om>

23 "Military Spending by Country 2023", *World Population Review*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7on>

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

2022 Genel Görünüm

Grafik 1. Ülkelerin Askeri Harcamaları (Dolar, 2022)

Kaynak: Sipri, 2022

yapma kararı almış²⁴ ve bu karar 2022 verilerine hızla yansımıştır. Suudi Arabistan, bu miktarın yarısını genel savunma sanayine, diğer yarısı ise araştırma ve geliştirmeye (Ar-Ge) aktarmayı hedeflemiştir. Ayrıca Krallık, askeri Ar-Ge harcamalarını 2030 yılına kadar silahlanma harcamalarının %0,2'sinden yaklaşık %4'üne çıkarmayı planlamaktadır.²⁵

Sipri raporuna göre İran askeri bütçesini son yıllarda ilk kez arttırarak 24.6 milyar dolara yükseltmiştir. İslam Devrim Muhafızları Kolordusuna sağlanan fonlar %14 oranında artırılmıştır. İslam Devrim Muhafızları'na aktarılan bu fon, İran'ın genel

askeri harcamalarının %34'ünü oluşturmaktadır.²⁶ Askerî harcamalarında büyük bir ivme yakalayan bir diğer ülke ise Nijerya olarak kaydedilmiştir. Nijerya, askeri harcamalarını %56 oranında arttırarak bu rakamı 4,5 milyar dolara yükseltmiştir. Katar da ise benzer bir şekilde askeri harcamalarda önemli bir artış gözlemlenmiştir. Askeri harcamasını 11.6 milyar dolar seviyelerine çıkararak Katar, Orta Doğu'da en çok askeri harcama yapan beşinci olarak listeye girmiştir.²⁷

Dünyada en çok askeri harcama yapan ülkeler arasında ilk beşte yer alan Hindistan

24 "Saudi Arabia Military Industry", International Trade Administration, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7op>

25 "Saudi Arabia Military Industry"

26 "World military expenditure passes \$2 trillion for first time".

27 "World military expenditure passes \$2 trillion for first time".

da geçtiğimiz yıl içerisinde askeri harcamasını önemli ölçüde artırmıştır. Hindistan'ın askeri harcaması 76.6 milyar dolar olarak kaydedilirken bu rakamın bir önceki yıla oranla %33 oranında arttığı görülmektedir.²⁸ Bölgesel anlamda birbirlerinden yüksek tehdit algılayan Pakistan ve Hindistan arasındaki askeri harcama miktarındaki fark bu noktada dikkat çekmektedir. Zira Pakistan'ın yıllık askeri harcaması 11.4 milyar dolar olarak kaydedilmiştir.²⁹

Hindistan ve Pakistan arasında 1947'den bugüne sürmekte olan Cammu Keşmir sorununu çerçevesinde iki ülkenin askeri harcamaları arasındaki ciddi fark güvenlik ikilemindeki makasın da giderek açılmasına neden olmaktadır. Bilhassa Hindistan'ın 2019 yılında bölgenin özel statüsünü anayasasından kaldırarak bölgeyi ikiye bölmesi ve hızla buraya asker konuşlandırması Pakistan nezdinde tehdidin boyutunu arttırmaktadır. 2022 yılına gelindiğinde ise Pakistan tarafı krize yönelik, uluslararası barışçıl çözüm yöntemlerinin işletilmesi talebinde bulunmuştur.³⁰ Öte yandan Hindistan'ın Keşmir bölgesindeki demografik yapıyı kendi lehine değiştirmek için yürüttüğü politikalar da bu sorunun çözümü güçleştirmektedir. Güvenlik Araştırmaları Merkezinin gerçekleştirdiği "Keşmir Anlaşmazlığının Çözümü: Güney Asya'da Kalıcı Barış İçin Zorunluluk"

Hindistan ve Pakistan arasında 1947'den bugüne sürmekte olan Cammu Keşmir sorununu çerçevesinde iki ülkenin askeri harcamaları arasındaki ciddi fark güvenlik ikilemindeki makasın da giderek açılmasına neden olmaktadır.

yuvarlak masa toplantısında Keşmir'in demografik yapısına ilişkin bu tehdit gündeme getirilmiş, Cammu ve Keşmir'deki mevcut insan hakları durumu hakkında görüşülmüştür. Toplantıda, Hint Başkan Modi'nin işgal altındaki Keşmir'e yönelik benimsediği ve muhalif sesleri susturmak için aşırı güç kullanımına dayanan politikası gündeme getirilmiştir. Öte yandan İsrail'in deneyiminden de ipucu alan Hindistan'ın, işgal altındaki Cammu ve Keşmir'in demografik yapısını değiştirerek Müslüman çoğunluğu bir azınlığa dönüştürmek için çalıştığı ileri sürülmüştür.³¹

2022 yılı içerisinde dünyada meydana gelen küresel krizlerden bir diğerini Rusya'nın Ukrayna'yı işgali oluşturmuştur. Bu kriz gıda güvenliğinden enerji güvenliğine, insani güvenlikten göç krizine pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Ancak Rus

28 "World military expenditure passes \$2 trillion for first time".

29 "Military Spending by Country 2023", World Population Review, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7on>

30 "Pakistan, Cammu Keşmir Sorununun Barışçıl Çözümü İçin Dünyaya Çağrı Yaptı", *Anadolu Ajansı*, erişim 23 Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7ow>

31 "Resolution of the Kashmir Dispute: Imperative for a Lasting Peace in South Asia" *Center for Research & Security Studies*, erişim Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7oy>

Suudi Arabistan 2021 yılında aldığı bir karar ile millî savunma sanayiini on yıl içerisinde 20 milyar dolar yatırım yapma kararı almış ve bu karar 2022 verilerine hızla yansımıştır.

işgalinin en önemli sonuçlarından bir diğeri Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na (NPT) ilişkin Rusya'nın saldırgan tutumu olmuştur.³² NPT'nin son taslağı Rusya tarafından reddedilmiş ve süreç böylece kesintiye uğramıştır.

Nükleer tehdidin kritik derecede hissedildiği bir diğer devlet ise İran olmuştur. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) müfettişlerinin İran'ın Fordo Nükleer Tesisinde %83,7 oranında zenginleştirilmiş uranyum parçacıkları tespit ettiği bildirilmiş ve bu haber dünya kamuoyunda ciddi ses getirmiştir. İran, IAEA'nın bu iddiasını reddetmiş ve 2023 yılının başında taraflar bir araya gelerek İran'daki uranyuma ilişkin daha geniş taahhütlerde bulunmuşlardır.³³ Atom bombası için gerekli zenginleştirme değer %90 iken İran'ın bunu %87 seviyesine taşımış olması da ciddi bir güvenlik tehdidi olarak kaydedilmiştir.

Sonuç

Küresel siyasette etkisini sürdüren "belirsizlik dönemi" 2022 yılında da bir dizi krizle

varlığını sürdürmüş olup küresel pek çok konunun güvenlik alanına taşınması sonucunu doğurmuştur. Bölgesel düzeyde gerçekleştiği varsayılan pek çok çatışma ve krizi etki ve sonuçları bakımından küresel boyutlarda algılanmış ve bu doğrultuda çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bu analizde de kaleme alındığı gibi yalnızca Rusya-Ukrayna çatışmasının bile geniş coğrafyalara, çok çeşitli alanlarda etkisi olmuştur.

Fiziksel güvenlik konuları her ne kadar 2022'nin önemli gündem maddelerini oluştursa da insan güvenliği, gıda güvenliği, çevre güvenliği, enerji güvenliği gibi pek çok sektör, dünya gündemini meşgul eden hayati gündemler olarak kabul görmüştür. Analiz süresince ele alınan Ukrayna krizinin gıda güvenliğine etkisi, bu etkinin Afrika Kıtasına ulaşan etki gücü, krizin çözümü için uluslararası toplumun diplomasi araçlarını kullanma girişimi, güvenlik alanlarının çeşitliliğine ilişkin önemli bir örneği oluşturmuştur. Yemen iç savaşının neden olduğu kötü yaşam koşulları ve bu koşullardan etkilenen insanların yaşadığı gıda ve sağlık güvenliği sıkıntıları da konuya ilişkin bir diğer örneği gözler önüne sermektedir.

Analiz süresince ele alınan bir diğer önemli konu dünyada varlığını sürdüren çatışma bölgelerinin derin tarihi geçmişe sahip olup diplomasi mekanizmalarının gelişimine rağmen sürmekte oluşlarıyla ilgilidir. Bu bağlamda devletlerin kırılabilirlik

32 "Rusya, BM'nin Nükleer Silahsızlanma Anlaşmasını Zaporijya Maddesi Nedeniyle Reddetti", *Independent Turkey*, erişim Şubat 2023, <http://bitly.ws/C7oz>

33 "International Atomic Energy Agency".

özellikleri göstermesi, bir başka ifadeyle devlet olmak unsurlarını yeterince getirememeleri bu çatışmaların ana kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Çin'in Doğu Türkistan üzerinde uyguladığı asimilasyon politikaları ve aşırı güç kullanma eğilimi ise yine devlet unsurlarından biri olan halkını temsil etme kabiliyetindeki isteksizlik, çeşitliliğe saygı duymama olarak değerlendirilmektedir.

Analizin son başlığı altında ise 2022 yılında da sürmekte olan silahlanma yarışı

değerlendirilmiştir. Bu yarışın 2022'deki görünümü "caydırıcılık" kavramı üzerinden ortaya konulmuş ve Müslüman toplumların bu rekabetteki yeri irdelenmiştir. Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerin bu rekabetteki hızlı gelişimi bu bağlamda dikkate değer bir bulgu olarak kaydedilmiştir. Öte yandan savunma sanayine yapılan yatırım ve Hindistan'la sınır sorunlarına rağmen Pakistan'ın bu yarışı geriden takip ettiği bulgusu not edilmiştir.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. "Tahıl Koridorundan Bir Haftada 10 Gemiyle 305 Bin Ton Sevkiyat Gerçekleşti". Erişim 23 Şubat 2023. <https://bit.ly/3LiVSta>
- Ayhan, Veysel. "Yemen'de İç Savaş: Aktörler, Amaçlar ve Bölgesel Etkiler Bağlamında Bir Analiz". ORSAM. *Ortadoğu Analiz* 1, no. 10.
- Ağzı, Deniz. "Nükleer Caydırıcılık, Nükleer Silahlanma ve Uluslararası Arenadaki Güç Mücadeleleri" (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020).
- Fuller, Graham, & Starr, S. Frederick. *The Xinjiang Problem*. Washington: Central Asia- Caucasus Institute, 2003.
- Goldstein, Joshua & Pevehouse, Jon. "Uluslararası İlişkilere Giriş". Çeviren: Haluk Özdemir. (Ankara: BB101 Yayınları, 2017).
- Hammadov, Halit. *Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2014, <https://bit.ly/3Oh6muT>
- İnayet, Alimcan (Ed.). *İşgal Edilmiş Ülke: Doğu Türkistan*. İstanbul: Uygur Akademisi & Dünya Uygur Kurultayı, 2020, <https://bit.ly/3VWoZGe>
- Karaman, Ayşe Nihal. "Kimlik ve Güvenlik Perspektifinden Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan Politikası". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).
- Milliken, Jennifer & Krause, Keith. "State Failure, State Collaps, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies". *Development and Change* 5. (2002):753-774
- Pirinççi, Ferhat. "Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma". *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. Editörler: A. Balcı, Ş. Kardaş. (İstanbul: Küre Yayınları, 2014).
- Putin, Vladimir. "Address by the President of the Russian Federation". 21.02.2022. <http://bitly.ws/vFlx>
- World Food Programme, *War In Ukraine Drives Global Food Crisis*, Italy: WFP, 2022, <http://bitly.ws/C7nU>
- World Population Review. "Military Spending by Country 2023". Erişim 23 Şubat 2023. <http://bitly.ws/C7on>

BU KATEGORİDEKİ DİĞER YAZILAR

Körfez Monarşileri ve Körfez'deki Yükselen Eğilimler
Ahmet Sefa Hüdaverdi

Suudi Arabistan ve Katar Krizinin Çözümünde Aktör Devletler ve Kurumlar
Hazal Muslu El Berni

Rusya-Ukrayna Savaşının Müslüman Dünyadaki Yansımaları
Fatıma Zehra Mican

Tunus ve Kays Said: Politik Yabancıdan Bölücülüğe Uzanan Hikaye-
Abdenmour Toumi

Çin'in Barışçıl Yükselişi mi, Kültürel Hegemonyası mı? Orta Asya Örneği
Hatice Demirci

İran'da Sokaklar Neden Durulmuyor?
Serhan Afacan

Balkan Koridorundaki Ülkelerin Göçmen Politikaları
Ceyda Bostancı

Sonuç ve Değerlendirme

Müslüman toplumların ıştigel ettiği meselelerin sanattan enerjiye, ekonomide eğitime geniş bir spektrumda analiz edilmesi sonucu oluşturulan *Müslüman Dünyanın Gündemi 2022 Genel Görünüm Raporu* Müslüman dünyanın gündemine dair genel bir portre çizmektedir. Raporun içeriği ve analizler dikkate alındığında Müslüman toplumların karşılaştığı uluslararası gündem ve sorunlar karşısında esasında içe kapanık olmayan, kendilerine has bir bakış açısıyla çözüm üretmeye çalışan bir duruş sergilediği görölmektedir. Bölgesel karşılaştırmaların da yer aldığı analizlerde göröldüğu üzere her mesele veya gelişmenin ele alınış biçimleri Müslüman toplumlar arasında coğrafya, kültür ve dini anlayış mesabesinde farklılaşmaktadır. Bu farklı bakış açılarını karşılaştırmalı bir biçimde okumak Müslüman toplumlara dair perspektifimizi genişletmektedir.

Müslüman toplumların yenilikçi ve yapıcı duruşu ana akım edilgen-içe kapanık, zamana bihaber Müslüman portresinden ziyade etkin ve dinamik bir Müslüman dünya görünümü oluşturmaktadır. Müslüman toplumlardaki fikri birikim; kültürel, ekonomik, politik ve varoluşsal meydan okumalara bir cevap üretme gayreti içerisinde ya da cevap üretemese dahi mevcut durumun eleştirisini ortaya koymaya çalışmaktadır.

2022 yılı özelinde analiz ettiğimiz bu birikimin temalar halinde ortaya koyduğu sonuçlar bize bu eleştirel tutum ve gayretler için bir projeksiyon sunmaktadır. Aşağıda temalar halinde bu sonuçlar yer almaktadır.

EĞİTİM

- Sosyo-ekonomik eşitsizlikler nedeniyle çevrim içi eğitime erişimdeki güçlükler, öğrencilerin eğitimlerini sürdürememeleri önündeki en önemli etkenlerden biri olarak gösterilmektedir.
- 2022 yılında da eğitimde fırsat eşitsizliğini en çok hisseden grubu mülteciler oluşturmuştur. Çoğu zaman fiziksel güvenlikten dahi mahrum kalan bu grup; barınma ve beslenme gibi temel insani haklarına bile kavuşamamakla birlikte eğitim haklarından da mahrum kalmaktadır.
- 2000'li yılların üçüncü on yıllık periyodunun yaşandığı bu süreçte, teknolojik gelişmelerle ve bunların eğitim alanına aktarılmasıyla yakından ilgilenen önemli toplumlardan birini de Müslüman toplumlar oluşturmaktadır.

İNSAN HAKLARI

- Otoriter rejimlerin insan hakları karnesinde herhangi bir iyileşme görülmemesine rağmen sivil halkın haklar ve özgürlükler konusunda giderek bilinçlendiği, STK'ların bu hususta öncü bir rol oynadığı gözlemlenmektedir.
- Irak ve Ürdün başta olmak üzere Arap dünyasında kadının siyasi, ekonomik ve toplumsal katılımına yoğunlaşılırken Afganistan'da kadınların eğitim hakkı ve kamusal alalardaki giyim biçimleri üzerine yapılan tartışmalar ön plana çıkmıştır.
- Fransa'da Macron hükümetinin izlediği politikalar İslamofobik tutumun kurumsallaşmasına katkıda bulunmakta ve dolayısıyla Fransa'daki en büyük ikinci topluluğun günlük hayatını zorlaştırmaktadır.
- İsrail içindeki ve İşgal Edilmiş Filistin Topraklarındaki Filistinli nüfus kasıtlı olarak yoksullaştırılırken Filistinlilerin yaşadığı bölgeler çöp toplama, elektrik, toplu taşıma ve su tesisatı gibi temel hizmetlerden mahrum bırakılmıştır.

BİLİM, KÜLTÜR VE SANAT

- Kolonyal dönemin getirdiği etkiden dolayı Müslüman toplumlarda gelenek ve kültürle yeniden ilişki kurmak için kaynakların yeniden yorumlanmasına ihtiyaç duyulmuştur.
- Müslüman toplumlarda müzik ve din arasında kurulan ilişkide “kolektif kimlik” inşa etmek amaçlanmaktadır. Buna göre müzik, siyasetin ve geleneklerin yeniden yorumlanması ve gençler arasında farklı ifade biçimlerinin oluşmasını sağlamaktadır.
- Müslüman toplumlar savaş, yoksulluk ve kalkınma sorunlarının getirdiği mağduriyetleri ve yaşanan eşitsizlikleri sanatsal pratiklerle anlatmaktadır. Sanatsal pratiklerle, yaşanan gerçeklikler sunulurken aynı zamanda sanat bir protesto aracı haline gelebilmektedir.

ÇEVRE VE ENERJİ

- 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin akabinde baş gösteren enerji krizi Müslüman dünyada özellikle Körfez ülkelerini ön plana getirirken COP27 İklim Değişikliği Konferansı, iklim krizine en az etkide bulunan ancak iklim krizinden bir hayli etkilenen üçüncü dünya ülkelerini gündeme getirmektedir.
- COP27 İklim Konferansı'nda alınan kararlarla üçüncü dünya ülkelerine sağlanacak olan kayıp ve zarar fonu iklim krizinin sonuçlarından en çok etkilenen Pakistan, Nijerya, Malezya gibi ülkeler için büyük bir öneme sahiptir.
- Elektrik enerjisine ulaşamayan nüfusun büyük çoğunluğu Batı Sahra Bölgesi'nde yer almaktadır. Dünya Enerji Görünümü 2022 raporuna göre 2030 yılında enerji yoksunluğu çeken 660 milyon nüfusun %85'i Batı Sahra Bölgesi'nde olacaktır.

EKONOMİ

- Çatışma bölgelerinde yaşayan toplumları ve devletleri gıda krizi daha fazla kırılgan hâle getirmiştir. Devletlerin izlediği korumacı politikalar çatışma bölgesinde yaşayan devletler için gıda krizini önemli bir tartışma konusu hâline gelmiştir.
- 2022 yılında Türkiye, Pakistan, Özbekistan, BAE ve Bahreyn olmak üzere Orta Doğu ülkeleri ekonomik iş birliklerine önem vermiştir. Bu iş birlikleri bölgesel politikaların güçlendirilmesi ve ülkeler arasındaki kültürel ilişkinin artması amaçlanmıştır.
- Müslüman dünyadaki sivil toplum kuruluşları artan bu fiyatlar, bölgesel sorunlar ve iklim değişikliği gibi çevresel sorunlar ekonomik kalkınma perspektifine yönelik tartışmalar ve öneriler sunmuştur. Bu öneriler arasında ekonomide dijitalleşme, girişimcilik, yeşil ekonomiye geçiş ve bölgesel iş birlikleriyle ekonomik kalkınmaya yönelik adımlar atılması gündeme gelmiştir.

ULUSLARARASI POLİTİKA

- Ukrayna çatışmasının ardından dünyada yüksek derecede gıda güvensizliği riski ile karşı karşıya kalan insanların sayısının 2022 yılında 345 milyona yükseldiği kaydedilmiştir. 45 ülkedeki yaklaşık 50 milyon insanın ise en kötü seviyede açlıkla karşı karşıya kaldığı ifade edilmektedir.
- Tahıl ve enerji ithalatının %90'ını Rusya ile gerçekleştiren Afrika, ekonomisindeki alternatif yoksunluğu ve bağımlılığı nedeniyle bu krizden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir.
- Bölgesel düzeyde gerçekleştiği varsayılan pek çok çatışma ve krizi etki ve sonuçları bakımından küresel boyutlarda algılanmış ve bu doğrultuda çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Rusya-Ukrayna çatışmasının geniş coğrafyalara, çok çeşitli alanlarda etkisi olmuştur.

HAZIRLAYANLAR

Beyza Karabulut

2016 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Kimya Mühendisliği bölümüne kaydoldu. Buradaki eğitimine ara vererek 2018 yılında Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümüne başladı. Halen lisans eğitimine devam etmektedir.

Büşra İnce

Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden 2021 yılında mezun oldu. Yüksek lisans eğitimine aynı bölümden İstanbul Üniversitesinde devam etmektedir. İLKE Vakfı Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezinde araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Ceyda Bostancı

2022 yılından beri İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktorasına devam etmektedir. 2017'de İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimini aldı. 2022'de "Uluslararası Etik Perspektifinden Küresel İklim Rejimi: Bir Aktör Olarak Çok Uluslu Şirketler" başlıklı teziyle yüksek lisansını İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ana bilim dalında tamamlamıştır.

Hatice Demirci

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimini tamamladıktan sonra Milli Savunma Üniversitesi Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimi tamamladı. Halen Milli Savunma Üniversitesi Uluslararası İlişkiler alanında doktora yapmaktadır.

Selvanur Demircan

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden 2021 yılında mezun oldu. İstanbul Üniversitesinde yüksek lisans eğitimine aynı bölümde devam etmektedir. İLKE Vakfı Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezinde araştırmacı olarak çalışmaktadır.

PLATFORM

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

Dünya, her geçen gün, siyasetten teknolojiye ekonomiden kültüre farklı pek çok alanda değişiyor ve dönüşüyor. Peki Müslüman toplumlar bu değişimin neresinde duruyor? Elinizdeki rapor tam da bu soruyu odağına alarak Müslüman toplumların 2022 yılında gündeminde olan meseleleri analiz ediyor.

6 bölüm altında Müslüman toplumlara dair genel, kapsamlı ve bütüncül bir analiz sunan Müslüman Dünyanın Gündemi 2022 Genel Görünümü Raporu Müslüman toplumların gündemini ve riye dayalı perspektifle birlikte bölgesel ve yerel karşılaştırmalarla inceliyor.

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

todam
TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul
Telefon:: +90 216 532 63 70 E-posta: todam@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr/todam